MAURICE TAIEB
cu colaborarea lui Daniel Pauchet

PE MELEAGURILE PRIMILOR OAMENI

Traducere de GEORGE G. POTRA
și DELIA RĂZDOLESCU

EDITURA MERIDIANE
BUCUREȘTI, 1992

Coperta de ALEXANDRU ANDREI

Maurice Taieb
SUR LA TERRE DES PREMIERS HOMMES

ISBN 973—33—0152—3

Fără a avea intenția de a atribui toate meritele operațiunii est-africane este lesne de înțeles că douăzeci de ani de amalgamare a diverselor discipline și naționalități nu puteau să nu dea naștere unui nou stil în cercetare ; asumarea în comun a unui asemenea număr de lucrări s-a dovedit, întotdeauna, uimitor de rodnică, grație contactelor, dezbaterilor și spiritului de competiție.

YVES COPPENS
Lecție inaugurală
la Collège de France, 1984

PROLOG

Ce-are a face un geolog cu cercetarea fosilelor ? Ce fosile pot fi găsite ? Pot fi ele datate ? Este scoarţa terestră imobilă ? Cine finanţează toate acestea ? Este o muncă de echipă sau una individuală ? Care este originea omului ?

Cum deschid gura despre profesiunea mea de geolog, mi se pun o mulţime de întrebări, una mai pertinentă decît cealaltă. De data aceasta, voi încerca să dau răspunsul în scris, luîndu-vă cu mine în Etiopia, pentru o călătorie extraordinară.

Întîlnirea mea de acolo, cu un adevărat munte de sedimente fosilifere, de o bogăţie cu totul ieşită din comun, mi-a pus problema investigării lor ştiinţifice. Sarcina era uriaşă şi numai o echipă de specialişti i-ar fi putut face faţă.

Sedimentele sînt adevărate seifuri doldora cu fosile. Ele sînt formate din depuneri geologice care se aştern puţin cîte puţin pe fundul mărilor, al lacurilor şi al cursurilor de apă.

Aceste depuneri provin, pe de o parte, din eroziunea solurilor transformate în nisipuri, mîluri, nămoluri, pietrişuri, galeţi etc. şi, pe de altă parte, din precipitarea sărurilor insolubile sau din produşi de suprasaturaţie. Acestora li se adaugă unii produşi externi, care îmbogăţesc sedimentele, cum ar fi cenuşile vulcanice, lava erupţiilor subacvatice, cadavrele animalelor şi plantele moarte.

Depresiunea Afar, din nord-estul Etiopiei, se caracterizează printr-un vulcanism bogat. Pe parcursul a îndelun-

gate perioade geologice, se nasc şi activează vulcani, cutremurele provoacă falii, prăbuşiri sau suprapuneri de terenuri. Oscilaţiile determină formarea pantelor. Aceste procese atît de diverse, mai mult sau mai puţin efuzive, antrenează lave, cenuşi, bombe vulcanice, produse chimice acide sau bazice etc.

Scheletele animalelor şi resturile vegetale se pot fosiliza doar în aceste depuneri sedimentare în cazul în care mediul le este favorabil din punct de vedere chimic.

Dacă avem de a face cu fosile de animale acvatice, determinarea speciilor lor ne permite stabilirea calităţilor mediului de odinioară. Unele trăiau în ape dulci, altele în ape sărate. Unele la marginea lacurilor, altele la suprafaţă şi, în fine, unele în adîncuri.

Animalele amfibii trăiau, desigur, la ţărmuri.

Descoperirea animalelor terestre ne permite să deducem peisajul şi clima unei epoci, deşertului, pădurii, savanei sau unei forme de relief mai ridicate fiindu-le specifice anumite specii.

Ca orice mamifer terestru, strămoşul omului trăia la marginea unei întinderi de apă dulce, în condiţii propice de hrană animală sau vegetală.

Investigarea unui teren presupune determinarea, pas cu pas, atît a animalelor fosilizate, cît şi a florei de altădată, identificarea cursurilor de apă dispărute, fie ele mari sau mici, delimitarea conturului şi adîncimii lacurilor ce existau odinioară.

Toate aceste elemente ale unui imens joc de reconstituire trebuie să fie datate. Numai aşa va putea fi scrisă istoria primilor oameni.

În cadrul cercetărilor, nu trebuie pierdut niciodată din vedere faptul că în cursul unei îndelungate perioade geologice, toate elementele au suferit modificări în repetate rînduri : climă secetoasă, climă umedă, apoi climă secetoasă, apoi climă umedă... O faună şi o floră la în-

ceput abundente, apoi sărace, pentru a redeveni bogate... Un vulcanism calm, apoi unul activ, exploziv și din nou unul calm... Lacul, cînd întins, cînd restrîns, cînd întins, cînd restrîns... Depunerile sedimentare neregulate sub raportul cantității și al calității. O eroziune puternică, apoi una ușoară, apoi una puternică...

Fiecare specialist realizează o cercetare îndelungată și dificilă pentru reconstituirea, încetul cu încetul, a ecologiei, geologiei și geografiei unei epoci privilegiate, aceea a primilor oameni, piesa de bază a descoperirilor noastre.

Geologul este într-un fel un arhitect al trecutului. El este cel care reconstruiește peisajul de altădată și evenimentele geologice succesive. Misiunea sa este pasionantă, dar plină de capcane.

Această zonă stratificată din Africa Orientală te duce cu gîndul la o stivă de plăcinte cu foi, în care sedimentele și cenușile vulcanice se intercalează. Coaja tare de zahăr ar fi bazaltul puțin erodabil, uneori cu mai multe rînduri de intercalări. Dacă toate straturile apărute prin sedimentare sau ca urmare a activității vulcanice s-ar prezenta pe una și aceeași verticală, treaba cercetătorului ar fi mai ușoară. Nici vorbă însă de așa ceva. Unele straturi s-au erodat complet pe alocuri, înainte ca următoarele să apuce să se constituie. Uneori, straturi de un anumit fel au apărut doar in anumite locuri. În cele din urmă, nu regăsim niciodată toate straturile unul deasupra altuia în ordinea nașterii lor. Plăcinta odată surpată datorită șiroirii apelor, relieful se modifică, platoul se transformă în coline sau se dislocă în întregime.

Geologul trebuie să se înhame la un releveu al succesiunii straturilor, colină de colină, adică să facă ceea ce se cheamă stratigrafie. În plus, el trebuie să stabilească, din punct de vedere teoretic, suprapunerea tuturor straturilor, cu ajutorul unor depuneri etalon, ce pot fi urmărite de la o movilă la alta, ceea ce permite racordarea sau corelarea tuturor ridicăturilor de pămînt. Odată

realizată această coloană stratigrafică, cercetătorul poate stabili cronologia sedimentării şi înţelege astfel spaţiul unei epoci anume.

Traseele vechilor cursuri de apă şi contururile lacurilor dispărute sînt reconstituite de către geolog, care parcurge cîteva mii de kilometri pătraţi în căutarea unor indicii vegetale, animaliere sau minerale, revelatorii pentru vechile ţărmuri sau albii de apă curgătoare.

Desigur, în locul care ne interesează pe noi — valea Awashului — geologul se confruntă cu o complicaţie suplimentară şi anume o prăbuşire gigantică care a dat naştere riftului est-african. Concomitent, de altfel, escarpamentul s-a înălţat într-o faleză.

Încetul cu încetul, bătrîna geografie prinde contur. Ea permite localizarea vechilor tărîmuri ale hominizilor, acolo unde trebuie să fi trăit strămoşii noştri. Iată, de fapt, cercetarea la care vă invit să participaţi.

Un os găsit la piciorul unei coline trebuie să fie repus — în funcţie de ganga care îl înconjoară — la locul său de origine, în miezul coloanei stratigrafice. Piesa este aşezată la locul ei din punct de vedere cronologic. Rămîne să datăm stratul. Iar metodele la care facem apel pentru acest lucru sînt multiple şi mai mult sau mai puţin sofisticate.

Pentru o primă aproximare, metoda biologică este preţioasă. Stratul în studiu poate cuprinde fosile animaliere cunoscute şi deja datate în alte situri.

Straturile însele pot fi datate cu ajutorul metodelor radioactive (potasiu-argon) sau prin tehnici care apelează la variaţiile cîmpului magnetic terestru (paleomagnetismul).

Metoda biologică se bazează pe sediment, în timp ce metodele fizice se referă la rocile eruptive (în cazul de faţă, bazaltul sau cenuşile). Pentru ca acestea din urmă să fie folosite corespunzător, trebuie stabilită cu precizie poziţia bazaltului în coloana stratigrafică. Toate straturile

aflate deasupra bazaltului sînt mai recente decît acesta şi, invers, cele de dedesubt îi sînt anterioare.

La începutul cercetărilor mele, lucram de unul singur. Etiopia trăia ultimele clipe ale domniei Negusului Hailé Selassié. Am parcurs o epopee aspră, dar problemele nu au lipsit nici după ce am reuşit să înjghebez o echipă pluridisciplinară. Viaţa în plin deşert împreună cu cincizeci de persoane, printre populaţiile autohtone, sfîşiate în lupte intertribale, pe vremea revoluţiei etiopiene, va adăuga sare şi piper aventurii mele.

I

DESCOPERIREA DE LA HADAR

Cercetarea științifică în geologie, în preistorie și în paleontologie este mai presus de orice un mod de a dialoga cu timpul : nu cu timpul infinit al formării universului sau a pămîntului, ci cu acel „alaltăieri“ al nostru. Așa cum este ea abordată în timpul studiilor universitare, geologia epocilor moderne nu poate decît dezamăgi în lipsa unei experiențe practice.

Pentru a deveni geolog, trebuie mai întîi să acumulezi cunoștințe de matematică, fizică, chimie, științele naturii. Ele vor fi instrumentele cercetătorului.

Prin acumularea de diplome și titluri universitare nu devii automat cercetător ; trebuie să ai o anumită stare de spirit. Și aceasta am reușit să o dobîndesc de timpuriu, admirîndu-i pe aceia numiți de către unii „savanți“. Aceasta îți permite cu repeziciune să te autodepășești și să ieși din propriul tău mediu social, mai ales cînd acesta nu are nici în clin nici în mînecă cu cercetarea. Cea de a doua obsesie a mea era să călătoresc, să vizitez diferite țări, desigur, dar și să studiez alte culturi, alte civilizații, alte obiceiuri decît cele de care te ciocnești în mediul sclerozat al orășenilor.

Am ales, deci, în mod firesc, să-mi desăvîrșesc studiile urmînd cursurile Institutului de geo-geografie de la Sorbona. Aceasta nu m-a adus la celălalt capăt al lumii sau cine știe ce departe, ci în Auvergne, în Pirineii Orientali și în Alpi. În schimb, am putut călători în timp, pentru că acolo am putut deschide dialogul cu sute de milioane de ani geologici. Am învățat cum să privesc solul și cum

să-mi imaginez trecutul geologic. Astfel am putut sesiza timpul infinit şi timpul imediat. Am perceput în sfîrşit evenimentele geologice : seisme, erupţii vulcanice, crăpături de toate felurile, prăbuşiri, sedimentări etc. Am ajuns, în sfîrşit, să-mi dau seama ce înseamnă un milion de ani la scară umană şi astfel să realizez o proiecţie asupra propriei noastre scări temporale.

La acest institut de geo-geografie al Sorbonei, am fost, de asemenea, încîntat de cunoştinţele făcute printre normaliştii care doreau să dobîndească un plus de instrucţie în cariera lor de dascăli. Aceşti studenţi aveau o formaţie solidă şi spiritul lor de cercetare mă îmbogăţea, ei fiind atît de diferiţi de mine. Creuzetul hotărîtor s-a aflat acolo. După obţinerea licenţei şi a doctoratului mic mi-am făcut serviciul militar. La liberare am pornit în căutarea unui patron şi mi-am găsit o patroană în persoana domnişoarei Alimen, care conducea laboratorul de geologie a cuaternarului de la Centrul Naţional de Cercetări Ştiinţifice (C.N.R.S.) de la Meudon-Bellevue, în regiunea pariziană.

După strălucite studii universitare în ştiinţe naturale la Şcoála normală superioară din Fontenay-aux-Roses, paralel cu o carieră didactică, domnişoara Alimen a făcut cercetări în domeniul geologiei la Sorbona. În urma cercetărilor sale din Sahara, unde a încercat să explice, cronologia şi alternanţa climelor secetoase şi umede, a fost numită în funcţia de director de cercetări (este prima femeie căreia C.N.R.S. i-a acordat acest titlu) şi a creat laboratorul de geologie a cuaternarului. Este o persoană absolut excepţională, care — fără nici un fel de rezervă — poate servi drept model. Adjective ca riguroasă, tolerantă, amabilă, afectuoasă, primitoare, meticuloasă şi bună pedagogă sînt prea modeste pentru a încerca să o descrii. Mai mult decît atît, ea a stabilit nişte concepte de pluridisciplinaritate ce vor deveni acţionale doar treizeci de ani mai tîrziu. Aparţine acelei categorii

de pionieri ai gîndirii care vor rămîne pentru totdeauna atît în conştiinţe, cît şi în memoria afectivă a oamenilor. Domnişoara Alimen mi-a propus să particip la cercetările sale. Am acceptat entuziasmat. Să o am ca maestru era pentru mine cel mai frumos titlu. Graţie ei voi deveni cercetător. Unul dintre colaboratorii săi s-a angajat pe aceeaşi cale : Jean Chavaillon şi-a definitivat teza asupra depunerilor sedimentare fluviatile din Sahara şi a conţinutului lor preistoric, continuînd astfel lucrările domnişoarei Alimen.

În ceea ce mă priveşte, ea mi-a oferit posibilitatea să călătoresc. Condiţiile materiale vor fi cum nu se poate mai precare, dar setea mea de cunoaştere era atît de mare, încît eram gata să înfrunt aventura. Această sete mi-o voi potoli în sud-estul Saharei, în Mauritania. Acolo, am avut fericirea să întîlnesc triburi nomade, tăcerea şi imensitatea infinitului. Din păcate, mă voi întoarce decepţionat datorită imposibilităţii dialogului cu timpul, întrucît mi s-au înfăţişat doar 10 000 de ani de istorie geologică. Era vorba în special de o geologie a prezentului, vizibilă în modificările aspectului dunelor.

Descopăr obiecte neolitice care marchează timpul, dar nu acesta este scopul meu de geolog. Învăţ deci să fac cercetare. Pasiunea n-a izbucnit încă, ea nu-mi domină încă toate clipele vieţii.

La întoarcere, scriu un articol pentru Societatea franceză de geologie ; articolul este acceptat.

Mi-am făcut treaba cu conştiinciozitate, dar domnişoara Alimen îşi dă de îndată seama că nu aceasta este vocaţia mea.

În acest moment ea mă ajută în orientarea mea definitivă, propunîndu-mi un subiect original pentru teza mea de doctorat, un studiu în valea Awashului din Etiopia.

Îmi spune că, în 1964, un olandez care lucra la sediul Organizaţiei Unităţii Africane de la Addis Abeba a des-

coperit o așezare de culturi acheuleene. Această așezare a fost cercetată de britanicii Louis și Mary Leakey și Glynn Isaac.

Specialiștii în preistorie Louis și Mary Leakey, cercetători de primă mînă, au săpat la viața lor numeroase așezări din Kenya și Tanzania, începînd cu anii '30. Stabiliți din 1936 în Tanzania, la Olduvai, vor face săpături arheologice, care îi vor conduce la descoperiri fundamentale, ce își vor dobîndi întreaga lor importanță în 1959 și 1960, o dată cu scoaterea la lumină a australopitecului *Boisei* și a lui *Homo habilis*, în vîrstă de 1,75 milioane de ani. Ajunși celebri grație acestei descoperiri a celor mai vechi hominizi în stare erectă și a numeroase culturi, ei impun noi curente de gîndire în preistorie și în antropologie. Fiul lor Richard, împreună cu Glynn Isaac, specialist în preistorie, se vor iniția în cercetările de teren alături de ei.

Pe de altă parte, un francez instalat în Etiopia, unde efectua o cercetare asupra stelelor de la Aksoum, în căutarea regatului reginei Saba, era și el la curent cu această descoperire pe care o comunicase Ambasadei Franței. Profitînd de faptul că Negusul privea Franța cu ochi buni, atașatul cultural al ambasadei îl trimite pe Bailloud, un specialist în preistorie, la Melka-Kunturé, o nouă așezare acheuleană, aflată la 40 de kilometri sud de Addis Abeba. Bailloud se duce, face un studiu sumar, primele rezultate concretizîndu-se într-o comunicare la Societatea franceză de preistorie.

Nici soții Leakey, nici Glynn Isaac nu par interesați de Melka-Kunturé, așa că domnișoara Alimen se hotărăște să-l expedieze acolo pe Chavaillon. Această așezare este bogată în culturi, dar săracă în fosile. Chavaillon dorește să aprofundeze cercetările și solicită colaborarea unui tînăr geolog și a unui tînăr palinolog, adică a unui specialist în polenuri fosile. Șefa mea îmi propune ca geologul să fiu eu. Nu am nici cea mai mică ezitare și în 1966 plec împreună cu Chavaillon.

Facem o escală de o jumătate de zi la Atena înainte de a părăsi Europa. Cronos îmi face cu ochiul şi în cîteva ore mă aflu la picioarele Partenonului care face timpul nemuritor.

Demonstraţiile populare de stradă, din acea zi, sînt pentru mine dinamica istoriei în scurgerea timpului. Între Atena şi Addis Abeba, avionul care nu ţine cont de nimic ne anulează mai mult sau mai puţin ideea noastră de spaţiu şi de timp. Sub pretextul de a merge cît mai repede, ne depune la locul de destinaţie doar la cîteva ore de la plecare. Ce blasfemie ! De la Addis Abeba pornim cît putem de repede spre Melka-Kunturé, unde găsim o baracă din tablă ondulată, cum nu se poate mai simplă, care ne va servi la toate cele.

De la bun începutul acestei prime expediţii în Etiopia, m-am simţit sedus de această ţară, ca de o dragoste la prima vedere. Bineînţeles, înainte de a părăsi Franţa, am apucat să citesc cîte ceva care mi-a deschis cît de cît ochii asupra culturii etiopiene. O regăsesc pe loc, o recunosc, ştiu, din chiar clipa în care am văzut-o, că o voi iubi ; dar asupra acestui aspect atît de important voi mai reveni.

La Melka-Kunturé îmi încep primul studiu asupra văii Awashului printr-o investigaţie stratigrafică a diferitelor straturi geologice în scopul datării lor. Studiul este de mare importanţă pentru că le va servi paleontologilor, antropologilor, specialiştilor în preistorie şi palinologie în plasarea într-un cadru cronologic relativ a descoperirilor lor din diverse terenuri sedimentare. Pentru ca această muncă să fie cît mai profitabilă, este necesară o perspectivă clară asupra tuturor secţiunilor importante de teren. Din păcate, decepţia nu întîrzie pentru că, în acest peisaj de platou, nu se află decît trei sau patru mici ravine, care nu oferă observatorului decît douăzeci de metri de straturi, reprezentînd un milion de ani de istorie geologică.

Desigur, mă achit cît pot mai bine de această misiune în trei săptămîni. În tot acest timp, întorc pe toate fețele ce urmează să-i spun domnișoarei Alimen la întoarcere. Știam că Awashul se întindea pe o distanță de o mie de kilometri spre nord și presimțeam că, dincolo de Melka-Kunturé, va apărea, într-un moment sau altul, o altă așezare mai complexă, interesant de investigat. Trebuia deci să-i vorbesc șefei mele. Întîlnirea avută cu ea la întoarcerea mea la Paris se dovedește fertilă. Acceptă să continui cercetarea. Aceasta va fi expediția mea din 1967. Știam că nu voi dispune decît de mijloace foarte limitate : nici un vehicul la dispoziție, nici o echipă care să mi se poată alătura, dar entuziasmul meu era atunci nelimitat, iar țara mă pasiona deja. Mă simt într-o comuniune perfectă cu Etiopia.

Hotărîrea mea este luată ; plec în această aventură temerară de unul singur. Va trebui să organizez o acțiune de recunoaștere, nimic altceva, întîrziind cît mai puțin posibil în această regiune deosebit de inospitalieră, atît datorită reliefului dificil, cît și triburilor în conflict care o populează. Singura posibilitate pe care o am la plecare este de a închiria patru măgari și de a lua trei localnici — galla — care să mă escorteze, să-mi servească drept ghizi și să-mi țină tovărășie. Am un cort mic și hrană puțină.

În această regiune de platouri înalte etiopiene, acești galla, de religie coptă (unele triburi din apropierea Somaliei sînt musulmane), sînt sedentari și crescători de zebu și cultivatori de poa și de porumb. Deosebit de harnici, ei nu posedă decît unelte rudimentare și ceramică. Dacă aș vrea să-mi imaginez viața în epocile biblice, mi-ar fi suficient să-i privesc.

Cu acest echipaj eteroclit — și cuvîntul nu este exagerat deloc — urmează să facem explorările. Noii mei prieteni galla sînt foarte mirați de obiectul cu totul neobișnuit cu care îmi imboldesc măgarul. Într-adevăr, sin-

gurul lucru pe care îl am la îndemînă este ciocanul meu de geolog și-i folosesc capul cauciucat ca să-mi îndemn animalul, lovindu-i ușurel crupa. Prima zi ne merge foarte prost din cauza unei ploi care nu contenește și face terenul îngrozitor de noroios ; sîntem obligați să ne oprim foarte des să dezlipim kilogramele de pămînt care ne atîrnă de picioare, făcîndu-le ca de plumb. Această zi de ocnă se termină printr-o noapte din cele mai penibile posibil, datorită umezelii solului. Hainele noastre ude leoarcă sînt cît se poate de incomode.

De a doua zi, însă, recompensa nu se lasă așteptată. Găsesc cinci niveluri geologice cu piese acheuleene și o faună fosilizată foarte bine conservată. În ziua următoare voi descoperi o nouă așezare acheuleană. Cîtă bucurie și ce noroc să vezi, ivindu-se cu zecile din pămînt, unelte de piatră, pumnale cu două fețe, toporiști, ce păreau ciocale. Pentru alții, însă, 1967 este un an hotărîtor. Într-adevăr, acesta este anul în care Haroun Tazieff începe să întrevadă la afar deriva continentelor pornind de la mai tîrziu...

Dacă 1967 este pentru mine anul promisiunilor, viitorul îmi va confirma că am avut dreptate să urmez o asemenea cale. Pentru alții, însă 1967 este un an hotărîtor. Într-adevăr, acesta este anul în care Haroun Tazieff începe să întrevadă la Afar deriva continentelor pornind de la studiul vulcanilor. În același an, la Congresul de la Londra, studiul tectonicii plăcilor este la primele tatonări. Acesta va fundamenta noua teorie a deplasării continentelor. În același an se efectuează prima expediție în valea rîului Omo, în Etiopia, condusă de către francezii Arambourg și Yves Coppens, americanul Clark Howell și englezul Louis Leakey.

Camille Arambourg, profesor de paleontologie la Muzeul de istorie naturală, s-a ilustrat prin lucrările din sudul Etiopiei în valea rîului Omo, la 50 de kilometri de frontiera cu Kenya. Vasta monografie a cercetărilor sale era cunoscută tuturor.

Yves Coppens, paleontolog, era în 1967 directorul adjunct al Muzeului Omului. Fost elev al lui Arambourg, îl pasiona cercetarea şi studiul fosilelor de elefanţi din Africa de Nord şi din Ciad. Şi-a cîştigat celebritatea prin descoperirea părţii anterioare, complete a craniului unei fosile umane deosebite, botezată *Ciadantrop.*

Clark Howell, celebru profesor de antropologie şi mare expert în fosile umane, a condus Institutul de Antropologie de la Universitatea din Chicago, înainte de a-l dirija pe cel de la Berkeley. El este precursorul cercetărilor de teren pluridisciplinare. Inovează, organizează, analizează şi coordonează munca.

Anul 1967 va rămîne în domeniul geologiei şi al paleontologiei un an-cheie, care va permite deschiderea a numeroase porţi.

În Etiopia, americanii construiau la Debreizet, la 25 de kilometri de Addis Abeba, o staţie spaţială destinată urmăririi evoluţiei sateliţilor lor ecuatoriali. Staţia folosea la verificarea de la sol a traiectoriilor şi vitezelor rachetelor lor. Lucrau acolo patru geofizicieni, dintre care trei erau americani şi unul etiopian.

Unul dintre ei, pe nume Bob, era pasionat de arheologie. Fusese la Melka-Kunturé, unde participase, la îndemnul lui Chavaillon, la cercetări într-o aşezare acheuleană. Cu ocazia unor săpături la Melka-Kunturé, Bob mi-a împărtăşit un proiect pe care îl pusese la cale împreună cu un geolog englez, specialist în vulcanism şi anume să se ducă într-un Land Rover, timp doar de patru zile, în Afar pentru a vizita un loc neexplorat. Îmi propune să mă alătur lor, dacă doresc acest lucru. Patru zile mai

tîrziu, ne reîntîlnim în capitala Etiopiei și Bob îmi reconfirmă propunerea. Trebuia să iau o decizie rapidă și, oricît eram de atras de această călătorie, ezitam încă, din cauza acestui personaj, pe care îl găseam pe cît de straniu, pe atît de captivant. Făcea parte dintre acei oameni care, oriunde s-ar afla, nu se pot adapta condițiilor locale, dintre aceia care țin să trăiască în continuare, pe cît posibil, ca și cum s-ar afla în țara lor de origine. Refuza orice contact cu populația, părea să-i fie frică, se prefăcea că le ignoră cultura, refuza să mănînce altceva decît produse „Made in U.S.A.".

Acest din urmă fapt îmi ridica mai multe probleme mie, decît lui, pentru că americanii își aprovizionau conaționalii din Etiopia cu Jumbo-jeturi care zburau 8 000 de kilometri pentru a aduce marfă supermagazinelor locale. Și apoi, acest tip inadaptabil îmbibat de civilizația sa americană, arăta ca un marțian verde într-o țară în care iobăgia era tradițională.

Ce-o fi o fi, îi comunic marțianului meu că sînt de acord și a doua zi, la 4 dimineața, părăsim Addis Abeba pe la nordul orașului, îndreptîndu-ne spre podișurile înalte, cu un Land Rover într-o stare excelentă, detaliu deloc neglijabil cînd ai de străbătut un traseu atît de dificil.

Plecăm înarmați cu foarte puține informații, destul de descurajați, date fiind condițiile geografice dificile și populațiile nu mai puțin de temut. Părintele iezuit Gouin, avînd ca a doua meserie pe acea de geofizician, îmi explică de ce amharii din podișurile înalte nu se înțeleg cu grupurile de afari care, prin tradiție, vin pe teritoriile lor să-și practice riturile inițiatice. Luptele tribale care se desfășoară acolo sînt violente, iar afarii se amuză emasculîndu-și inamicii cînd îi capturează. Personalul ambasadei Franței era de aceeași părere. Proprii noștri diplomați s-au confruntat cu aceleași probleme între afari și

isaşi, atunci cînd asemenea infiltrări se produceau la Djibouti.

Deşi ţinem teribil de mult la toate mădularele noastre, dorinţa de plecare este mai puternică ; aşa că părăsim Addis Abeba.

Începutul plimbării noastre pare mai mult un galop de sănătate, pentru că primii 100 de kilometri îi parcurgem în două ore pe un drum asfaltat. Ajungem pe platoul etiopian, aflat la 2 800 metri altitudine (Addis Abeba se află la 2 400 metri). Este zona de cumpănă a apelor care se varsă la apus în Nilul Albastru și la răsărit în Awash. Ajungem la kilometrul 100 la ora 6 dimineaţa, soarele abia se ridică, e frig, dar spectacolul este grandios, bruma lăptoasă, ce nu ţine mult e adevărat, făcînd şi mai înălţător acest peisaj neîmpădurit în care mai supravieţuiesc, ici-colo, rari eucalipţi. Într-o jumătate de oră bruma dispare. Măruntele culturi arhaice de porumb, dispuse în terase, îşi fac apariţia.

Ca în toată Etiopia, pe alocuri, acolo unde este posibil, este cultivată poa de Abisinia. Ca cereală, poa constituie alimentul de bază al etiopienilor, aceştia făcînd din ea niște turtiţe groase şi spongioase, cu gust acrișor. Din păcate, strîngerea acestor grîne este foarte anevoioasă, boabele fiind minuscule, aproape impalpabile, ceea ce face ca aproape jumătate din ele să se piardă la recoltare.

Intrăm într-un defileu care, într-o jumătate de oră, ne conduce spre un promontoriu ideal, de unde ni se deschide perspectiva depresiunii Afarului situată la 2 000 metri mai jos. De la prima aruncătură de ochi ne dăm seama că este rezultatul unei prăbuşiri de teren, dar, din păcate, nu există nici un drum pentru a coborî.

De la ora opt pînă la ora zece înaintăm, fără nici un fel de probleme, printre flori, agave și euforbii, și ajungem la Debré-Sina. Nu ne vom opri ; lui Bob pare să-i fie teamă de întîlniri cu oamenii locului. Iar eu muream de poftă să facem un scurt popas ca să bem o cafea eti-

opiană. Se prepară pe loc, boabele fiind prăjite într-o oală de pămînt pusă pe jăratic, apoi măcinate şi în sfîrşit, cafeaua este infuzată în apă clocotită într-un vas de ceramică cu gîtul lung. Un dop de alfa filtrează acest delicios „bouna". Continuăm deci să înaintăm şi traversăm un tunel Mussolini construit pe vremuri de italieni, prin folosirea mai ales a prizonierilor etiopieni. La ieşirea din acest tunel intrăm pe prima serpentină care ne coboară spre depresiune ; la Kombolcia ajungem la prima pantă abruptă, situată la 2 000 metri. Surpriza mea este mare, situaţia fiind de-a dreptul neobişnuită. Se află acolo o staţie de benzină Agip, un garaj şi o pizzerie ţinută de doi italieni. Culmea rafinamentului este un filtru de cafea, care ne încîntă de-a dreptul. Rămînem acolo o oră, ca să ne tragem sufletul, dar Bob, insensibil la bucătăria italiană, se va mulţumi cu produsele sale congelate.

O luăm din nou la drum, dar într-o aventură nebună, depăşind în mare viteză, fără nici o precauţiune, camioanele-cisternă care alimentează Addis Abeda cu produse petroliere aduse de la Marea Roşie. La capătul acestor patru ore de rodeo, cu claxonul şi sirena permanent în funcţiune, ajungem la Bati, un tîrguşor cu aspect rural, unde ne petrecem noaptea într-un mic hotel. Apa pentru duş se încălzeşte cu ajutorul cărbunilor de lemn. Puiul este delicios. Bob scoate din congelator nişte porcării, despre care v-am mai spus, pe care le mănîncă fără jenă. Au să-i ajungă pe patru zile. Să-i fie de bine, nici nu merita altceva mai bun.

A doua zi, la ora 5, pornim spre Eloa, un sătuc afar, la poalele celei de a doua pante abrupte, la o înălţime de 800 metri. Contrastul cu podişul înalt este enorm ; temperatura este cu 25 de grade mai ridicată, savana este mai curînd un deşert, unde cresc, ici-colo, salcîmi ţepoşi.

De aici încolo dispar orice semne de viaţă sedentară, singurii stăpîni ai locului fiind nomazii.

Afarul trăieşte în grup familial, restrîns, cu nevasta, copiii necăsătoriţi, fiii însuraţi, cu nevestele şi progeniturile acestora. Tribului familial i se adaugă fraţii mai mici ai capului familiei, cu nevestele şi copiii lor. Locuiesc în corturi demontabile în întregime, înălţate pe schelete semisferice, acoperite cu rogojini sau piei. Armătura este strînsă la bază cu fibre de palmier, totul fiind aşezat pe un cerc de pietre. Afarul se culcă pe o bucată de piele întinsă direct pe pămînt. Foloseşte coşuri de răchită şi burdufuri din piele de capră ; cîteva vase de pămînt completează inventarul.

Deplasările tribului sînt determinate doar de nevoile de hrană ale turmei de capre. Femeile sînt acelea care, după demontarea corturilor, mînă caravana de dromaderi care transportă corturile şi „mobilierul". Sînt însoţite doar de copii şi îşi poartă pruncii agăţaţi de spate. Copiii mai răsăriţi îşi ajută taţii să conducă animalele care urmează grupul. Cînd se stabilesc într-un loc, femeile refac corturile ; un gard de spini este ridicat în jurul noii aşezări, interzicînd accesul duşmanilor, hoţilor şi tîlharilor. Desigur că noaptea vitele sînt adunate în interiorul împrejmuirii.

Drumul continuă să coboare lin, peisajul fiind neted, întrerupt doar de mici ridicături de galeţi. De aici începe o încrîngătură de drumuri ca acelea pe care zburdă un raliu automobilistic organizat cu ocazia unei voioase sărbători anuale a unui club de jucători de petancă.

Nişte canadieni ne dăduseră lămuriri preţioase ca să putem găsi intrarea unui drumeag spre Awash. La kilometrul 505 trebuie să o iei înapoi spre Addis Abeba, cale de trei stîlpi de telegraf. Ne-a luat o oră bună să găsim intrarea, Doamne, cît de discretă, a acelui drumeag ! Apucăm pe el şi, după ce am traversat albiile a două rîuri secate şi am luat-o la dreapta pe lîngă un con vulcanic, dăm de un al treilea rîu, Lédi. Acolo, se află urme de vieţuire umană sub forma unor cercuri de pietre,

reprezentînd morminte islamice. Nu mai e nici urmă de afar ; doar gazelele mai însufleţesc peisajul.

Am avut şansa în acel moment să zăresc nişte grabene străvechi umplute vîrf cu depuneri sedimentare relativ importante. În aceste depozite era o aglomerare de oase fosilizate ; sap foarte sumar şi descopăr un dinte întreg de elefant Recki şi un colţ complet fosilizat. Această descoperire, aparent modestă, se va dovedi esenţială pentru tot ceea ce va urma. Într-adevăr, voi duce cu mine acest dinte în Franţa şi voi merge împreună cu Coppens să-l arătăm lui Arambourg ; acesta ne va conduce în depozitele Muzeului de istorie naturală de la Paris pentru a-l compara cu acela adus de la Omo, din apropiere de Turkana.

Pe baza acestei comparaţii, Arambourg va stabili că dintele datează de trei milioane de ani.

Plecînd de la aceasta mă hotărăsc ca în 1968 să-mi concentrez toată atenţia asupra depresiunii Afarului, fosilele permiţîndu-mi o datare de pornire.

În ceea ce priveşte depozitele importante pe care aveam să le descopăr, ele nu fuseseră descrise niciodată înainte. Numai vulcanismul din regiune fusese menţionat de către italieni. Pentru a merge mai departe nu îmi mai rămîne decît să stabilesc legătura dintre vulcanism, formarea grabenelor şi umplerea lor, deschizînd astfel calea descoperirii unor zăcăminte fosilifere de o bogăţie excepţională.

O dată cu întoarcerea mea la Addis Abeba, în octombrie 1968, nu mai am decît o singură idee : să organizez o expediţie veritabilă în Afar ; din partea etiopiană nu primesc deloc încurajări, date fiind riscurile mult prea mari pe care ar fi trebuit să mi le asum, atît din cauza terenului dificil, cît şi a populaţiilor ostile angajate în războaie tribale.

Dar nu ştiau cît de inconştient puteam fi. Chiar de atunci m-am apucat să pregătesc infrastructura misiunii mele următoare.

Aud vorbindu-se că o expediţie franceză face studii hidrologice în Ogaden, în apropierea Somaliei. Această expediţie este gata să cedeze o autoutilitară uşoară Land Rover care mi-ar rezolva problema ; aveam neapărat nevoie de această maşină, dar în ciuda preţului scăzut de 8 000 de franci, mă văd în imposibilitatea de a achiziţiona singurul obiect la care rîvneam. Mă învîrt ca un leu abisinian în cuşcă. Multiplele mele întîlniri se dovedesc a nu fi chiar inutile, deoarece părintele iezuit Gouin şi un etnolog canadian îmi mărturisesc că sînt deopotrivă interesaţi de această maşină. Decidem să punem sărăcia noastră la un loc şi vom achiziţiona în trei ani vehiculul. În ce mă priveşte voi strînge bani din economii la cheltuielile afectate misiunii, şi aşa foarte mici, dar merită efortul însă, întrucît pentru întîia oară îmi voi dobîndi autonomie de mişcare. Voi avea astfel posibilitatea să vizitez partea mijlocie şi partea inferioară ale văii Awashului.

Îmi pun planul în aplicare începînd cu partea cea mai accesibilă, adică pînă la 200 kilometri de Addis Abeba. Diversele incursiuni spre fluviu nu-mi aduc nimic altceva decît informaţii privind vulcanismul. Această primă lună de explorări nu-mi permite, în realitate, decît reperarea unor noi itinerarii.

Nemulţumit, mă întorc la Addis Abeba, pentru a lua calea podişurilor, pînă la Milé. Cu ajutorul lui Gabriote, reprezentantul Ministerului Culturii din Etiopia, angajez, unul cîte unul, mai mulţi ghizi afari, puţin familiarizaţi cu regulile de circulaţie ale unui automobil. În sfîrşit, norocul îmi surîde cînd Ali Aksinoum, un excelent ghid, va accepta să mă conducă. Vom merge fără dificultăţi pînă la Lédi, unde descoperisem dintele în 1967. Examinez în detaliu depunerile, abordîndu-le dintr-o

parte. Constat că mergînd spre răsărit, ele prezintă un aspect lacustru și că nu au, ca atare, nici un fel de fosile de vertebrate. Descifrarea lor este dificilă, întrucît sînt întretăiate de falii. Mă hotărăsc atunci să o iau spre apus, spre escarpamentele etiopiene, indicîndu-i lui Ali o direcție în care mi se pare, prin deducție sau prin intuiție, că ar trebui să se afle locul posibil unde voi găsi prelungirile depunerilor sedimentare de la Lédi. Fără nici o ezitare, Ali mă conduce printr-un labirint incredibil spre un curs de rîu secat. Coborîm și ajungem la malul rîului Awash. Este momentul fantasticei descoperiri a așezării excepționale de la Hadar. Prelevez doar o bucată din bazaltul care surplombează zecile de straturi sedimentare fosilifere.

În 1968, mă reîntorc de Crăciun în Franța și-i împărtășesc domnișoarei Alimen descoperirea mea. Nu am ca bagaj decît cele două bucățele de bazalt, una de la Lédi și alta de la Hadar. Le încredințez geologilor de la Clermont-Ferrand, în speranța că mi le vor putea data. Ceea ce nu vor fi în stare. Nu sînt dotați decît pentru epoci mult mai vechi. Mă îndrept atunci spre confrații americani, care îmi răspund că ar fi vorba de opt milioane de ani, ceea ce este evident fals, întrucît Arambourg se gîndea doar la trei milioane, atunci cînd se referea la dintele de elefant Recki găsit la Lédi. În această situație îi întreb pe italienii din echipa lui Tazieff, care îmi confirmă că bazaltul de la Lédi datează de trei milioane de ani.

În anii anteriori, am putut studia, din punct de vedere geologic, trei regiuni de pe cursul fluviului Awash, și anume :

— valea superioară, care corespunde zonei Melka-Kunturé, unde nu mai aveam de făcut decît cîteva verificări ;

— în aval, porțiunea fluviului Awash, de la Nazaret pînă la Awash-Station, o gară feroviară construită de

francezi la începutul secolului. Calea ferată făcea legătura între Addis Abeba şi Djibouti via Diré-Daouna. Aşezările importante descoperite de mine în această secţiune le-am discutat cu domnişoara Alimen ;

— incursiunea rapidă de patru zile pe cursul inferior al fluviului Awash, în jurul localităţilor Hadar şi Milé îmi va permite mai tîrziu să descopăr sute de fosile.

De fapt, în acel moment, nu dispuneam de timpul liber pentru a face o muncă de cercetare paleontologică, întrucît mă aflam acolo doar pentru a-mi redacta teza asupra geologiei văii Awashului. Nu văzusem decît circa 30 la sută din această vale. Trebuia să-mi continui cercetările pentru teză şi să amîn proiectul privitor la aşezarea de la Hadar.

În 1969, sînt nevoit să lucrez pe cursul mijlociu al văii Awashului, adică pe porţiunea dintre Awash-Station şi Hadar, unde nu voi putea ajunge, oprindu-mă puţin după Gawani, dată fiind autonomia limitată de mişcare.

În octombrie 1969, plec cu Land Roverul, împreună cu prietenul meu Gabriote, pentru a ajunge cît mai curînd la Awash-Station. Bineînţeles, drumul spre sud este uşor, pentru că ne bucurăm de 100 de kilometri de asfalt pînă la Nazaret. Da, desigur, vă surprinde un asemenea nume în această regiune. El se datoreşte obiceiului etiopienilor de a-şi desemna localităţile recente cu nume biblice.

De la Nazaret la Awash-Station, traversăm o zonă de vulcanism recent, punctată de diverşi vulcani magnifici, printre care Fantale, avînd o înălţime de 2 155 metri. La ieşirea din Nazaret, drumul încetează să mai fie asfaltat ; continuăm spre Awash-Station şi apoi spre Diré-Daoua şi Harrar. Harrar este un sat aşezat pe escarpamentele podişului somalian, adică la sud de depresiunea Afarului. Aici, Rimbaud şi-a petrecut ultimele clipe ale vieţii, îmbătîndu-se cu hidromel între două operaţiuni de trafic cu arme, pe care le făcea pentru a supravieţui.

Pe de altă parte, această localitate este punctul de trecere pentru a ajunge din Ogaden spre Somalia. Harrarul este de asemenea important pentru că este locul de întîlnire a diferitelor neamuri care se înfruntă din cînd în cînd : somalezi, isaşi, afari şi asta ţine de secole. Mai este şi drumul spre Marea Roşie, pe calea ferată, care a adus în această zonă civilizaţia Europei occidentale în preajma anilor 1900.

Dar nu acesta este scopul călătoriei mele ; la Awash-Station mă opresc doar pentru a dormi într-un hotel mititel. Tîrguşorul este doar o mică aglomeraţie în jurul gării : un post de poliţie, o moschee, un club al feroviarilor şi bufetul gării unde s-a oprit Teilhard de Chardin cu patruzeci de ani în urmă. Acest filozof, care era şi geolog, a făcut releveul a două secţiuni în cheile Awashului. Avînd la mine lucrarea sa, mi-am putut da seama că secţiunile erau foarte bine şi foarte precis făcute pentru epoca lui. Nu este vorba decît de două scurgeri de lavă, suprapuse, pe o înălţime de 200 metri, fără nici un fel de depunere sedimentară.

Aproape de Awash-Station, vulcanul Fantale, activ încă la începutul secolului, a lăsat formaţiuni importante sub forma unor înfoieri de lavă gazoasă care, răcindu-se, au luat aspectul unor băşici enorme, cîteodată explodate, alteori întregi, atunci cînd presiunea gazului nu a fost destul de mare pentru a le sparge.

La suprafaţa pămîntului, aceste formaţiuni, descrise de Teilhard de Chardin, formează nişte băşici ciudate, impresionante pentru un ochi neavertizat. De-a lungul traseului, pe înălţimi, lavele de obsidian negru completează acest peisaj straniu. La poalele vulcanului, cîmpia imensă de graminee, în care zburdă nenumărate feluri de gazele, va fi transformată cîţiva ani mai tîrziu în parcul naţional de la Awash.

A doua zi, m-am hotărît să plec în nord, în direcţia Gawani, pentru a încerca să ajung la Hadar, dar aveam

nevoie de un ghid care să cunoască perfect traseul pe care trebuia să-l regăsesc. Mi-au fost necesare două zile să găsesc un somalez, Yoseph. Era un drum îngrozitor, cu dificultăţi de tot felul de-a lungul celor 200 de kilometri pînă la Gawani, un sătuleţ afar, adunat în jurul postului de poliţie.

Eram trei, întrucît cu mine se aflau Gabriote, tigrinul, adus de la Addis Abeba, şi Yoseph, ghidul somalez. Am făcut cei două sute de kilometri în patru zile. În cea de a doua seară, ne-am oprit pentru a înnopta pe un teren mocirlos infestat de ţînţari. Am făcut focul şi m-am culcat, lîngă vatră, pentru ca să mă aflu în fumul adus de vînt. Am tuşit şi am scuipat ; cu toate acestea am fost devorat, ronţăit, pişcat de o armată de ţînţari care păreau să se delecteze la culme cu acest fel de mîncare exotic oferit de pielea mea albă de occidental. Dimineaţa, după o noapte albă, pielea îmi era roşie. Nu mai puteam să văd decît cu un singur ochi, celălalt fiind complet închis de un edem uriaş pe pleoapă, pe care un ţînţar lipsit de respect mi-a ciupit-o pe furiş. Ascuns în sacul de dormit, gata-gata să mă înăbuş, am apucat două ore de somn, dar la 6 dimineaţa, cînd m-am trezit, am constatat că avusesem doi vizitatori nocturni, care ne furaseră din haine şi din hrană. Am încercat fără folos să le găsesc urma. Se pierdea pe pantele magnificului vulcan Ayelu. De-a lungul primilor 140 de kilometri, parcurşi de la Awash-Station, doar vulcanism, fără măcar vreo urmă de vechi depuneri sedimentare. Eram foarte dezamăgit, dar ce puteam face ? Totul corespundea în întregime celor descrise anterior de către primii vizitatori italieni.

Nu mă descurajez însă ; pornesc spre Gawani, unde ajung după o zi întreagă de drum cu maşina, în care am parcurs doar 40 de kilometri. La postul de poliţie îmi prezint actele şi permisul de liberă trecere, dar trebuie să explic că mă aflu acolo pentru a face un raport asu-

pra eventualelor resurse ale solului şi subsolului. Dacă le spuneam că-mi pregătesc teza ar fi fost o chestie de domeniul iluzoriului pentru puterea de înţelegere a „gazdelor“ mele. Nu puteau pricepe decît aspectele practice ale lucrurilor.

Poliţiştii îmi dau alt ghid, Salate, care cunoaşte perfect regiunea. Plec a doua zi împreună cu acesta şi cu Gabriote. Am parte imediat de două bucurii. Una periculoasă, dar superbă, în persoana unui magnific leopard. Primul pe care-l vedeam în libertate ! Cea de a doua, şi mai exaltantă încă, era prezenţa unor depuneri. Din păcate, n-aveam să ajung la Hadar, întrucît autonomia automobilului meu nu-mi permitea să mai merg decît 40 de kilometri la nord de Gawani. Era punctul pe care nu puteam să-l depăşesc, din lipsă de carburant suficient pentru a ajunge la Awash-Station, unde aş fi fost în măsură să mă aprovizionez.

Abandonez deci ideea de a mă duce la Hadar, pentru că teza mea are în vedere studiul a 120 000 de kilometri pătraţi puricaţi din punct de vedere geologic şi nu o aşezare fosiliferă, oricît de pasionantă putea să fie. Mă rezum deci la prima mea misiune, care era aceea de a încerca să înţeleg relaţia între vulcanism şi marile corpuri sedimentare datînd de trei pînă la cinci milioane de ani.

La Gawani, aflu că se învîrt prin preajmă trei vînători de crocodili, care dispuneau de o barcă mică cu motor, cu care operau de-a lungul malurilor Awashului. Aveam să-i întîlnesc în cea de a şaptea zi. Erau nişte eritreeni, originari din extremul nord al Etiopiei. Această regiune furnizează întregii ţări zidari, mecanici şi muncitori de tot felul.

Printr-un noroc, însoţitorul meu Gabriote, tigrinul, vorbeşte limba eritreană. Contactele mele devin astfel posibile şi vînătorii acceptă să le folosesc barca pentru a coborî rîul sau pentru a-l traversa. Au o colibă de stuf,

plină ochi cu sute de piei de crocodil, spre încîntarea frumoaselor occidentale. Ne oferă un ceai și peste o oră ne urcăm în mica lor barcă cu fundul plat. Pentru a nu pierde timpul, dar și cu gîndul ascuns de a-i epata pe ghizii mei cu focuri de armă bine trase în viitoarele poșete care dormeau la soare pe malurile fierbinți ale fluviului Awash, căpitanul nostru își luase cu sine pușca automată americană.

Și aici, aventura este grandioasă, deși cuvîntul nu este îndeajuns de tare, barca fiind șubredă ca orice barcă care se respectă. Apele Awashului sînt foarte tumultoase și la fiecare foc de armă îmi pierd de-a binelea echilibrul, exact atunci cînd mă aștept mai puțin. Atenția îmi este captată în întregime de geologia coastelor. Situația mi se pare cu atît mai rea cu cît fiecare foc de armă trezește cîteva zeci de crocodili, care se aruncă pe loc în apă, fiind gata să ne întîmpine în cazul în care ni s-ar răsturna barca.

Am trăit această glumă proastă timp de șase ore. În fine, trag la mal și eu o iau pe jos, cale de două ore, pentru a vedea depozitele de pe coline. Găsesc acolo fosile de oase lungi de elefant și fragmente de mandibule de hipopotam. Iau notițe cu repeziciune, nedorind să întîrzii prea mult. Soarele a trecut demult de zenit, așa că trebuie să revin la coliba vînătorilor înainte de căderea nopții.

Pe drumul de întoarcere, căpitanul nostru vînător a ochit cu succes de două ori și de fiecare dată a trebuit să acostăm pentru a îmbucătăți pe loc crocodilul. În aproximativ zece minute, cuțitul ascuțit brici își face treaba. Se păstrează doar pielea, hoitul fiind aruncat în apă. Bestiile în lungime de doi metri și jumătate, prea grele, nu pot fi luate la bord, din lipsă de spațiu.

La sosire, noul meu prieten îmi dă în dar, în semn de amintire a periplului meu, o piele întreagă de crocodil,

de aproape un metru, pe care o scoate din stocul său de piei sărate din colibă şi pe care i-o voi oferi soţiei mele. În tabără, vînătorul nostru omoară dintr-un singur foc o antilopă mare de apă, care reprezintă cel puţin două sute de kilograme de carne. Vom mînca la cină nişte grătare faine. Restul va fi uscat pentru zilele următoare. Seara ne culcăm sub cortul nostru, în apropierea colibei eritreenilor.

Desigur, nu am avut timp să fac un studiu minuţios al regiunii, dar ştiam acum că nu era doar vulcanism. Se mai găseau şi depuneri lacustre şi fluviatile.

Timpul trece repede şi îmi sînt necesare pe puţin trei zile ca să revin la Awash-Station şi ca să ajung apoi la Addis Abeba, în scopul de a întîlni pe domnişoara Alimen, pe Chavaillon şi pe Raymonde Bonnefille, cu intenţia de a lucra la Melka-Kunturé.

Raymonde Bonnefille este profesoară de ştiinţe naturale la Şcoala normală superioară de la Fontenay. După un scurt stagiu în învăţămîntul secundar, ea a intrat la C.N.R.S., sub îndrumarea domnişoarei Alimen, pentru a-şi redacta teza de doctorat asupra polenurilor fosile din aşezările paleontologice şi preistorice de la Melka-Kunturé şi Omo.

Ne ducem deci toţi patru la Melka-Kunturé, unde stăm o săptămînă, pentru a-i permite lui Chavaillon să-i expună şefei cercetările sale asupra aşezărilor acheuleene foarte evoluate de acum 150 000 de ani şi a aşezărilor olduvaiene vechi de 1,5 milioane de ani, identificate în cei treizeci de metri de straturi studiaţi. Era cu atît mai important să se discute, cu cît apăreau numeroase probleme datorită ravinelor şi numeroaselor lacune care au suprimat de-a lungul timpului diverse straturi.

Apoi, am plăcerea imensă de a o conduce pe domnişoara Alimen pînă la Awash-Station, doar pentru patru zile, din păcate, dar patru zile care pentru mine însemnau

foarte mult. Doream să-i prezint geologia cursului mijlociu al Awashului. În plus, cunoscîndu-i deosebitele preocupări metafizice — chiar dacă doar din diversele texte scrise de ea asupra compatibilității perfecte între știință și religie — trebuia să-i prezint regiunea unde Teilhard de Chardin și-a trăit ultimele zile. Apoi mă voi întoarce cu această femeie nemaipomenită, care-și purta cu sprinteneală cei șaptezeci de ani ai săi. Călătoria ei ajunsese la capăt. Am condus-o la aeroport de unde a luat avionul spre Franța.

La Ministerul Minelor de la Addis Abeba, fac cunoștință cu o echipă de geologi aflați într-o misiune în beneficiul Națiunilor Unite. Ei sînt însărcinați să realizeze un inventar al potențialului geotermic și ca atare își propun să se ducă în regiunea rîului Tendaho să prospecteze izvoarele calde ale bazinului inferior, în centrul Afarului. Studiul lor vizează ritmul pulsatil al gheizerelor, analiza chimică a apei, temperatura și volumul acesteia etc.

Conducătorul expediției este un neozeelandez, Ted Lloyd, secondat de galezul Ceri James și etiopianul Guetahun Deméssié. Din grup mai fac parte doi alți geologi etiopieni.

Nu dispun decît de niște fotografii aeriene și eu sînt în măsură să le precizez localizarea straturilor sedimentare pe care ei le cunosc insuficient.

Oricît de puțin ai lucra cu niște colegi se stabilesc legături care devin repede agreabile și fac să se extindă și mai mult dialogul asupra pasiunii noastre comune — geologia.

— Ce-ar fi să veniți cu noi la Tendaho ? îmi propun ei de-a dreptul.

— O.K. ! Cunosc Tendaho, dar nu locul unde vă duceți. Mă interesează !

Ne dăm întîlnire la Tendaho. Apar cu bătrîna mea autoutilitară Land Rover și îi găsesc cu două automobile de teren noi-nouțe, o plăcere să le privești.

Plec deci cu proaspeții mei amici, luîndu-l și pe Ali Aksinoum, care ne va servi drept ghid, ca întotdeauna cu multă dibăcie, spre Téo, izvorul termal despre care auzise vorbindu-se. Téo se află pe malul celălalt al fluviului Awash. Ca să ajungem acolo, ne angajăm — la indicațiile mele și ale lui Ali — pe traseul dintelui de elefant Recki de la Lédi, adică cel al descoperirii de la Hadar.

Unul din cele două Landuri se încinge anormal și șoferul hotărăște să schimbe pe drum apa din radiator, folosind apa potabilă din canistra noastră. Mă cam îngrijorează o asemenea măsură, cu atît mai mult cu cît holera face ravagii în Etiopia și este absolut necesar să fierbi de două ori apa de băut.

Cu burta goală, dar cu radiatorul plin, ajungem la malul fluviului unde ne instalăm tabăra pentru a petrece noaptea sub cătine roșii. În timp ce ne pregăteam cina, vedem în depărtare, contre-jour, mai multe siluete de afari ce par să se apropie de noi.

Cîteva minute mai tîrziu, ne trezim lîngă noi, față în față, cu cinci bărbați. Nu par să aibă intenții belicoase, iar gesturile lor nu sînt amenințătoare. De fapt, figurile lor patibulare le scot în evidență trăsăturile emaciate. Totuși, sînt înarmați pînă-n dinți. Fiecare are cîte o pușcă și mai multe djile, săbii încovoiate, lungi de jumătate de metru, puse în teci legate la brîu. Pe talie se încing cu o țesătură de bumbac alb, iar în picioare poartă sandale cu nojițe lungi.

Unul dintre ei poartă o brățară de fier, ca semn că a ucis mai mult de zece persoane. În jurul gîtului fiecare dintre ei are un colan tradițional de care sînt agățate trei mici receptacule cu amulete.

Fără îndoială, sîntem foarte neliniştiţi de această întîlnire. Ca întotdeauna, sîntem neînarmaţi, deci total la discreţia lor, dacă intenţiile lor nu sînt chiar aşa de nobile. Ce or fi vrînd ?

Două lucruri. Întîi să ştie cine sîntem şi ce facem aici. Apoi să mănînce.

Cei cinci afari formează o patrulă tradiţională care trebuie să supravegheze teritoriul şi să-l apere dacă e cazul, ceea ce aceşti bravi luptători reuşesc cu brio cînd este necesar. Cînd grupul pleacă în misiune, nu ia cu sine nici un mijloc de subzistenţă şi trebuie să se hrănească în deşert cu rădăcini, cu bace mici şi cu cîteva frunze cînd şi dacă le găsesc.

Cînd norocul îi duce către străini paşnici sînt fericiţi să ia parte la masa lor şi să-şi ostoiască setea. A, uitasem să precizez că dacă, în general n-au ce mînca, au şi mai puţin ce bea. Trei sau patru zile la rînd fără o picătură de apă este pentru ei un lucru foarte obişnuit.

După aceste mondenităţi, patrula se îndepărtează şi noi ne culcăm.

A doua zi dimineaţa, înainte de a traversa Awashul, trebuie să ne tîrguim cu cei doi şoferi ai noştri de neam amhar. Le este atît de groază de afari că hotărăsc, unilateral, să nu aştepte acolo întoarcerea noastră. Vor să plece imediat, promiţîndu-ne că se vor întoarce a doua zi, să ne ia.

Negocierile se dovedesc inutile. Par atît de înfricoşaţi încît pleacă înainte ca noi să fi traversat fluviul.

Îl trecem înot, împingînd o saltea pneumatică pe care se află întins Guetahun Deméssié. Refuza să înoate oriunde se găseau crocodili.

Călătoria noastră pe malul celălalt este lungă şi grea. Téo este departe, n-am luat nimic de mîncare şi fiecare dintre noi are la dispoziţie doar un singur litru de apă.

Din fericire, Ali Aksinoum, ghidul nostru, ne învaţă să supravieţuim în maniera în care o fac patrulele afare.

După ce am reperat pe fotografia aeriană locul unde se află Téo, ajungem la concluzia că izvorul de apă caldă este exact la intersecţia a două falii, una pe direcţia nord-vest sud-est şi cealaltă pe direcţia nord-est sud-vest, una paralelă cu Marea Roşie, alta cu riftul etiopian.

Ajunşi la căderea nopţii, întîmpinăm dificultăţi nemaipomenite atunci cînd dorim să ne apropiem de un ochi de apă să bem o gură, din cauza animalelor îngrămădite în jurul lui, printre care erau şi mulţi lei.

După o mulţime de şiretlicuri, ajungem în sfîrşit lîngă apă. Decepţie, este atît de sărată, încît nu se poate bea. Trebuie să ne reîntoarcem cît mai repede, mai ales că pe drum, la dus, unul din geologii etiopieni a vomat într-una şi părea să prezinte simptome de holeră. N-am putut să-l conducem la maşini pentru că maşinile nu mai sînt acolo. Seara, colegului nostru pare să-i meargă mai bine, dar avem impresia idioată că natura ne întinde o cursă fără ieşire ; trebuie să scăpăm cît se poate de repede, dar nici nu poate fi vorba să parcurgem noaptea cei treizeci de kilometri care ne separă de punctul nostru de plecare.

Ne facem urgent treaba privind izvorul termal. Dormim cîteva ore, după ce am împărţit puţinii biscuiţi care zac, ca de obicei, în fundul genţii mele.

La patru dimineaţa, plecăm toţi şapte şi, după opt ore de sete cumplită, ajungem la locul nostru de plecare unde ne aşteaptă o mare surpriză : Land Rover-urile nu s-au prezentat la întîlnire şi o altă îngrijorare începe să ne cuprindă. Regăsesc cutiile de conserve din ajun. Le folosesc ca să fierb apa şi Ali culege frunze din anumite tufişuri care, opărite cu apă clocotită, dau o iluzie de ceai.

Unii dintre noi n-au curajul să aştepte pînă se termină această operaţiune ca să-şi potolească setea şi beau apă din fluviu.

Pe la orele 16, apar cele două maşini, cu apă de băut, dar fără hrană. Puţin ne mai pasă, ne simţim în afară de pericol şi o pornim imediat spre Tendaho unde abundenţa ne face cu ochiul.

În timpul acestei aventuri, n-am găsit depozite sedimentare, dar am supravieţuit şi asta nu e puţin !

II

PRIMELE REZULTATE

Abia în cursul celei de a şasea călătorii, în 1970, studiul începe cu adevărat, în cea de a doua parte a bazinului mijlociu şi a celui inferior, care se prezintă sub forma unei depresiuni, la 400 metri altitudine, în locul în care fluviul dispare într-o salbă de lacuri.

Plec la 30 octombrie 1970, ştiind ce obiective precise îmi propuneam să realizez dincolo de Gawani. Ştiam că nemţii tocmai construiau un drum legînd Addis Abeba cu portul Assab de la Marea Roşie. Săr în autocamioneta mea Land Rover, după ce am luat 300 de litri de benzină, sardele, ceapă, paste făinoase, suc de roşii, un cort, două paturi Rami şi două paturi Safari.

Desigur, înainte de plecare, trebuie să îndeplinesc, ca întotdeauna, numeroase formalităţi administrative, din cauza insecurităţii care domneşte în regiunea unde mă duc. Astfel, mi se cere în mod imperios să obţin scrisori pe care să le prezint la fiecare post de poliţie întîlnit în cale. Mi se fac promisiuni că acestea vor fi prevenite prin radio de venirea mea. Nu cred nimic şi se va vedea că, din păcate, am avut dreptate.

Aşteptînd ca toate aceste acte să fie întocmite, mă duc la serviciul Minelor pentru a achiziţiona cît pot de multe documente. Satisfacţii minore. Nu găsesc decît vechi hărţi italieneşti, la scara 1/500 000. Sînt foarte prost desenate, hidrografia este greşită, nu figurează nici un vulcan, iar toponimia este în limba amhară, în timp ce eu mă duc într-o regiune unde se vorbeşte limba afară.

Americanii au început să facă fotografii aeriene ale regiunii, dar ele nu s-au pus încă în vînzare. Într-o asemenea situație, cum nu am altă soluție, le comand pentru expedițiile viitoare.

Înainte de plecare, îmi fac timp să iau legătura prin radio cu nemții instalați la Arba, la 30 de kilometri depărtare de Awash-Station. Încep să jalonez viitorul drum. Îmi promit un eventual ajutor, dar foarte limitat. N-are a face, mă simt totuși în siguranță, în ciuda știrilor proaste pe care mi le dau unele din posturile lor avansate, atacate de isași.

Plec deci cu Gabriote tigrinul și, la capătul a 225 de kilometri de drum modernizat și de drum neamenajat, ajung la Arba, pe șantierul nemților. Mă primesc foarte bine invitîndu-mă să cinez și să dorm acolo, dar ceea ce este mai important este faptul că mă informează perfect asupra stării drumului de șantier pînă la Gawani pe care tocmai l-au isprăvit. N-au început lucrarea decît de la 10 martie, dar avansează repede. Nu-mi trebuie mult să-mi dau seama că oamenii aceștia sînt o binecuvîntare pentru mine, pentru că pot să-mi dea benzină, piese de schimb pentru Land Rover și, eventual, să-mi acorde și ajutor medical grație doctorilor lor și avionetelor pe care le au la dispoziție.

Această tabără germană va fi esențială pentru noi ca sprijin logistic în anii următori. Ambianța este foarte bună și mă împrietenesc foarte repede la cataramă cu ei.

Am o autonomie auto de 1 000 de kilometri și mi se deschid noi orizonturi. Pot să merg pe drumul de șantier către zona de la nord de Gawani, care tocmai fusese deschis pînă la Milé. La nord de Gawani se confirmă relația dintre depunerile sedimentare și vulcanism, așa cum s-a întîmplat la Hadar. La locul numit Dat Hamet, unele depuneri sînt acoperite de o dală bazaltică. Straturile de depunere sînt în număr mare, vreo cincizeci, dintre care unele sînt nisipoase. Se află acolo un strat

magnific de fosile de hipopotami, de elefanţi şi de rinoceri. În depozitele sedimentare se găsesc cenuşi de sticlă, provenind, probabil, din complexul vulcanic de la Ayelu, care domină toată cîmpia Gawani. La nord, se întinde o porţiune de ţară a nimănui. Este zona de contact între isaşi şi afari, deci este nelocuită şi foarte inospitalieră, pentru că aici vin în mod frecvent să se înfrunte. Isaşii se află la estul unei scufundături ce nu apare pe nici o hartă. O botez „Grabenul Issa". Merg pe jos cîteva ore pentru a aprecia întinderea depunerilor, nefiind însă în stare să ajung la fluviul Awash. Nu pot face legătura între aceste depuneri şi cele pe care le-am văzut anul trecut — cînd eram cu vînătorii de crocodili — la 40 de kilometri la nord de Gawani. Totuşi, chiar de pe acum, pot afirma că sînt trei ansambluri cuaternare, unul recent — cu depozite holocene, altul vechi — acoperit cu dala bazaltică care presupun că aparţine pleistocenului timpuriu, adică putînd să aibă unu-două milioane de ani. Cel de al treilea, intermediar, constituit în special din depuneri aluvionare şi produse de eroziune ale terasei etiopiene, conţine culturi acheuleene.

Drumul continuă spre nord, cale de o sută de kilometri, pînă la fluviu, acolo unde compania germană a ridicat un pod provizoriu de lemn, care leagă drumul venind de la Assaba cu marile podişuri. Profit de existenţa acestui drum care merge de-a lungul vadului rîului, la o distanţă ce variază de la cîteva sute de metri pînă la cîţiva kilometri. Astfel, cercetez în amănunţime ce se află de o parte şi de alta a drumului, dar nu pot vedea de aproape taluzurile, unde tăieturile în teren sînt foarte mari şi permit descifrarea celor mai vechi ansambluri geologice. Dar nu-mi pierd speranţa că voi putea face această vizită în viitor. Această regiune se întinde în linii mari de la 100 de kilometri la nord de Gawani pînă la cotul Awashului, exact înainte ca fluviul să se verse în lacul Abbe, la graniţa cu Republica Djibouti.

1970 este și anul explorării văii inferioare a fluviului Awash, dar, în ceea ce privește acest tronson, calea de acces este mult mai ușoară. Pînă la Milé, drumul pe marile platouri este fără probleme de la Bati pînă la Assab. Desigur, insecuritatea domnește în continuare, fiind pentru mine la fel de preocupantă.

Această vale inferioară este de fapt un graben recent unde vulcanii urmează unul după altul, dintre care unii, sublacuștri, erau activi pe vremea cînd lacul Abbe era mai întins decît acum. Fiind mai umedă, clima era mai ospitalieră, permițînd umplerea cu apă a unei depresiuni de 8 000 de kilometri pătrați, suprafața actuală a lacului Abbe nedepășind 200—250 de kilometri pătrați. Problema este de a repera, pe flancurile micilor coline, semnele țărmurilor de odinioară ale acestui lac format în depresiunea Grabenului Tendaho. Mărturiile sînt de trei feluri.

Prima este reprezentată de stromatolite. Acestea sînt niște bule calcaroase de alge care se dezvoltă de-a lungul malurilor pe sfere de bazalt, în pas cu anotimpurile, cu ajutorul activității bacteriene. Cealaltă mărturie a țărmului este prezența cochiliilor de moluște de apă dulce care permite datarea cu ajutorul carbonului radioactiv. Se găsesc și resturi de somni și hipopotami amfibii care au supraviețuit pînă în zilele noastre. Mai sînt și alte mărturii semnificative cum ar fi cuiburile de lavă sublacustră în formă de spate de pahiderm. Erupțiile pe de-a-ntregul sublacustre au forme foarte specifice. Cea de la Asmara are — potrivit lui Haroun Tazieff — o înălțime de 612 metri și un vîrf plat. Ar trebui să se afle dacă nu au existat depuneri anterioare acestei epoci holocene de 10 000 de ani sau chiar de o vechime și mai mare, care să corespundă regiunii Gawani sau regiunii Hadar. Cercetările mele au fost infructuoase cu excepția porțiunii sudice a acestui sector. La momentul acela aveam idei destul de precise asupra cuaternarului văii

Awashului şi asupra relaţiei dintre vulcanism şi sedimentaţie, adică asupra umplerii scufundăturilor. Da, am descoperit din nou terenuri fosilifere şi preistorice datînd din diverse epoci, dar mă îngrijora faptul că mi-ar fi putut scăpa vreun element din perioada mergînd de la cel puţin 10 000 de ani pînă la cel puţin patru milioane de ani în urmă. Oricum, valea fluviului Awash era, la sfîrşitul anului 1970, adică după patru ani de explorări pline de peripeţii, în mare parte cercetată. Recolta era deci satisfăcătoare. Nu deţineam în întregime această istorie continuă de 40 000 de secole, nu aveam decît secvenţe din anumite perioade, între care trebuia să stabilesc o anume relaţie. În plus, pe baza eşantioanelor prelevate, în special maxilarele, puteam să ne facem o idee asupra evoluţiei mamiferelor în raport cu cronologia unor perioade mari.

Anii 1966—1970 au însemnat defrişări de tot felul, atît cartografice, cît şi înaintări în teren. Era epoca progresiilor lente.

Foarte important pentru cercetările în depresiunea Afarului va fi anul următor. Era momentul întîlnirilor cu Tazieff în centrul depresiunii, cu soţii Leakey, cu ocazia Congresului de geologie a cuaternarului şi de preistorie de la Addis Abeba, şi, în primăvara anului 1971, cu antropologul american Donald Johanson.

Părăsesc Addis Abeba la 12 noiembrie 1971, în zori, ca de obicei. La sfîrşitul dimineţii ajung la nemţi, în tabăra de la Arba. Parcurg 250 de kilometri în patru ore. Îmi continui drumul spre izvoarele calde de la Filowa unde s-a instalat o altă tabără germană de constructori de drumuri. Merg mai departe, pînă la Gawani şi, acolo, mă culc în cea de a treia tabără germană. Ce schimbare în această evoluţie, în raport cu primele mele incursiuni la Gawani ! Ce confort de asemenea ; fac aici un duş, plăcere pe care o uitasem. Ce sentiment de siguranţă îţi dă această prezenţă germană, providenţială

pentru mine. Niciodată nu m-am simţit atît de dispus să mă consacru în întregime observaţilor mele geopaleontologice. Pînă şi în caz de pană găsesc mecanici şi piese de schimb la fiecare 50 de kilometri.

Lucrez două zile în apropiere de Gawani şi notez existenţa altor depuneri lacustre în serii uniforme continue sub formă de argilă lamificată întretăiate de niveluri nisipoase şi cîteodată de niveluri de cenuşi albicioase provenind din sistemul vulcanic al văii.

Duminică, 14 noiembrie 1971, părăsesc kilometrul 270 şi mă îndrept spre Milé care se află la mai mult de 30 de kilometri. Îl regăsesc cu multă bucurie pe ghidul meu de odinioară, Ali Aksinoum, care m-a ajutat atît de mult. Îi dăruiesc haine aduse special pentru el de la Paris. Îmi arată că mai are cuţitul pe care i l-am dat anul trecut în schimbul cuţitului său şi mă invită să beau o cafea în micul bufet al satului Milé. Constat imediat că Ali a slăbit mult ; este măcinat de tuberculoză. Îl duc la plantaţia din Tendaho unde un medic îl poate examina şi eventual îngriji. Doctorul îi spune să rămînă acolo pentru a-l trata mai bine şi mai repede. Ali nu vrea să mă lase să plec singur şi trebuie să mă tîrguiesc cu el o zi întreagă pentru a-l face să-şi urmeze tratamentul pe loc. Mie, occidental supra-medicalizat, mi se pare foarte dramatică priveliştea acestor populaţii afare lipsite aproape în totalitate de îngrijire medicală, atît de grav atinse de tuberculoză şi de sifilis. Aceşti oameni se căznesc să supravieţuiască secetelor îngrozitoare ce decimează turmele lor de capre, oricum sărace, turme care constituie, datorită laptelui care-l dau, unica lor sursă de alimentaţie. Cîtă mizerie, cîtă mortalitate precoce, chiar infantilă. Îl las pe Ali Aksinoum pe mîini bune, promiţîndu-i că mă voi întoarce să-l caut, întrucît trebuia să mă duc la întîlnirea stabilită cu Haroun Tazieff. O şterg spre Asaïta de-a lungul malului stîng

al Awashului și ajung seara tîrziu la tabăra franco-italiană a lui Tazieff. Echipa este ajutată de tigrini printre care și reprezentantul rasului Menguesha Seyoum, care va deveni un disident al regimului politic actual și se va alătura mișcării eritreene. Tabăra este simplă, dar echipa are la dispoziția sa un elicopter al companiei Ethiopian Airlines.

Munca vulcanologilor italieni și francezi constă în studierea vulcanismului din centrul depresiunii Afar, la sud de depresiunea Dallol, care se află la 116 metri sub nivelul mării. Acolo este un vulcan activ, Erta'Ale, al cărui crater este un lac de lavă. A făcut obiectul unui film și al multor conferințe ale lui Tazieff.

Îndată ce ajung în tabără, simt drama. Tazieff nu este acolo. Elicopterul este folosit pentru studiul unui escarpament vulcanic, Gamari. Acesta lasă trei echipe una după alta. Una la poalele escarpamentului, alta la mijlocul acestuia și ultima în vîrf, la o altitudine de 1 000 de metri. Tazieff se află acolo. Toți sînt foarte primitori, dar nu vreau să-i deranjez, deși îi cunosc pe majoritatea dintre ei, printre care și pe Ferara, cel care m-a ajutat să datez la 3 milioane de ani bazaltul asociat dintelui de elefant Recki. La invitația lor, împart cu ei porția de spaghete, care nu se deosebea cu nimic de hrana mea obișnuită. La această masă originală, îi întreb de ce sînt îngrijorați și îmi spun că cele trei echipe nu putuseră să fie aduse în acea seară, întrucît pilotul detectase o defecțiune la rotor. Nu avea piese de schimb. Trebuia să lucreze toată noaptea să-l repare. Echipa de la poale va fi în cele din urmă adusă în tabără. Cea a lui Haroun Tazieff este încă acolo și va trebui să-și petreacă noaptea pe culme, din păcate fără hrană, fără apă și fără îmbrăcăminte călduroasă. Cealaltă echipă, care rămăsese pe loc, era în aceeași situație. Este vorba deci de patru oameni, doi în fiecare echipă, care sînt acolo sus și habar nu au de ceea ce se petrece în tabără. După toate aparențele, nu

puteam să pic mai rău. Îngrijorarea lor este pe deplin justificată. Nu ne mai rămîne decît să mergem la culcare, sperînd că se va găsi o soluție, grație acestui pilot foarte activ. A doua zi dimineața, la ora 6, cei patru bărbați sînt recuperați, morți de oboseală și neliniște, ciupiți și umflați peste tot de țînțari.

Cînd lucrurile se mai liniștesc, iau în sfîrșit legătura cu Tazieff, care îmi propune din nou să rămîn cu ei cît doresc eu.

Componența grupului, deși redusă, nu are nimic comun cu solitudinea mea de meșteșugar. Sînt doisprezece francezi și italieni, jumătate-jumătate, ajutați de lucrători tigrini. Un fost militar francez este însărcinat să refacă toponimia ; este specialist în limba afară. Aveau, în afară de elicopter, trei mașini Land Rover și un camion care transporta kerosenul. Trebuiau să definitiveze cartografia tectonică și vulcanică a acestei depresiuni centrale unde se întîlnesc cele trei sisteme de falii într-un punct triplu în lacul Abbe, în care se varsă fluviul Awash. Este vorba de cel al Mării Roșii, de cel al Oceanului Indian și de cel al riftului etiopian. Deci acesta este punctul de întîlnire a trei fascicule tectonice. Interesul pe care îl prezintă este imens, cu atît mai mult cu cît în 1969, în acest sector a avut loc un cutremur care a distrus satul Sardo, aici continuînd să existe fisuri metrice care se lărgesc neîntrerupt în ritmul de un metru pe an. Este dovada tectonicii în plăci și a derivei continentelor. Mai mult decît atît, abundența izvoarelor termale, trădînd un potențial geotermic deosebit, incită și mai mult curiozitatea cercetătorilor.

Această echipă nu era deloc interesată de sedimente care, după părerea membrilor ei, erau nesemnificative. Ei nu se gîndeau, pe vremea aceea, că ar putea avea vreo legătură cu geotermia. În realitate, rezervoarele acestor izvoare termale sînt protejate de un înveliș sedimentar.

Pentru mine contactul cu ei a fost foarte profitabil întrucît, sub raportul cunoaşterii vulcanismului şi a tectonicii, mi-a oferit noi nivele de înţelegere în privinţa formării bazinelor sedimentare. Aceasta îmi permite să ordonez în mod substanţial istoria geologică a acestui sector. Explicarea tectonicii în plăci, care vede lumina zilei în 1969, permite înţelegerea bazinului inferior al Awashului. Zonele mai recente, depunerile şi lavele, se află în regiunea centrală, fiind în continuare alimentate din subsol de unde refulează pe margini cele mai vechi formaţiuni. Acest mecanism oferă, desigur, o explicaţie valabilă pentru deriva continentelor. De altfel, în regiunea Dallol, sub nivelul mării, precum şi în regiunea lacului Assal, la Djibouti, se poate observa cu ochiul liber această derivă.

O arhitectură spaţială şi cronologică similară celei din fenomenele tectonice se poate observa în depunerile sedimentare. Cele trei zile petrecute acolo îmi sînt suficiente şi mă întorc la plantatorii de bumbac de la Tendaho pentru a mă reîntîlni cu prietenul meu Ali Aksinoum. Medicul acceptă să mi-l încredinţeze cu condiţia să-l hrănesc cum se cuvine, ceea ce voi face cît voi putea mai bine. Pornim deci spre lacul Abbe cu intenţia de a merge pînă la capătul fluviului, de-a lungul malului drept. Traversarea Awashului se face cu o plută de ocazie ce serveşte drept bac oamenilor care lucrează pe plantaţiile aflate pe ambele maluri ale fluviului. Pluta este făcută din trunchiuri de arbori de esenţă tare, strînse unul lîngă altul, în stare să-mi aducă maşina pe care nu trebuie să o pierd cu nici un chip. Traversarea este admirabilă în mijlocul acelor drăgălaşe mici bestii locale, crocodilii şi hipopotamii.

O iau pe acolo, din acelaşi motiv, ca să caut să delimitez, prin cercetarea malurilor sale de altădată, acest faimos lac străvechi. Îmi propun să merg pînă la capătul Awashului, care nu se varsă în Marea Roşie, ci într-un

şir de lacuri, principalele două fiind lacul Gamari şi lacul Abbe (în limba afară, Gamari înseamnă hipopotami). Într-adevăr, dincolo de lacuri, falezele şi escarpamentele paralele cu Marea Roşie împiedică Awashul să curgă spre destinaţia normală a unui fluviu, aceea de a-şi vărsa apele în mare.

Înainte de plecare, familia Kimby — care conduce plantaţia de la Tendaho — îmi dă informaţii asupra direcţiilor de urmat în această regiune infiltrată de isaşii care fac cu atîta plăcere contrabandă. Aceştia se dedau unui trafic intens între Somalia şi Etiopia. Reperele terenului se stabilesc cel mai adesea în funcţie de gheizerele care îşi aruncă trombele de vapori de apă foarte sus şi la intervale regulate.

Plecarea mea are loc la ora 5 dimineaţa. Mă îndrept către vulcanul Asmara, despre care se presupune că s-ar fi format sub apă. Aceasta înseamnă că are deasupra vîrfului cel puţin 200 de metri de apă. Chiar de la ora 6, întîlnesc primul gheizer indicat. Este magnific şi ţîşneşte la o înălţime de vreo 50 de metri la fiecare trei minute. Aflîndu-mă la baza unui escarpament, examinez terenul şi găsesc în sfîrşit ceea ce speram de mai mult timp : o crustă albă de depuneri cuprinzînd somni, cochilii, resturi de hipopotami şi formaţiuni de alge atît de caracteristice malurilor. Culeg cristale din aragonitul cochiliilor ceea ce îmi va permite să le datez — cu ajutorul carbonului radioactiv (C_{14}) — ca fiind de 10 000 de ani. Fără îndoială, am găsit urmele unei străvechi plaje lacustre unde au vieţuit, cu sute de secole în urmă, strămoşii noştri africani din neolitic, cioplitorii de obsidian. Ţărmul acesta este mai scund decît prevăzusem şi nu se putea afla la 200 de metri deasupra vulcanului Asmara. Este deosebit de excitant să ajungi la concluzia că un asemenea loc a existat în vechime în acest loc unde nu plouă, acum, mai mult decît o sută de milimetri de apă pe an.

Continuîndu-mi drumul, ajung la ora 11 dimineaţa la poalele vulcanului Asmara, după o călătorie îngrozitoare sub raportul confortului. Cîmpia este acoperită cu graminee ce cresc în mănunchiuri înalte de 30 pînă la 40 de centimetri la o distanţă de doi metri unele de altele.

Nu există ceva care să poată defini precis această aventură. Ba da ! „Îţi rupe fundul", se zice, după cît se pare, în lumea bună !

La poalele vulcanului Asmara, zgomotul unui motor mă face să ridic ochii. Este elicopterul lui Tazieff în care se află doi dintre membrii expediţiei sale veniţi să facă prelevări din vulcan. Zărindu-mă, încep să coboare şi aterizează lîngă mine. Bonatti îmi spune că în ce-l priveşte caută în cenuşi mărturiile acţiunii apei în formarea acestui vulcan. Îi comunic observaţiile mele care contrazic ceea ce speră ei să găsească. Fiecare dintre noi rămîne la convingerile sale şi problema rămîne deschisă.

Cînd pleacă în pasărea lor ciudată nu mă pot opri să nu mă gîndesc la timpul pe care l-aş fi cîştigat dacă aş fi fost atît de bine echipat ca şi ei. La urma urmelor, pămîntul îşi are emoţiile sale, şi de emoţii, slavă Cerului, nu am dus lipsă !

Ocupat cu cercetarea terenului la o oarecare distanţă de maşina mea, aud un zgomot neobişnuit. Ridic capul. Foarte aproape de mine, ieşind dintr-o vîlcea, îşi face apariţia o caravană de vreo trei sute de dromaderi, ce înaintează încet, sub conducerea a vreo treizeci de afari. Sînt contrabandişti ce transportă ţigări Rothmans, ambalate în cutii de carton special concepute pentru a intra în coşuri. Indivizii aceştia sînt înarmaţi pînă-n dinţi, cu pumnale la centură şi puşti în bandulieră. De îndată ce se apropie de mine înţeleg că nu au intenţia de a-mi oferi o farfurie cu spaghete. Mai curînd par să-mi ofere o ciorbă de gloanţe, într-atît de ameninţătoare sînt armele îndreptate spre mine. Cred că amicul meu Aksinoum m-a scăpat de pericolul unei indigestii cu ciorbă de gloanţe

pentru că după lungi explicaţii privind treburile noastre în acele locuri, îşi reiau drumul, lăsîndu-mi grija de a-mi pregăti propriul meniu. Ali mă bate la cap să ne întoarcem la plantaţie, dar mai am de făcut şi alte observaţii şi mă las captivat de ele. Descopăr şi alte depozite cu oseminte şi culturi, desigur mai recente decît cele de la Hadar, dar oricum vechi de aproximativ un milion de ani. Sînt şi oase de Recki şi de hipopotam cu patru incisivi.

Noaptea mă surprinde la circa 30 de kilometri de plantaţie şi, în ciuda rugăminţilor prietenului şi ghidului meu, care are o frică nebună de isaşi, hotărăsc să mă culc acolo, sub cerul liber. Drumul de noapte este foarte nesigur şi din două rele trebuie să-l alegi pe cel mai mic. Fierb la repezeală nişte spaghete şi ne culcăm pe paturi de campanie, fără să avem măcar o plasă împotriva ţînţarilor. Am parte de o noapte îngrozitoare. O durere de dinţi teribilă nu mă lasă să închid ochii. Mi-a apărut un abces la unul din molarii superiori dreapta. Înghit nişte aspirină şi antibiotice şi, în loc să-mi evaluez rezultatele de peste zi, cum fac în fiecare seară, nu fac altceva decît să mă gîndesc la dantura mea, fără a-mi puteâ aduna gîndurile şi, pe jumătate adormit, văd numai contrabandişti care se înfruntă cu măseaua mea, cocoţaţi pe un vulcan care se prăbuşeşte în mijlocul fosilelor. Calvarul se mai atenuează spre ora patru dimineaţa. Fac cafeaua şi către cinci o pornim spre apus.

Ajung după trei ore de drum la Milé în tabăra germană. Pic la ţanc. Îi găsesc frigînd la grătar un splendid porc alergător. Nu refuz chilipirul. După-amiaza dau o raită prin împrejurimi fără să găsesc depuneri, dar acolo, pe bazalturi, descopăr din nou construcţii calcaroase de alge acoperite de alte depuneri fluviatile. Problema nu are răspuns, dar, treptat, elementele de reconstituire ale ansamblului depresiunii Afar se adună şi se ordonează.

A doua zi, în ciuda invitației de a rămîne, a dușurilor fierbinți, a mîncării bune și a berii reci, mă hotărăsc să plec, luînd cu mine apă curată de la izvorul ce are drept sursă pînza freatică sub-bazaltică. Prietenul meu Ali îmi propune un alt itinerar decît cel al descoperirii de la Hadar și anume să traversăm lacul Lédi în alt loc. Drumul este mai accidentat decît celălalt, dar mă interesează pentru că e ceva nou. Găsesc vreo treizeci de straturi de argilă lamificate azoice (lipsite de fosile). Iată încă o întrebare fără răspuns. Să fie vreo serie corespunzînd ca vîrstă depunerilor de la Hadar ?

Ne continuăm deci drumul către Awash, în amonte de punctul 270, traversînd o cîmpie de graminee, populată cu antilope și gazele. După zece kilometri, trecînd de trei șiruri de coline, întretăiate de ravine, Ali mă anunță că ne găsim la Hadar, așezare pe care o descoperisem cu trei ani înainte.

Mă aflu în culmea emoției văzîndu-mi colinele de depuneri ce se întind la infinit și care ar necesita munca unor cohorte romane pentru a putea fi exploatate. Fac o secțiune geologică, care, desigur, nu va rezolva problema Hadar. Este ca și cum ai lua trei fire de nisip dintr-o grămadă întreagă, dar n-are nici o importanță. Dacă se știe îndeobște că o nouă observație aduce unele soluții, se știe mai puțin că ea aduce după sine, mai ales, numeroase noi probleme. La urma urmelor, aceasta este bucuria cercetătorului. Deci, rămîne să corelez această ultimă secțiune cu celelate două făcute anterior. Sînt tot felul de fire conducătoare, dar nu am timp, dată fiind imensitatea locului, a depunerilor și a problemelor.

Explorez această parte a sectorului atît de bogată în oseminte. Ridic ici și colo repere sub formă de tumuli celtici, adică piramide de pietre, care să mă ajute să mă orientez în acest teren atît de accidentat. Am făcut cîteva prelevări de dinți de porc, de hipopotam și de rinocer, încercînd să obțin eșantioane cît mai diverse posi-

bil, fiind însă totdeauna preocupat să nu distrug stratul pentru a nu ipoteca viitorul specialiştilor ce vor veni să lucreze aici într-o zi atît de mult aşteptată.

Trebuie să părăsesc Hadarul după o săptămînă ; o fac cu mult regret, dar plin de speranţe în ceea ce priveşte viitorul. Trebuie să mă întorc acum fără întîrziere la Addis Abeba pentru a participa şi a lua cuvîntul la congresul de preistorie şi de studiu al cuaternarului. Pe de altă parte, îmi revine misiunea să organizez, pentru participanţii la congres, excursii în această regiune pe care am început să o cunosc bine. Una dintre excursiile pe care le organizez, cea spre Gawani, are ca scop prezentarea marilor ansambluri ale Awashului.

Ştiam că la acest congres voi întîlni specialişti, că aş putea să le arăt recolta mea nou-nouţă şi să le cer părerea asupra diverselor puncte care sînt esenţiale cercetării mele. Intervenţiile mele ştiinţifice la congres vor fi numeroase. Mai întîi, voi prezenta studiul stratigrafic de la Melka-Kunturé, apoi o schiţă geologică a Afarului şi anume în legătură cu depunerile foarte vechi, de tip Hadar, depunerile acheuleene din pleistocenul mijlociu, de tip Milé, şi depunerile lacustre mai recente, de tip Tendaho.

Cum ajung la Addis Abeba, îl revăd pe părintele Gouin căruia ţin să-i spun că am văzut mărturiile cutremurului de pămînt de la Sardo, a cărui înregistrare seismografică o făcuse el la data producerii acestuia. Îi las în păstrare diverse materiale şi cîteva fosile.

Mă întîlnesc cu domnişoara Alimen, invitată la congres în aceeaşi calitate ca şi soţii Leakey, Coppens şi alţi cîţiva specialişti în ştiinţele solului. Împăratul Hailé Sélassié a pus la dispoziţie domnişoarei Alimen mijloace de lux, cum ar fi această frumoasă limuzină americană a curţii imperiale, condusă de un şofer în livrea roşie. Soţii Leakey beneficiază şi ei de o limuzină identică. Vom face turul oraşului pe patru roţi şi vom descinde la Africa

Hall, sediul O.U.A., unde se desfăşoară congresul. Este un palat nou şi foarte modern, o adevărată perlă a prestigiului imperial. Îi fac şefei mele un scurt raport asupra a tot ce văzusem în ultima mea cercetare în teren.

A doua zi, după ce mi-am susţinut comunicarea ştiinţifică la congres, încerc în zadar să vorbesc cu Yves Coppens, specialist în paleontologie. Da, în zadar, pentru că presa pusese total stăpînire pe el. Înconjurat de ziarişti cum era, eu nu făceam doi bani, cu problemele mele ştiinţifice.

Dimineaţa următoare, Louis Leakey prezintă descoperirile făcute recent de către fiul său Richard la lacul Turkana şi în special o mulţime de diapozitive reproducînd cranii aproape complete de australopiteci sau de *Homo habilis*. Privind toate acestea incep să visez, fără prea multă convingere, că şi la Hadar s-ar putea găsi aşa ceva.

Yves Coppens tot nu are timp să-mi vadă eşantioanele, fiind ocupat de astă dată cu recepţiile oficiale ; şi totuşi trebuie să împărtăşesc acest lucru unui specialist pentru a şti sigur dacă are vreo valoare oarecare. Ce să fac, nu pot să mă adresez decît soţilor Leakey, care sînt singurii care au timp să-şi plece urechea spre mine. Louis îmi confirmă că fosilele mele par mai puţin evoluate decît cele de la Olduvai, vechi de 1,8 milioane de ani. O mandibulă de porc îi atrage în mod special atenţia pentru că pare mai veche decît cele aflate în stratul preistoric de la Olduvai. Îl întreb decă am vreo şansă să găsesc un australopitec. Atunci, îmi spune povestea lui şi în mod special că i-au fost necesari 30 de ani de explorări ca să găsească, împreună cu soţia sa, Mary, acel renumit Sinantrop, în 1959, şi apoi pe *Homo habilis*. Adaugă :

— Maurice, înainte de a găsi australopitecul, descoperă uneltele !

Mă sfătuieşte apoi să mă întovărăşesc cu alţi specialişti pentru a întreprinde cercetări pluridisciplinare şi îmi

spune că va vorbi chiar cu fiul său Richard, care tocmai găsise faimosul craniu 1470, nereconstituit încă, dar pentru care se propunea deocamdată datarea la 2,6 milioane de ani. Era cel mai bătrîn hominid descoperit vreodată.

Înţeleg imediat importanţa văii Awashului şi în special a Hadarului pentru problema originii omului. După părerea lui Leakey, nu se poate vorbi de australopitec sau de *Homo habilis* decît dacă se găseau unelte, deci cu mai puţin de 2 milioane de ani în urmă. Cît priveşte Hadarul, fiind vorba de aproximativ trei milioane de ani, lucrul i se părea puţin probabil. Totuşi, nu îmi este defavorabil pentru că nu se limitează doar la sfaturi. Îmi înmînează o scrisoare foarte elogioasă de recomandare către instituţii şi fundaţii susceptibile să-mi acorde un sprijin financiar. Acesta este stilul american, foarte diferit ca demers de modul franţuzesc de a trage sforile pe culoare.

La congres, ziariştii etiopieni, cei de la A.F.P. şi Reuter sînt teribil de excitaţi de comunicare privind descoperirea de la Est-Turkana din Kenya. Televiziunea etiopiană şi B.B.C.-ul erau şi ele prezente pentru a urmări întreaga desfăşurare a congresului. Excitaţia ia amploare şi mai mare în jurul lui Yves Coppens în momentul în care acesta anunţă descoperirea unui australopitec robust în Omo. În toată această agitaţie, nici n-ar putea să-mi treacă prin minte să abordez presa, mai ales că nu dispuneam de elemente absolut sigure. Deci mă mulţumesc cu ocupaţia mea de moment şi anume de a face să iasă cît mai bine cele două excursii pe care le organizez. Excursia de la mijlocul congresului consta, în viziunea mea, în prezentarea geologiei de la Melka-Kunturé, unde lucrau Chavaillon şi Raymonde Bonnefille. Chavaillon va prezenta cuţite şi unelte de cioplit — cioplite la rîndul lor din pietre de rîu — descoperite la Gomboré, iar Raymonde va vorbi de descoperirile ei de polenuri, care îi serveau

pentru determinarea climelor în care trăiseră oamenii preistorici olduvaiezi şi acheuleeni. În acest loc, polenurile sînt din păcate prost conservate datorită acidităţii prea ridicate a sedimentelor. La o sută de prelevări de teren, polenul nu va putea fi extras cu ajutorul acizilor tari decît pe cinci eşantioane.

Melka-Kunturé este de mare interes preistoric ascunzînd numeroase nivele arheologice şi chiar nivele de vieţuire cu cercuri de pietre amintind de Olduvai. Se mai găsesc acolo oase sparte de hipopotam şi pietriş de plajă cu urme de lovire. Această excursie de la mijlocul congresului este oferită tuturor celor două sute de participanţi, în marea lor majoritate specialişti în preistorie, veniţi din Europa, America ;. din păcate, africani au fost puţini şi nici măcar un asiatic. Pentru a uşura desfăşurarea ei, vizita s-a realizat în trei grupuri, conduse fiecare de către unul din noi trei, adică Bonnefille, Chavaillon şi subsemnatul.

Împăratul în persoană a venit şi el la locul vizitei pe un drum special amenajat, care îi permitea să intre în perimetrul respectiv, în timp ce congresiştii o luau de la drumul principal pe jos. Bucuria era mare. Populaţia locală galla făcea tot felul de plecăciuni la trecerea Negusului. Întreg corpul diplomatic prezent şi ambasadorul nostru, dl. Ménard, imitau populaţia galla. Inevitabila medalie a fost remisă lui Chavaillon şi soţilor Leakey de către Negus, însoţită de o sumă de bani, gest neinspirat făcut de către regele regilor în prezenţa supuşilor săi înfometaţi. Hailé Sélassié se pretinde urmaş al reginei Saba şi al regelui Solomon. Trăieşte ca monarh absolut într-un palat somptuos. Luxul diverselor sale palate, răspîndite în întreaga ţară, contrastează cu locuinţele umile ale supuşilor săi. Nu s-ar putea spune că domnia lui a fost una din cele mai sîngeroase, dar nici că a fost preocupat peste măsură de mizeria poporului său. Statura sa

scundă nu-l împiedică să privească de sus pe toată lumea, căci el se considera efectiv regele regilor.

Fiecare este mîndru să-şi etaleze intrările la curte. La urma urmei, fiecare din noi n-are acasă decît o republică...

Seara, are loc o festivitate grandioasă în jurul unui foc gigantic de lemne. *Tahla* — berea etiopiană — şi *tedj*-*hidromelul* — curgeau din plin, somptuosul *mechoui* era generos şi specialiştii în preistorie îşi regăseau originile îndepărtate în accentele poetice ale unor cîntece fără perdea, cînd în franţuzeşte, cînd în englezeşte, cînd în limba locală. Pentru a ne onora şi pentru a nu se lăsa mai prejos, etiopienii galla improvizau dansuri folclorice minunat ritmate. Ei, cel puţin, erau în elementul lor în ritualul ancestral al acestei Africi care, se ştie, este la originea întregii umanităţi !

Pentru mine sărbătoarea nu era totală. Spiritul meu se agita în ritmul pulsaţiilor şi tremurului flăcării. Nu mai reuşeam să raţionez cît de cît logic.

Ideile mi se zăpăceau în patru direcţii de gîndire şi, desigur, ca întotdeauna în asemenea momente, nu se concentrau asupra temei celei mai urgente şi celei mai concrete, a chestiunii indispensabile. Aşa a fost cazul şi de astă dată cînd mi-am pierdut o mulţime de timp visînd la cai verzi pe pereţi. Trebuia să-i mulţumesc pe toţi aceşti oameni importanţi şi de prim rang.

Peste două zile îi voi duce într-o nouă excursie şi pentru asta trebuie să pun cît mai bine la punct problemele de confort şi de siguranţă a învelişului trupesc al celor mai rafinate spirite ale zilei din acest domeniu, reunite aici. În loc să-mi revăd în detaliu misiunea, ochiul meu, în mod stupid critic, privea această veghe ca o veghe armată. Căutam fără încetare cu privirea generali şi mareşali plini de titluri, plini de grade şi de onoruri, cărora trebuia să le servesc o campanie victorioasă în Awash. Dacă-mi mişcam pleoapele pentru a reveni pe pămînt şi a mă

duce la obligațiile mele, privirea mea de ajutor de băgător de seamă se încrucișa cu cea a altui ajutor de băgător de seamă și iar o luam razna. Vedeam cum ne cresc cu timpul mici galoane pe mînecă, dar nu aveam brațul suficient de lung ca să cîștigăm partida. Gradul de sergent major mi-ar sta bine. Drăguț, deși nu echivala decît cu unul de adjutant. În realitate, nici nu eram mai mult decît atît. Visul m-a transportat, într-o fracțiune de secundă, în mai 1986, la Sorbona, unde ni s-a spus că nu vor mai fi niciodată mandarini.

Scoală-te, ce dracu', mi-am zis. Nu mai ești același, 5 589 de kilometri, plus încă trei ani, te separă de vis.

Ei, o să ies eu din front într-o bună zi. Îmi voi cîștiga galoanele prin munca mea și a celorlalți, și nu mă voi mai adresa atunci sergenților majori cînd voi face parte din cercul ofițerilor de stat major. Voi înota în spumă de șampanie, voi străluci în cizmele mele lustruite și, dacă va trebui împărțită o prăjitură, voi tăia porțiile cu mîna mea. Îi voi permite cîteodată sergentului major să-mi pună frișcă deasupra, spunîndu-le dragilor mei colegi că rolul subofițerilor este primordial în armată.

Mîine dimineață, la congres, trebuie să țin o comunicare în fața statului major și puțin îmi pasă. În același timp, mi-e foarte frică. Și dacă aceasta era pentru mine prima treaptă a scăriței care ducea la scara cea mare a științei ?

Nu, hotărît lucru, preferam să privesc petrecerea. Localnicii emiteau strigăte ritmice. Dansau mai bine acum cînd instrumentele muzicale amuțiseră. Vibram o dată cu ei, cu cei pe care îi cunoșteam atît de bine. Știam cît sentiment investiseră pentru a ne onora în această seară. Împăratul, mareșalii, generalii de stat major și gradații de toate felurile vor dormi toți sforăind la unison.

A doua zi, abia îmi terminasem comunicarea la congres, cînd Gabriote a venit să mă caute la Africa Hall,

m-a înhăţat şi m-a cărat în goană de la un cap la altul al Addis Abebei, vorbindu-mi în tot acest timp cu mare entuziasm despre un prieten de-al său, tigrin ca şi el. Era un tînăr ziarist de la „Ethiopian Herald" în căutarea subiectului primului său articol. Dorea să-mi ia un interviu, împins de Gabriote, care din prietenie neţărmurită faţă de mine mă credea mareşal. Cum aş fi putut să-i explic că nu eram decît un „sergent-major" ? Şi, apoi, de fapt, poate că nu-mi displăcea să domnesc singur asupra unui popor, chiar dacă acest popor nu era format decît de Gabriote singur. Într-o zi îi voi da o medalie ! Gabriote

la curent cu toate informaţiile despre congres, difuzate
ţă la radio şi la televiziune şi de către ziare.
ct Omo, unde fusese comisar guvernamen-
siunii americane conduse de Clark Howel.
mi spune el. Hadarul este tot atît de im-
mo. Le cunosc pe amîndouă. Trebuie să

eam pregătit să spun lucruri serioase şi
cît materialul meu geologic era, desigur,
puţin clarificat. Nici un paleon-
studia şi

5 decembrie 1971, sau 25 Hedar 1964, după calendarul etiopian. A apărut pe prima pagină, cu o fotografie arătîndu-mă cu un femur de elefant în mînă. Ali Aksinoum se afla lîngă mine. În acest articol pe trei coloane, tînărul ziarist explica pe larg stadiul cercetărilor geologice și paleontologice în Estul african, insistînd în mod special asupra potențialului imens pe care îl oferă valea Awashului, ca și asupra comunicărilor privitoare la acest subiect făcute la congresul de la Addis Abeba. A fost cel dintîi articol scris vreodată despre aceste noi așezări. Cu toate că nu am avut nimic important de anunțat sau de dezvăluit, cu toate că notorietatea mea era practic
gurile rele vor pretinde că anumite sforăieli
fost înlocuite cu scrîșnete de dinți, dar nu
cred, cei mari neputînd fi geloși pe cei
cînd li se întinde și acestora un oscior. A
depășit sfera comunicărilor științifice, în
hotărîrea ca Etiopia să fie menținută dr
călăuzitoare pentru istoria omului, ceea ce
cotitură hotărîtoare pentru viitorul
mea excursiilor pentr
ticipe la

mai tîrziu le voi interpreta ca mărturii ale țărmului unui lac vechi. Încetul cu încetul, imensul meu joc de reconstituire se ordonează. Ali Aksinoum îmi propune un itinerar nou. O apucăm pe acesta : două rîuri secate, din care unul este Lédi, și apoi colinele de pietriș. Zăresc în depărtare niște măguri care mă intrigă și am buna inspirație să mă duc acolo. Se dovedesc deosebit de bogate în fosile prin acumulările din straturile inferioare, ca urmare a eroziunii straturilor de deasupra. Este o amestecătură de animale mari — bovide și gazele — și de animale mici. Sînt și o mulțime de lemne fosilizate, dintre care unele în nivelurile nisipoase. Cel mai frecvent apar smochinii, imposibil de identificat fiecare în parte, printre cele o sută de soiuri cunoscute.

Mă duc la Hadar pentru două zile. Voiam să includ, în stratigrafie, straturile albicioase intercalate cu straturi fosilifere. Aceasta îmi va permite să precizez o legătură cu Omo sau cu Olduvai.

Dar se apropie Crăciunul și revin în Franța.

Odată întors din această misiune foarte fructuoasă din Etiopia, trebuie acum să mă aplec în laborator asupra eșantioanelor recoltate și să prezint resturile fosile diverșilor specialiști interesați, îndeosebi lui Yves Coppens. Mai am pe cap și definitivarea lucrării de doctorat în geologie, scadența fiind aproape, pentru mine rezolvarea acestei probleme reprezentînd o necesitate științifică și administrativă. Fără doctorat nu mai puteam rămîne la C.N.R.S. (Nu eram cercetător titular încă și doream să rămîn în această casă pe care o îndrăgeam). Din acel moment demersul meu va diferi, impunîndu-se să-mi analizez eșantioanele de sol, mineralele conținute, tipurile de nisipuri, argile etc. Trebuie să stabilesc argumentația de laborator în măsură să susțină propunerile de corelare a unei așezări în raport cu altă așezare. Desigur, aceste core-

lări trebuie susţinute de conţinutul animalier al eşantioanelor aduse de la Hadar.

Grija mea este deci dublă, iar sarcina mea foarte grea. Pentru a mă înhăma la toată treaba asta, trebuie să aştept mai întîi douăzeci şi patru de zile — ce mi se par foarte lungi — sosirea eşantioanelor care fuseseră totuşi expediate par avion. Folosesc tot acest timp care pare fără sfîrşit ordonîndu-mi notele şi transcriind pe hîrtie milimetrică desenele făcute pe teren, avînd drept obiect geografia şi secţiunile geologice. După ce îmi sosesc eşantioanele, le triez, despărţind pe cele care ţin de geologie de cele care aparţin faunei, compuse în special din dinţi. Odată terminată această triere, îi solicit lui Yves Coppens o întrevedere. Am obţinut-o cu atît mai repede, cu cît el aflase foarte curînd că le spusesem soţilor Leakey despre descoperirile mele. Yves Coppens îmi cere să-i aduc eşantioanele, arătîndu-se foarte dispus să le examineze prin comparaţie cu cele de la Omo pe care le ştia foarte bine încă din 1967. Disponibilitatea lui îmi face plăcere. Yves Coppens este mai competent decît soţii Leakey în materie de faună, mai ales că avea la activ lucrări importante asupra elefanţilor fosili. În plus, Yves Coppens, ca şi soţii Leakey, este interesat de australopiteci. Îmi confirmă ceea ce mi-a spus Louis Leakey la Addis Abeba, dar găseşte că sedimentele ar fi mai vechi decît credeam eu, adică s-ar putea chiar să treacă de trei milioane de ani.

S-ar părea că este necesară o nouă colectă şi se prefigurează perspectivele unei expediţii internaţionale. Stabilirea partenerilor devine din acest moment indispensabilă. În ceea ce priveşte teza mea de doctorat, grija continuă să mă urmărească şi aşteptam de la Yves Coppens o descriere a eşantioanelor sub raportul vechimii pentru a confirma vîrsta formaţiunii de la Hadar. Datările rocilor vulcanice nefiind încă realizate, indicaţiile biostratigra-

fice erau, în acest an 1972, esențiale pentru valea Awashului. După toate aparențele, aceste prime indicații nu se vor dovedi suficiente în cele cîteva fragmente pe care le am. Să vorbesc, să nu vorbesc în teza mea despre depunerile fosilifere de la Hadar ? Eram în dilemă. Mă hotărăsc să le menționez. Astfel, grație lui Yves Coppens, este identificat un proboscidian-dinoteriu.

Se confirmă că terenul luat în considerație are mai mult de două milioane de ani. În această epocă animalul respectiv a dispărut cu totul. Dinoteriul este un elefant străvechi cu trompă scurtă și colți curbați în jos, ceea ce îi facilitează scormonirea. Ipsodontia (molari supraînălțați) elefanților de Hadar și de Gawani este mai pronunțată decît la cei din valea inferioară a Awashului. Deci este vorba de două specii străvechi. Înarmat cu aceste informații, continui studiul sedimentelor argiloase cu ajutorul razelor X. Fac dozajul carbonaților din complexele mai recente ale bazinului inferior și strîng date asupra diatomeelor studiate de către un alt cercetător. Diatomeele sînt alge unicelulare microscopice, cu un înveliș silicos, fin ornamentat. Ele oferă informații asupra chimismului apelor și a gradului de salinitate a apei și deci a țărmurilor, diatomeele de mal nefiind identice cu cele din mijlocul lacului. Această nouă mărturie confirmă poziția țărmurilor, determinate anterior pe baza stromatoliților. Duc cochiliile culese la laboratoare specializate în datarea cu C_{14} a perioadelor recente. În același scop al datării încredințez rocile mele bazaltice celor în drept.

Paralel cu această muncă enormă, trebuie să mă gîndesc cît mai repede posibil la diferiții specialiști care vor participa la viitoarea mare expediție de la Hadar în Afar.

Raymonde Bonnefille îmi vorbește despre un american, Donald Johanson, elev al lui Clark Howell din Chicago, foarte competent în antropologie. A lucrat cu el la Omo

şi l-a văzut în situaţii grele. Îi vine uşor deci să-i laude meritele.

— Vine, de altfel, în primăvară la Paris. Dacă vrei să-l întîlneşti, nu e nici o problemă, mi-a spus ea.

Donald Johanson era specialist în primate, avînd o teză cu privire la studiul maimuţelor fosile ; era deci foarte interesant să-l asociem lucrărilor noastre. Accept *a priori*, dar trebuie să vorbesc cu Yves Coppens înainte de a lua o hotărîre. După anumite reţineri în legătură cu asocierea unui american, preferînd ca echipa să rămînă eminamente franceză, el nu zice nu în cele din urmă, cîntărind atît posibilităţile americanilor, cît şi incomodităţile deloc neglijabile. În ce mă priveşte, nu ştiam încă ambiţia nemăsurată a americanilor. Raymonde insistă mult asupra calităţilor lui Donald şi, la cererea mea, Clark Howell îmi confirmă în scris tot ceea ce credea de bine despre el.

Îl întîlnesc pe Donald la cantina C.N.R.S. din Meudon-Bellevue, la începutul primăverii anului 1972. Îl duc la Yves Coppens pentru ca acesta să ia o hotărîre finală. Acesta acceptă, în cele din urmă, fără reticenţe participarea lui Donald.

Adresez o cerere oficială Ministerului Culturii etiopian pentru efectuarea, în aprilie 1972, a unui tur rapid, de o lună, în valea mijlocie a Awashului. După primirea acordului, convenim să plec înaintea celorlalţi pentru pregătirea expediţiei. Donald va pleca la Nairobi să ia materiale, iar Yves Coppens ni se va alătura direct la Addis Abeba.

Cu ocazia demersurilor pe care le-am făcut la Ministerul Minelor de la Addis Abeba în scopul de a obţine hărţi, am cunoscut un american, John Kalb, care mi-a propus să-mi asigure documente cartografice alcătuite de serviciul hărţi al armatei americane. Îi scriu ; mi le trimite şi îmi propune să-mi dea ajutor logistic, fiind el

însuşi interesat în probleme de vulcanism. Acest lucru nu mi se pare deloc neglijabil, dat fiind că am foarte puţini bani ; Yves Coppens nu dispune decît de biletul său de avion, iar Donald Johanson n-are nici el mai mult de altfel, dar poate să scoată un pic de mărunţiş din buzunar ca să contribuie la cheltuielile pentru benzină. Constructorii germani de poduri şi şosele îmi vor furniza ajutor, asistenţă tehnică ieftină şi, ca întotdeauna, benzină la preţ redus.

Autorităţile etiopiene îmi acordă autorizaţia.

Pregătirile pentru această primă campanie internaţională în Awash pot începe. Desigur, elementul final al acestora va fi o recunoaştere a terenului, împreună cu Yves Coppens şi Donald Johanson, cei doi specialişti de care am eu nevoie ; dat fiind interesul lor paleontologic, ei îmi pot confirma valabilitatea aşezărilor descoperite de mine la Hadar.

Sfîrşit de aprilie 1972 ; sosesc la Addis Abeba unde fac pregătirile necesare înainte de venirea celor doi colegi. Îmi verific bătrînul meu Land Rover, ca şi cea de a doua maşină pe care o am la dispoziţie. Aceasta aparţine C.N.R.S. Este chiar cea pe care o folosise şi Haroun Tazieff cu un an înainte, în nordul depresiunii Afar, unde studia vulcanul activ Erta'Alé.

Din simplu lucrător devin patron de întreprindere, pentru că, în calitatea mea de iniţiator de şantier, sînt considerat *de facto* şef de misiune. Odată reuniţi cu toţii la Addis-Abeba, ne ducem să ne luăm hîrtiile oficiale de la Ministerul etiopian al Culturii şi îl îmbarcăm cu noi şi pe noul ghid-delegat care ne este pus la dispoziţie. Se numeşte Guetatcho şi se va dovedi net mai puţin eficace decît Gabriote care, ni s-a spus, se afla în misiune la Aksoum.

Cele două maşini de teren pe care le am nu ne prisosesc pentru că trebuie să parcurgem itinerarii diferite faţă de cele precedente, urmărind două scopuri în acelaşi timp.

Pe de o parte, să le arăt totul colegilor mei şi, pe de altă parte, să culeg date suplimentare pentru a-mi definitiva teza. Nu uitam că Ali Aksinoum — care înţelesese perfect ce urmăream — mă aştepta la Milé. Ajungem la Gawani la 22 aprilie 1972. Le arăt primul meu strat fosilifer, descoperit în 1970. Nu am intenţia să ne oprim acolo, întrucît Hadarul este acela care merită întreaga noastră atenţie. Pe 23 aprilie, dimineaţa, apucăm drumul ducînd spre Lédi, făcînd un ocol pe la moviliţele văzute cu un an în urmă, pe care doresc să le revăd şi să le prezint lui Yves Coppens şi lui Donald Johanson.

La punctul Leadu, un rîu secat, găsim împreună resturi de elefant Recki şi de crocodil, lemn fosilizat, nisip cu cochilii de moluşte de apă dulce şi mandibula unei mici maimuţe mătăsoase, cu mulaj endocranian, ca şi faciesul acesteia împreună cu dinţii. Era întîiul primat din Afar descoperit de către Aksinoum şi determinat de către Donald Johanson. Ochiul specialistului şi-a spus cuvîntul, dacă se poate spune aşa. Din acel moment, colaborarea părea fructuoasă. Într-adevăr, fiecare în domeniul său are ochiul exersat pentru a vedea ceea ce caută. Nu doar hazardul este cel care te face să găseşti sau să nu găseşti ceva. Din păcate această maimuţă mătăsoasă nu va fi niciodată datată cu precizie. Este cu siguranţă un exemplar contemporan cu semenii ei de la Hadar, cu toate că movilele joase de la Leadu n-au putut fi corelate cu restul formaţiei.

Leadu este o ridicătură de pămînt de vreo zece metri înălţime, fără crestături profunde, acoperită cu o dală de gresie în suprafaţă de numai un hectar, conţinînd ea însăşi fosile. Această movilă nu are nimic extraordinar din punct de vedere geologic. Este mică, banală pînă la exasperare, şi este sigur că nu ne-am fi lăsat cuprinşi de frenezie din cauza ei, dacă n-ar fi intervenit apariţia intempestivă a ceea ce-i dădea valoare, şi anume cabotina

aia de maimuță mătăsoasă de care am pomenit. Această movilă izolată, fără nici un fel de alte aflorimente, se poate explora cu ușurință. Acoperișul îi este plat și lipsit de vegetație, dacă facem abstracție de vreo doi-trei salcîmi. Găsesc pe această dală numeroase lemne fosile care ne-ar putea lăsa să presupunem că ar fi resturile unei vechi păduri. Dar oare aceste lemne n-ar putea proveni din straturile superioare erodate ? Este puțin probabil căci ar fi fost expuse la soare de foarte mult timp („mult timp" în termeni geologici) și ar fi fost în consecință crăpate longitudinal, ceea ce nu era cazul. Găsesc, de asemenea, și o mandibulă de elefant Recki, dinți și o jumătate de mandibulă de crocodil, precum și cochilii de gasteropode și de lamelibranhiate, toate acestea indicînd, e de la sine înțeles, un vechi țărm lacustru. Astfel, descoperirea unor urme vechi de apă și de viață în acest deșert, renumit exclusiv pentru vulcanismul său, îmi adaugă încă două piese esențiale la eforturile mele de reconstituire.

Așadar, această movilă este foarte bogată. Trebuie să-i stabilesc reperele și să fac numerotarea, ceea ce se va dovedi a nu fi așa de simplu pe fotografii aeriene, căci Leadu n-are nimic remarcabil cînd este văzut de sus. Oricîte eforturi ar cere, treaba aceasta va fi, ca întotdeauna, dusă la bun sfîrșit. Reperarea și numerotarea sînt singurele care permit catalogarea pieselor culese și a celor lăsate la fața locului. Între timp, soarele s-a lăsat spre asfințit și ne hotărîm rapid să ne ridicăm o tabără pentru noapte. Ziua următoare ne va fi necesară pentru a definitiva reperajele și numerotările, pentru a defini geologia locului și a încerca să corelăm datele cu cele aflate în zăcămîntul de la Hadar, aflat la o distanță de 40 de kilometri.

Tabăra va fi ridicată repede pentru că nu avem corturi. Ne vom mulțumi să desfacem niște paturi Rami și să

aprindem focul. O cină de gală cu spaghete, şuncă din cutie şi fructe proaspete pe care le-am cumpărat la Addis Abeba. Somnul ne fură imediat şi dormim în acelaşi loc în care s-a culcat primul primat la Afar.

A doua zi, fac rapid un releveu al stratului geologic ca să uşurez determinarea fosilelor de suprafaţă. La doi metri sub dala de coronament se află o altă dală fosiliferă, din gresie, ce se sprijină pe depozite argiloase cu conglomerate calcaroase. Gasteropodele se află la piciorul movilei. Cele două dale nu se aseamănă. Cea de deasupra este foarte grosolană, în timp ce cealaltă este formată din nisip foarte fin, ceea ce va permite ca printre fosilele depuse la poalele movilei să deosebim pe cele cu gangă fină de cele cu gangă grosolană.

În acest timp, Yves Coppens şi Donald Johanson numerotează piesele şi le notează în catalog făcînd, cît se poate de bine, şi clasificarea lor rapidă. Desigur, îşi găsesc timp să lipească eşantioanele mai fragile ca să poată suporta transportul.

La data respectivă, nu mă interesa mediul ambiant al acestei aşezări, fiind preocupat doar de cronologia stratigrafică. Dar văzînd aceste bancuri de gresie formate din nisip, aşezate pe argile cu concreţiuni calcaroase, îmi dau seama că adîncimea apei nu era prea mare. Oare aceste nisipuri reprezintă un vechi ţărm lacustru sau aparţin unor taluzuri fluviatile ? Prezenţa gasteropodelor pledează în favoarea unui lac, ceea ce face şi dala inferioară, în timp ce vecina sa, aflată mai sus, e mai curînd fluviatilă, pentru că este mai grosolană, fiind constituită din nisip şi pietriş consolidat. Studiul mediului înconjurător începe să mă intereseze şi va constitui preocuparea mea principală.

Părăsim apoi Leadu pentru a cerceta movilele învecinate, pentru a vedea dacă se pot găsi aceleaşi feluri de depuneri. O primă movilă, de 12 metri înălţime, n-are nici o fosilă la bază şi este acoperită de o calotă de 4 metri de cenuşi vulcanice şi de pietre ponce stratificate care se

suprapun unui nivel nisipos cu pietrișuri mai mult sau mai puțin consolidate. Această movilă, Agabi-Koma, n-are nimic de a face cu cea de la Leadu, deci nu se poate stabili nici o corelație între ele. În schimb, găsesc ceva mai departe alte reliefuri, cu o formațiune identică ridicăturii Leadu, cu gresie și fosile, dar corelarea este anevoioasă, întrucît ele sînt despărțite de o cîmpie acoperită cu mîluri recente. Stratigrafia generală pare să corespundă peste tot, în afară de Agabi-Koma, singura ce are cenușă vulcanică pe creastă. Reținem ipoteza că pe toate movilele s-au aflat cenuși, dar că acestea au fost spălate de ploi, cu excepția unora dintre ele, unde stratul a fost mai compact. Ceva mai la sud, către Awash, găsim crăpături mai importante în gresiile ordinare ce acoperă straturi groase de argile fine și foarte bine stratificate, ceea ce dovedește prezența unui lac anterior depunerilor fluviatile din stratul de gresie al maimuței mătăsoase. Un nou element al unui peisaj dispărut vine să se adauge celor deja identificate.

În argile sînt niveluri albicioase pe care, la vremea aceea, nu le puneam în nici un fel în legătură cu vulcanismul și credeam că sînt doar diatomite lacustre. Analizele de laborator vor dovedi, de fapt, că e vorba de cenușă vulcanică pe care n-o vom putea corela niciodată cu Hadarul din lipsă de timp.

În sfîrșit, desfacem tabăra. Hm ! cam mult spus, fiind vorba doar de niște paturi Rami puse direct pe pămînt lîngă o vatră făcută din trei bolovani. Eram nomazi de-a binelea. Și atunci de unde mania asta a unui punct fix la care să te întorci să dormi cîte două-trei zile la rînd fără nici o rațiune tehnică ? Cred că nu greșesc prea mult, dacă ar trebui să găsesc un răspuns, afirmînd că Guetatcho, Aksinoum și cu mine formăm de fapt un trib, izolat în mijlocul a mii de kilometri pătrați de deșert. Instinctul ne împinge să ne creăm un „acasă“ tihnit, în care cîteva puncte de reper, fixe, ne vor satisface o anumită nevoie de

reîntoarcere *in utero*. Cei trei bolovani marchează, fără doar și poate, un centru în jurul căruia ne învîrtim negînd conceptul de pribegie totală, neorganizată.

Pornim deci către Hadar de-a lungul malului stîng al rîului Lédi. O luăm în sus și găsim din nou crăpături de 10 metri în argila cafenie, bine stratificată, cu gresii și cenuși vulcanice albicioase. Pe fundul acestora zac cantități enorme de elefanți, cranii, mandibule, colți ; pînă și porci. Vom indica locul prin denumirile : parcul de elefanți nr.1 și parcul de elefanți nr. 2, pe care le vom cataloga sub nr. 18 și respectiv nr. 19. Piesele sînt atît de frumoase, încît Yves Coppens vrea să luăm totul cu noi, dar din păcate este imposibil datorită volumului și a greutății, cel mai mic craniu cîntărind mai mult de o tonă.

Cu cît mergem mai departe, cu atît așezarea ni se pare mai interesantă și uităm să mai ridicăm ochii spre cerul care se întunecă. Nici nu apucăm bine să scoatem cortul din mașină că izbucnește furtuna și Yves Coppens se adăpostește sub o foaie nemontată. Ceilalți se ascund în mașină așteptînd sfîrșitul ploii, dar singurul lucru ce se întrevede se scrie f-o-a-m-e. Fără apă fiartă, macaroanele sînt tari și greu comestibile. Ridicăm un cort în plin potop, năclăiți în argilă grasă, care se umflă. Bineînțeles că țărușii nu țin. Vîntul își spune și el cuvîntul și trebuie să luptăm cinci oameni cu două pînze de cort, într-un meci de catch, dus în noroi, care ar face succes de casă la Madison Square Garden. Dacă țărușii se duc, foamea rămîne, și dacă se spune că foamea înrăiește, nouă ne ia mințile, ne face pur și simplu inconștienți, din moment ce sîntem în stare să ne pregătim macaroanele în interiorul mașinii, între două bidoane de benzină. Guetatcho și Aksinoum, mai puțin țicniți decît ceilalți trei, preferă să doarmă în mașini. Iar noi, mîndri de opera noastră de constructori, ne culcăm, în ciuda tuturor, în corturi cu țărușii fixați cu ajutorul bidoanelor de benzină.

Plouă toată noaptea şi de-abia la ora nouă puteam să ieşim din adăposturile noastre înnoroite într-un hal fără hal de murdărie. Mai rămînem acolo la Haouna ca să mai vizităm cîteva straturi bogate în fosile, prelevînd doar mici piese.

Încep, în momentul acela, să întrevăd corelaţia între Lédi şi Hadar, pînă la care mai sînt 30 de kilometri, dar va trebui încă să fie stabilită legătura dintre movile. Pentru aceasta sînt necesare rezultatele analizei chimice a eşantioanelor de roci prelevate. Ne continuăm munca la nişte profiluri mai importante avînd o înălţime de 30 de metri. Din păcate, inundaţia ne creează oarecari greutăţi în deplasare.

Lui Ali Aksinoum îi este teamă să rămînă acolo, gîndindu-se că în regiune se află isaşi. Ne hotărîm să plecăm spre Milé pentru a găsi o cale mai practicabilă care să ne ducă la Hadar. Drumul de întoarcere este foarte anevoios, cu atît mai mult cu cît ţinem să ajungem înainte de căderea nopţii, de teamă să nu vină vreo ploaie şi mai puternică. Rezervele de benzină sînt mici, iar hrana proaspătă s-a stricat din cauza umezelii.

Ajungem la apusul soarelui în vecinătatea punctului 270, dar de-abia noaptea vedem lumina strălucitoare a taberei germane.

Muncitorii tigrini îşi termină cina sărăcăcioasă oferită de cantină la preţul de 0,50 de franci ; o bere costă 1,50 franci. Am uitat să spun că li se dă pentru masă 1 franc pe zi... Cantinele aparţin unor proprietari particulari, iar fabricile de bere sînt proprietatea Negusului. Trebuie deci să-şi investească salariul în cantină pentru a-i îmbogăţi pe vînzătorii de supă.

Şeful taberei ne oferă loc de dormit în cele două cămăruţe pe care ni le-a pus la dispoziţie pentru depozitarea unora dintre fosilele noastre. Avînd cu noi paturi, vom putea dormi la adăpost, în condiţii relativ confortabile. În schimb, este prea tîrziu să ni se mai servească

cina ; ne hotărîm să facem un duş şi apoi să mergem să mîncăm la cantinele tigrinilor, spre marea bucurie a lui Aksinoum şi a lui Guetatcho. Ni se propune ied fript, pîine de casă, totul stropit cu bere. Cumpărăm fiecare dintre noi de 6 franci, ceea ce este teribil de scump, dar ne simţim cu toţii fericiţi, în afara lui Donald Johanson care n-are altă ieşire decît să facă haz de necaz şi să se arate mulţumit de mîncare. Guetatcho, orăşeanul, şi Aksinoum, păstorul, sînt entuziasmaţi că pot vorbi în amhară cu muncitorii locali care au, se pare, o mulţime de lucruri să le povestească.

Ne ducem să ne culcăm în adăpostul nostru, legănaţi toată noaptea în sunetele melodioase ale generatorului care alimentează cu electricitate frigiderele cu cîrnaţi de Frankfurt.

Yves Coppens şi Donald Johanson sînt nerăbdători să vadă alte aşezări la trecerea prin Tendaho, un sector fosilifer important, pe care doream să-l arăt colegilor pentru a-mi confirma vîrsta hipopotamilor mei cu patru incisivi. Trebuie să-mi fundamentez teza. Ne aşteaptă 60 de kilometri de drum, revenind prin Milé. După traversarea Awashului, trecem pe lîngă cel mai important gheizer fierbinte al Etiopiei.

La 5 mai ne îndreptăm spre lacul Abbe pentru o confirmare a vîrstei faunei, care lasă să se creadă că acolo este vorba de depuneri recente. După verificări privind cronologia acestor depozite fosilifere din centrul depresiunii Afar, imaginea evoluţiei acestui loc începe să se contureze. La Hadar şi în aşezările învecinate ne dăm seama, graţie faunei prezente în depuneri, că mărturiile cele mai vechi conduceau la ideea de escarpament, iar cele mai recente ne propuneau premisa unui vulcanism activ. Acest lucru este important, fiind un fir conducător esenţial pentru viitoarele prospecţiuni în depresiunea Afarului, unde studiile detaliate de abia încep. Atunci, nu

credeam că ar putea exista depuneri mai vechi decît cele de la Hadar, în măsură deci să conţină fosile din vremuri mai îndepărtate.

De fapt, nu ştiam că la poalele podişurilor etiopiene se găseau depuneri mai vechi, mărturii ale unor lacuri şi rîuri dispărute. Credeam că această regiune de escarpamente era făcută exclusiv din cuiburi vulcanice, îngrămădite unele peste celelalte, asemenea unui castel de cărţi de joc, fără depuneri lacustre sau fluviatile. Hotărîm să plecăm la Hadar, dar, ţinînd seama de greutăţile prin care am trecut din pricina ploilor şi a inundaţiilor, îi cer lui Ali Aksinoum să ne conducă pe ruta care m-a dus la descoperirea aşezării din 1968.

Drumul acesta nu este marcat. Începe puţin după kilometrul 505, de la movilele cu pietriş aflate la marginea şoselei. Personal, aş fi fost absolut incapabil să găsesc locul în care trebuia să apucăm pe acest drum, într-atîta de repetitiv era peisajul, movilă de pietriş după movilă de pietriş.

Din fericire, lucrurile nu stau aşa şi pentru Ali, care, acum, după patru ani, găseşte fără ezitare drumul cel bun. Întoarcem cînd ni se indică şi o luăm pe aceste tobogane care ne duc la cîmpia de la Ascoma.

Ajungem la ultimul povîrniş plin de pietre înainte de coborîrea către valea Awashului, deci spre Hadar, la ora 17. Nu mai avem timp, desigur, să mai ajungem la cele două rîuri, Micul Hadar şi Marele Hadar (Ounda Hadar şi Kada Hadar), cele peste care am putut trece cu maşinile. Spectacolul este nemaipomenit, priveliştea grandioasă, privirile noastre dominînd, în asfinţit, de la 150 de metri înălţime toate depunerile de la Hadar. Yves Coppens şi Donald Johanson rămîn încremeniţi, uluiţi de spectacol şi, după cîteva clipe de tăcere, îmi spun :

— Bine măi, Maurice, de ce ne-ai ascuns asta ? Pentru ce ne-ai tîrît prin toate locurile alea îngrozitoare, cu movile

bogate desigur în depuneri fosilifere, dar care nu se pot compara cu ceea ce e aici ?

Toate aparatele de fotografiat încep să ţăcăne, dar e aproape ora 18 şi trebuie să ne fixăm tabăra pe această adevărată mină de aur pentru un paleontolog, fără ca să fi zărit încă fie chiar şi cea mai mică pepită. Noaptea se lasă fără ca cei doi prieteni ai mei să fi putut atinge măcar cu un deget acest morman de visuri.

A doua zi dimineaţa, credincios principiilor mele, aprind focul înainte de a se crăpa de ziuă pentru a face cafeaua tradiţională. Ali, în ciuda nopţii sumbre, a reuşit să găsească cîteva rămurele. Are un ochi nemaipomenit ! Ce m-aş fi făcut, ce ne-am fi făcut noi toţi fără el ? El era adultul din grup, iar noi copiii care depindeam toţi de el : el era profesorul, iar noi elevii. Schimburile de experienţă dintre noi au fost întotdeauna foarte bogate. Învăţam necontenit unii de la alţii, fără aere de superioritate, dar şi fără complexe de inferioritate. Deosebirile dintre noi ne îmbogăţeau. Atît el, cît şi noi eram plini de cunoştinţe. El avea, în plus, acel soi de instinct minunat al omului naturii, care simte natura, care o iubeşte, dar care se şi teme de ea.

Aroma cafelei şi trosnetul focului de lemne l-au trezit pe Yves care ni se alătură imediat. Donald, care cu greu catadicseşte să se scoale, se învîrte în pat, fără îndoială încă sub excitaţia spectacolului extraordinar văzut cu o seară înainte. Ali îi duce o ceaşcă cu cafea, dar trebuie să-l scuture bine ca acesta să se trezească. În timp ce ne terminăm micul dejun, format din cafea, pîine, dulceaţă nemţească, apare un afar ca să ne salute desigur. Îl angajăm pentru că avem nevoie de un paznic pentru tabără.

Pornim de jos pînă la baza primei crăpături. Patruzeci de metri mai jos, pe primul meplat, vedem mari cantităţi de oseminte de elefant, de porci şi de bovide. Donald Johanson se înflăcărează. E atît de entuziasmat încît pleacă de unul singur spre stînga, nerăbdător să găsească cît mai

repede ceva, în timp ce restul grupului coboară prin dreapta în direcția uedului Kada Hadar. În prima așezare identificată, pe care o vom numi localitatea 50, Donald se apucă imediat să colecteze fosile cu ideea fixă că acolo trebuie să se afle și hominizi. Desigur, se gîndește încă din acest moment la gloria care îl așteaptă la întoarcere. Se gîndește, de asemenea, și la sumele importante ce-i vor fi alocate fără întîrziere de către diverse fundații americane.

În ceea ce mă privește, grija mea era teza și obiectivul meu imediat mai era încă obținerea unui indiciu cît mai precis posibil în legătură cu datarea terenului prin examinarea fosilelor din compunerea sa. Yves Coppens și Donald Johanson erau specialiștii pe deplin competenți în măsură să mă ajute să fac acest lucru. Sigur, speram și eu să se găsească hominizi în acea regiune, altfel de ce aș mai fi cerut sprijinul antropologului Donald Johanson ? Dar înainte de toate, trebuia neapărat să știu dacă aceste depuneri aveau o vechime de 1,2,3 sau 4 milioane de ani. Or, eu nu eram familiarizat nici cu cel de al treilea molar de porc, nici cu ipsodontia elefantului, în timp ce el, Yves Coppens, stăpînea aceste chestiuni datorită competenței sale și celor văzute în mod direct la Omo. Cu excepția lui Donald Johanson, coborîm mai departe spre Kada Hadar, stabilesc înălțimea cu altimetrul și observ un nivel albicios vulcano-sedimentar la 120 de picioare sub nivelul taberei. Aceasta îmi permite să măsor greutatea „timpului". Marcăm din mers localitățile 51, 52, 53, 54, fără să culegem nimic și spre prînz ajungem la Kada Hadar. Luăm un dejun sumar pe bază de ton și de pîine. Ne hotărîm să plecăm mai departe. Cu burta mai mult goală decît plină, o luăm către Awash și în momentul acela Yves Coppens are o premoniție și îmi spune :

— Ce zici, Maurice, poate că, chiar aici, pe lîngă noi, se lăfăie la soare o mandibulă mare de australopitec ; îți dai seama ce-ar fi dacă am da peste ea ?

— Te gîndești la australopitecul robust, ca ăla din Omo ? am adăugat eu.

După o oră, începem să urcăm din nou în căutarea celui de al treilea pungaş despre care nu aveam nici o ştire. Ideea de a urca înapoi ne-a fost sugerată de către Ali Aksinoum, care veghea întotdeauna la aspectele practice ale lucrurilor. Avea ritmul soarelui a cărui cursă diurnă era pe cale să se sfîrşească.

Urcînd, am botezat localitatea 55, am trecut pe la dreapta localităţilor 51 şi 53 şi acolo îl regăsim pe Donald Johanson care ne declară *ex abrupto* :

— Această aşezare este foarte interesantă, dar nu se vor găsi decît mamifere mari şi nici urmă de hominizi.

Îl sfătuiesc să aibă răbdare, asigurîndu-l că va veni şi ziua aceea cînd vom găsi specimene şi mai vechi decît *Homo habilis*. Este convins că şansa de a găsi hominizi este condiţionată de prezenţa din abundenţă a unor mici mamifere fosile, ceea ce nu este cazul. Pe vremea aceea, el gîndea raportîndu-se exclusiv la Omo, singura aşezare cu hominizi în care lucrase. Ori are ochelari de cal, ori îl orbeşte ascensiunea rapidă a carierei sale.

Eu, exact pe dos, cred că sînt orbit de felul în care îmi avansează teza şi puţin îmi pasă de altceva.

Acum, urcăm iar spre maşinile parcate pe platou. Sîntem epuizaţi după această zi entuziasmantă şi foarte fructuoasă. Înainte de a se odihni, Yves Coppens ne spune :

— Este extraordinar, porcii (suidele) şi elefanţii fosili se aseamănă foarte mult cu cei din formaţiunea de la Shungara din Omo, deci din pliocenul de acum 3 pînă la 4 milioane de ani, ceea ce situează toate acestea înaintea cuaternarului, adică la sfîrşitul terţiarului.

Donald Johanson, pentru a avea confirmarea epocii, ambalează cîteva suide pentru ca, la întoarcere, să-l consulte pe canadianul Cocke asupra acestei probleme esenţiale. Yves Coppens cunoaşte şi el bine suidele, dar partea

lui tare sînt elefanții. Elefanții nu lipsesc, cu atît mai bine! În seara aceea am ajuns din nou la capătul puterilor, acel capăt în care orice efort suplimentar este imposibil, capăt care este o adevărată limită, în care „mort de epuizare" dobîndește un sens concret. Totuși, dacă nu mai sîntem capabili să reacționăm la nici un stimulent, mai găsim o urmă de putere să mîncăm ceva frugal înainte de a ne prăbuși într-un somn de animal. Această zi nebună și pasionantă nu ar fi trebuit să ajungă să se sfîrșească fără un strigăt de bucurie. Nu s-a auzit nici un strigăt, nici măcar o șoaptă murmurată între noi. Cred că fericirea este conștiința existenței sale în momentul în care aceasta apare. Deci am trecut pe lîngă fericire în ziua aceea pentru că somnul a învins. La Hadar ca și în altă parte este de neiertat să lași să-ți scape o clipă de fericire. Nu va mai reveni niciodată.

A doua zi, contemplăm această așezare începînd de la primele ore. Ne este imposibil să ne imaginăm totalitatea bogățiilor închise în această așezare gigantică, umplută pînă-n vîrf cu fosile. Coborîm prin localitățile 54 și 55, adică mai spre răsărit, către Micul Hadar. Doresc să-mi regăsesc nivelul meu albicios de cenuși vulcanice și îl zăresc la baza primei movile. Este reperul cronologic care îmi va permite corelarea ulterioară a tuturor movilelor de la Hadar. Acest strat va fi pentru mine un fel de marcaj ce pare trasat cu vopsea albă. Desigur, el nu este în acest moment un reper cronologic absolut, precis datat, dar un reper cronologic relativ ce-mi permite localizarea straturilor suprapuse și subiacente, unele în raport cu celelalte, într-un cuvînt creionarea profilului care va facilita datările ulterioare.

Donald se întoarce împreună cu Yves pe locul săpăturilor din ajun. Din nou vor să găsească un australopitec robust. Presimțeau, ca și la Omo, că trebuia să aibă niște maxilare enorme.

îi las acolo și o iau spre răsărit urmărind stratul meu alb. Îmi fixez ca țintă o falie pe care mă hotărăsc să nu o depășesc. Pe măsură ce reperez cîte un strat, îi măsor grosimea, îi descriu conținutul și prelevez fosile.

La poalele falezei mele, găsesc fosile de elefant arhaic și de rinocer. Mi-ar place să i le arăt lui Yves Coppens. Îl chem deci pe Aksinoum care se află între mine și Yves și nu ne pierde pe nici unul din ochi, ca o dădacă care își soarbe din ochi copiii teribili. Aksinoum mă face să înțeleg că Yves este prea departe ca să audă. Ca să fac haz de necaz, mă hotărăsc să cobor spre Kada Hadar ; îmi notez în carnețel alte depozite de gresie cu noduli calcaroși și prelevez un eșantion pe care îl numerotez. Găsesc și lemn fosil care trebuie să fi fost cărat aici de rîurile care se vărsau într-un lac dispărut. Mai cobor încă vreo 30 de metri și dau de un nivel verzuliu, de un metru grosime, cu mici paiete la suprafață, care duc cu gîndul la confetti ; notez *confetti-clay* — reflex stupid de a numi lucrurile pe englezește.

Aș fi avut nevoie de o zi întreagă să notez toată stratigrafia acestor prime faleze din Hadar, care sînt, de altfel, cele mai tinere din toată formațiunea. Această scară stratigrafică se va transforma într-o scară cronologică grație faunei care ne va oferi indicațiile de vîrstă. Aceste indicii vor fi confirmate prin corelările ce urmează a fi stabilite cu nivelurile vulcanice și, mai ales, cu o alunecare de bazalt. Urcăm spre mașini. Yves Coppens și Donald Johanson au adunat o mulțime de fosile, lăsînd *in situ* pe cele mai multe. Ei îmi confirmă că formațiunea este într-adevăr de aceeași vîrstă cu cea din bazinul inferior al rîului Omo, aproximativ 3 milioane de ani. Se iscă o discuție lungă între Yves Coppens — care vrea să ducă în Franța dinții și oasele de porc (suide) pentru a le studia — și Donald Johanson, care susține ca studiul să fie realizat de către Basil Cooke. Va avea cîștig de cauză acesta din urmă. În ceea ce mă privește, le comunic descope-

rirea mea, cele două niveluri care vor fi esenţiale în racordarea geologiei regiunii, şi anume stratul de *confetti-clay* şi cineritul alb K.H.T.

Această altercaţie amabilă între Yves şi Donald s-ar putea să aibă o consecinţă benefică. În acest moment, ei înţeleg definitiv că dacă există un consens ca viitoarea expediţie internaţională să decurgă bine, trebuie ca obiectivele şi participanţii să fie stabiliţi chiar de pe acum. Yves Coppens, din păcate, se grăbeşte să se întoarcă în Franţa unde îl aşteaptă alte obligaţii şi asta este foarte regretabil. In schimb, Donald Johanson şi cu mine putem rămîne, dar nu avem decît fonduri foarte reduse, neputîndu-ne asigura supravieţuirea mai mult de cincisprezece zile.

La 9 mai, dimineaţa, după ce a reflectat, Ali Aksinoum ne declară că zona este periculoasă, că se pot infiltra isaşi ; prudenţa ne impunea să ne îndepărtăm. Textul oficial pe care ne hotărîm să-l înaintăm autorităţilor etiopiene şi franceze nu va mai fi redactat pe loc. Trebuie să fugim din faţa unui eventual pericol.

Înainte de plecare, doresc să fac un tur pe platou, care este acoperit de un strat cu pietriş fără nici o legătură cu straturile de jos. Mă duc însoţit de Ali şi bine fac pentru că recoltăm fragmente şlefuite de rocă, unelte litice şi unelte acheuleene foarte bine fasonate, adică mult rotunjite de acţiunea apelor. Este mărturia unei culturi foarte vechi, dar ulterioare a tot ceea ce am văzut jos. Golul dintre cele două este important.

La ora 10, mă reîntorc în tabără confirmîndu-i lui Yves Coppens că trebuie să luăm în consideraţie şi o cercetare din partea specialiştilor în preistorie. După aceea, părăsim imediat Hadarul şi ne îndreptăm spre tabăra 270, unde ajungem către ora 14. Cum sosim, ne apucăm de o treabă pe care Yves Coppens o consideră, pe bună dreptate, urgentă, şi anume catalogarea pieselor prelevate. Nemţii îi propun să-i înlesnească revenirea în ţară, prin Addis

Abeba, mîine sau cel mai tîrziu poimîine, ceea ce îi convine de minune.

Din acel moment ne angajăm într-o discuţie de trei ore pentru a pune la punct protocolul unui acord ce va constitui primul text referitor la expediţia internaţională de cercetări în Afar (denumit în engleză pe scurt I.A.R.E.). Documentul va fi, desigur, scris de mînă. Acordul are în vedere aspecte de geologie, paleontologie şi preistorie. La 11 mai 1972, participanţii la actuala campanie din Afar : Maurice Taïeb, Yves Coppens, Donald Johanson şi John Kalb, semnează un angajament privitor la organizarea unor viitoare expediţii internaţionale geologice şi paleontologice în centrul şi sudul Afarului.

În urma campaniei din aprilie-mai 1972, între participanţi a fost încheiată următoarea înţelegere :

„Maurice TAIEB, geolog, şef de misiune

A — STUDII PROPRIU-ZISE

I — Secţia geologie

Harta geologică : M. Taïeb şi J. Kalb ; Studiu stratigrafic amănunţit : M. Taïeb ; Localizarea geografică a aşezărilor : J. Kalb ; Studiu fotogeologic : J Kalb şi M. Taïeb ; Studiul sedimentelor şi al argilelor : M. Taïeb ; Studiu morfotectonic : M. Taïeb şi J. Kalb.

II — Secţia paleontologie

Yves Coppens şi Donald Carl Johanson ; Vertebrate cu excepţia primatelor : Yves Coppens ; primate cu excepţia hominizilor : Donald C. Johanson ; Hominizi ; Yves Coppens şi Donald C. Johanson ; Nevertebrate : A. Gautier ; Lemne fosile : J.C. Koeniguer ; Palinologie : R. Bonnefille.

Introducerea pe listă a altor specialişti pentru studiul vertebratelor va fi analizată mai tîrziu sub conducerea lui Yves Coppens şi a lui Donald C. Johanson.

III — Secţia preistorie

Eventualele studii de istorie nu sînt încă atribuite cuiva în stadiul actual al cercetărilor. În momentul în care se va face acest lucru va trebui luată legătura cu J. Chavail-

lon. Totuşi, se preconizează ca doamna Mary Leakey, doamna C. Roubet şi domnişoara G. Corvinus să fie avute în vedere pentru lucrările referitoare la olduvayan, la acheulean şi la culturile paleoliticului mijlociu şi superior.

B — PROBLEME GENERALE DE FUNCŢIONARE

Orice publicaţie trebuie să fie propusă şefului misiunii şi orice cercetare în teren trebuie să primească acordul prealabil al şefului misiunii, în cadrul Laboratorului de geologie a cuaternarului, C.N.R.S. Meudon-Bellevue 92 (Franţa). Este de dorit ca în măsura posibilului, în urma experienţei primei campanii din aprilie 1972, sumele de bani obţinute de către fiecare în parte să fie folosite în comun. Introducerea de noi cercetători în acest proiect trebuie să fie supusă aprobării tuturor semnatarilor. Coordonarea campaniilor, a lucrărilor şi a publicaţiilor este asigurată de şeful misiunii.

Textul acestei înţelegeri a fost elaborat pentru a fi remis autorităţilor etiopiene competente şi tuturor persoanelor interesate.“

Înţelegerea s-a realizat în scris şi a fost semnată şi acceptată de cei trei. O vom depune la Ministerul etiopian al Culturii spre aprobare şi înregistrare. Protocolul acestei înţelegeri va fi garantat de noul conducător al tezei mele, Hugues Faure, numit de curînd în locul domnişoarei Alimen, precum şi de către Louis şi Mary Leakey.

III
PRIMELE CAMPANII :
ECHIPA PLURIDISCIPLINARĂ

Baza unui protocol de acord fiind stabilită, Donald Johanson și cu mine hotărîm să întreprindem în 1973 prima campanie internațională în Afar. Îmi pun multe speranțe în participarea lui Yves Coppens la această expediție, dar, din păcate, el se hotărăște să nu vină. Donald Johanson a adresat unei instituții americane, National Science Foundation, și unei alte fundații, mai puțin importante, solicitarea de a-i trimite doi studenți, Tom Gray și Jim Dole, viitori paleontologi, care nu au nici o experiință a muncii de teren. Donald ține foarte mult să aibă acolo mînă de lucru americană. Partea franceză : Raymonde Bonnefille ; Claude Guillemont, deținător al premiului Romei pentru pictură, specialist în prospecțiuni, deosebit de prețios, foarte familiarizat cu Omo ; Gilles Mézière, fotograf al prietenilor mei, va veni pe cont propriu ; Pierre Planques, topograf politehnician ; Nicole Page, specialistă în fotografii aeriene ; Jean Mauduit, mecanic, și, bineînțeles, Ali Aksinoum, ghidul etiopian.

Fără să dispun de credite speciale din partea C.N.R.S., am totuși două mașini Land Rover, bătrîna mea autoutilitară și cealaltă închiriată de laboratorul meu. Lucrul care ne așteaptă este încă de pionierat, căci Hadarul a fost studiat pînă acum foarte puțin, dacă nu deloc.

Plec singur pentru a face demersurile necesare la Addis Abeba pe lîngă autorități și pentru a asigura aprovizionarea cu hrană a zece persoane. Donald Johanson dispune pentru această expediție de o avere de peste 40 000 de dolari. Dezechilibrul este substanțial. Ținînd seama de

numărul participanţilor, ne hotărîm să-l angajăm pe bucătarul Kebede, pentru a avea cît mai mult timp disponibil pe care să-l dedicăm muncii ştiinţifice. Deşi lucrurile se prezintă bine, mă îngrijorează totuşi faptul că un număr prea mare de participanţi habar nu au ce înseamnă brusa africană. Guillemont, Bonnefille, Johanson şi cu mine sîntem singurii experimentaţi. Echipamentul nostru este rudimentar. Nu avem nici măcar mijloacele pentru a ne cumpăra un cort mare care ne-ar fi de mare folos. Donald îl comandă pe contul său la Addis Abeba. Ne va folosi la muncă, la masă, pentru odihnă la cîte un păhărel. Este pur şi simplu un acoperiş dintr-o prelată de opt metri lungime. Donald cumpără un Land Rover de ocazie. Ni se acordă în continuare sprijin logistic din partea constructorilor de drumuri ai Companiei Trapp. Plecarea nu se face, desigur, decît împreună cu delegatul guvernului etiopian, Alemayu Asfaw, care nu ne va mai părăsi. Vorbeşte englezeşte şi nu este deloc antipatic.

Ne stabilim o tabără fixă la Hadar, pe malul Awashului, pe o colină mică, la unul din coturile fluviului. Spre rîu colina are aspectul unei faleze de aproximativ zece metri înălţime, iar de partea cealaltă coboară lin. Suprafaţa plană este restrînsă şi vom instala acolo cortul cel mare, care va fi centrul taberei. Paturile sînt aşezate de jur împrejur. Doar Donald are un cort pe care îl ridică ceva mai într-o parte. Ne punem paturile de campanie lîngă maşini, pe partea pantei line, ceea ce a făcut ca prietenul nostru Mézière să-şi sfîrşească noaptea într-un somn agitat mai jos, pe pietre, după ce s-a dat în mod spectaculos de-a rostogolul.

A doua zi dimineaţa, nu ne stabilim vreo strategie prea precisă. Cei noi se grăbesc să găsească un zăcămînt fosilifer, iar geologii doresc să înceapă prin a descurca geologia terenului pentru a putea localiza ştiinţific în timp fosilele culese. În afară de această problemă, există o mare dificultate cartografică, pentru că nu avem la dispo-

ziție decît fotografii aeriene la scara 1/60 000, deci lipsite de precizie, într-atît încît este imposibil să reperăm așezările descoperite și de-a dreptul iluzoriu că am putea deosebi o moviliță de alta. Pierre Planques, topograful nostru, nu va duce lipsă de lucru, cu atît mai mult cu cît nu avem un avion din care să facem fotografii de la mică înălțime. Pentru a demara rapid, marcăm așezările în teren cu vopsea albă, fiecare cu numărul ei, și mă străduiesc să găsesc puncte de reper, ca de pildă un așternut alb de cenuși vulcanice la baza depunerilor pe care îl botez S.H.T. Acesta îmi va permite să fac legătura dintre movile din punct de vedere geografic și să stabilesc cronologia relativă în plan geologic. Împreună cu Pierre Planques și Nicole Page, execut releveul geologic al celor mai înalte și mai reprezentative movile de la Hadar, în special al celor care conțin în mai mare măsură acel strat alb distinct. Acesta va fi punctul de referință față de care se va stabili orientarea movilelor din cele patru puncte cardinale. Ne sînt necesare zece zile ca să facem releveul pe o distanță de 5 kilometri. Acesta reprezintă prima schiță stratigrafică reprezentativă a Hadarului, care îmi va permite reperarea cu ușurință din punct de vedere stratigrafic a noilor așezări fosilifere.

În timp ce îndeplinim această sarcină care ne mănîncă o mulțime de vreme, mă îngrijorează munca paleontologilor care cam adună orice și oriunde. Acțiunea lor dezordonată riscă să complice întreaga muncă. Da, ei ar putea să încurce totul, dacă se are în vedere că o fosilă descoperită la suprafață, sau la piciorul unei movile, poate proveni foarte bine dintr-un alt strat, superior, total dispărut ca urmare a eroziunii. Din zece straturi, se întîmplă ca doar cinci să fie fosilifere. Doar examenul minuțios al stratului și al gangei în care a fost găsită piesa respectivă poate fi ipotetic revelator asupra stratului de origine.

Pentru a zăpăci totul, Tom Gray este de departe cel mai bun, chiar dacă Donald i-a fost profesor în materie. Nu are

leac și face orice, pînă și remarci stupide la adresa lui Guillemot, care este un obișnuit al săpăturilor, deși nu are o diplomă în paleontologie.

Știu că descoperirea unor hominizi este capitală pentru americani, cărora le place să înceapă prin succese răsunătoare, permițîndu-le să obțină subvenții cu atît mai mari cu cît recolta lor este mai spectaculoasă. Dar eu știu, de asemenea, că, dacă vrei să găsești lucruri importante, trebuie să o iei încetul cu încetul, pas cu pas, aceasta fiind adevărata măsură a științei. Trebuie să se înțeleagă bine că dacă se dorește să se aducă mărturii ale evoluției, nu doar hominizii contează. Dovezile trebuie căutate în geologie, marile sinteze venind doar ulterior, iar dacă ele vor fi încununate de prestigiu, va fi cu atît mai bine. Dacă afirm că dovezile trebuie căutate în geologie, o fac pentru că aceasta este cea care permite situarea în timp. Este indispensabil să găsești o nouă verigă, fie ea o fosilă de cal, de elefant sau de porc, chiar dacă omul este pentru om specia aleasă.

Din păcate, nu numai Gray și Johanson sînt vînători de hominizi, mai sînt și alții în afara lor. Glorie celui care l-a descoperit pe „Adam“, dar cum marea doamnă, Natura, este generoasă și respectă ambiția umană, ea a creat un „Adam-scară rulantă“. Găsești prima treaptă care te duce imediat spre culmile gloriei, dar în urma ei vine imediat o altă treaptă asemănătoare primei, care te face să urci spre culmile gloriei, apoi o nouă treaptă... Nu se sfîrșește, ajunge pentru toată lumea, nu intrați în panică ! Și totuși, va fi un soi de panică. În ciuda simplității extreme și a caracterului inepuizabil al procesului, unii se îngrămădesc, se calcă în picioare, încurcînd treptele ; alții iau ascensorul ca să înhațe treptele altora, cînd acestea con-

duc chiar în vîrful edificiului, unde setea de glorie este și mai mare.

Fără doar și poate, în aceste terenuri care au vreo patru milioane de ani, este important să știi dacă sînt sau nu hominizi ; tocmai de aceea se află aici Donald Johanson ; totul este în regulă în cazul ăsta, dar spiritul lui bătăios, frizînd arțagul, ne va mira, totuși. Trebuie să înțelegem că sistemul american este astfel alcătuit. Nu vor fi bani pentru o a doua oară, decît dacă descoperirea face vîlvă cu ajutorul banilor obținuți pentru prima încercare. Francezii sînt mai calmi, ca să nu spunem indolenți, așa că urcușul treaptă de treaptă pe o scară obișnuită este calea lor normală.

În ceea ce mă privește, sînt încă obsedat de straturile depunerilor și, după estimările mele, cele de la Hadar, cu o grosime de o sută de metri, au intercalate cinci straturi de cenuși vulcanice și un strat de bazalt. Într-un cuvînt, vreau să-mi termin teza, iar Donald vrea să justifice fondurile ce i-au fost puse la dispoziție, în cadrul unei cercetări legate direct de tema lucrării lui asupra primatelor.

Seara, la întoarcerea acasă, năvălesc în cort ca să-mi potolesc setea și să-mi salut prietenii ; îi găsesc pe toți acolo, examinînd osemintele înșirate pe masă ; Tom Gray pleacă și îl lasă pe Donald Johanson, gînditor, singur cu mine. Întrebîndu-l ce examinează, îmi spune :

— Am găsit niște oase lungi de maimuță.

Îi răspund :

— Nu este o descoperire, pentru că astea nu sînt primele fosile de maimuțe mătăsoase și de babuini de care am dat în Afar. Compară-le cu celelalte ! Și dacă nu sînt de maimuță ? Eu, recunosc, nu mă pricep la diferențele dintre ele, tu ești specialistul !

Îmi întinde un femur, din două bucăți, pe care tocmai îl lipise, precum și capul unei tibii care împreună cu cel dintîi forma genunchiul.

— Uite-te, Maurice, le pun pe masă, oasele de maimuță aici, și oasele descoperite acum, acolo. Vezi angulația ?

Într-adevăr, la maimuță tibia vine în prelungirea femurului, în timp ce la hominidul care stă pe două picioare, tibia și femurul formează un unghi.

— Cred că acesta este un hominid, adăugă el foarte emoționat și gînditor.

Să fie gloria întinsă aici pe această foaie modestă de placaj ? Poate, dar oamenilor de știință le place să aibă confirmarea tuturor lucrurilor de care se îndoiesc. Lipsea contraproba, adică comparația cu osul uman.

— N-ai decît să aștepți să ne întoarcem la Addis Abeba, unde ai la muzeu tot ce vrei în materie de oase umane.

Departe de mine gîndul că se urzea ceva în legătură cu acest genunchi providențial. Pentru a înțelege mai bine importanța a ceea ce aveam să descopăr două zile mai tîrziu, e bine să se știe că de vreo săptămînă nu mă părăsea un sentiment de îngrijorare. Cu vreo opt zile înainte de această descoperire, primisem vizita neașteptată a unui grup de șefi afari, care, departe de a ne ura bun-venit la ei, veniseră să ne gonească, fără nici un fel de politețuri, de pe teritoriul lor.

Înainte de a-și anunța sosirea, au avut delicatețea să ne aștepte să ne sculăm de la masă. Tocmai îmi beam cafeaua, cînd ne trezim lîngă noi cu Ali Aksinoum însoțit de un afar. Ali mi se adresează mie și lui Alemayu, reprezentantul guvernului. Ne anunță că afarii din regiune vor să ne spună ceva. Grupul a rămas în afara taberei, la umbra unui tamarix. Apariția nomazilor afari pe la ora 13 a trecut neobservată ; nimic nu deosebește la prima vedere un afar de un șef afar. Sosiseră cînd era zăduful mai mare, în timp ce mîncam sub copertină.

Ne ducem toți patru în întîmpinarea lor. Sînt vreo zece, unii dintre ei în vîrstă, nici unuia necitindu-i-se încîntarea pe față. Sînt înarmați cu puști și cuțite, iar unul dintre ei

are chiar o armă automată, lucru neobişnuit. De obicei, afarii au puşti foarte vechi, uzate şi cîrpăcite cu sîrmă. Cei mai bătrîn stă în picioare, arborînd o mină gravă. Cîrpa decolorată de la brîu e fixată de un centiron de piele, în care e băgat un pumnal de o mărime neobişnuită, cu mîner de argint, fin cizelat. Omul vorbeşte o amhară impecabilă şi se prezintă drept şef al regiunii. Este înconjurat de patru locotenenţi, care păstrează distanţa. Au puşca la umăr, nu sprijinită pe pămînt cum este obiceiul. Unul dintre ei şi-o ţine la ceafă, sprijinindu-şi încheieturile mîinilor una pe ţeavă şi alta pe pat.

Şeful rupe tăcerea, spunîndu-ne :

— Vă aflaţi la noi, nu ne-aţi întrebat nimic. Mîine dimineaţă trebuie să plecaţi.

Tot restul zilei l-am petrecut în negocieri. Nu dau două parale pe hîrtiile ştampilate de ministerele etiopiene. Comisarul guvernului, care se află cu noi, nu se bucura de nici un pic de credit în faţa lor. De altfel, ce poate să însemne guvernul pentru nişte nomazi afari ?

Le-am oferit de mîncare, am băut ceai cu ei, aşezaţi pe pămînt, conform obiceiului. Din fericire, Ali Aksinoum putea să le traducă tot ce spuneam noi în engleză şi ceea ce zicea Alemayu, care nu vorbea decît amhara. A trebuit să le explicăm ce căutam acolo, arătîndu-le colecţia noastră de fosile. Le-am spus că nu ne aflam acolo ca să le facem necazuri, nici ca să-i deranjăm în vreun fel. N-am încetat să afirmăm că grija noastră principală era de a le respecta tradiţiile. „Avem cu noi doi etiopieni ca să ne ajute să vă respectăm", afirmam noi fără încetare. În sfîrşit, spre seară ne acceptă prezenţa, dar cu condiţia să păstrăm în tabără pe unul dintre ei. Sîntem de acord cu multă plăcere. La despărţire, şeful, recunoscut în această calitate de către sultanul Ali Mirah, ne spune cu multă emfază :

— Selām Aleyküm.

Promitem că le vom respecta tradiţiile musulmane afare. De la acest eveniment, trăim cu frica-n sîn să nu se repete vreo vizită mai puţin prietenoasă. În această atmosferă, de abia la două zile după descoperirea genunchiului, aflu că Tom Gray şi Donald Johanson au profanat un mormînt afar ca să ia tibii şi femure umane pentru a le folosi drept element de comparaţie cu prezumtivul australopitec. Mă înfurii la culme, propunîndu-le ca Tom Gray să fie exclus pe loc, deoarece inconştienţa acestui individ iresponsabil poate să ne pună viaţa noastră, a tuturor, în pericol, afarii neştiind de glumă cînd este vorba de aşa ceva. Pedepsele lor sînt rapide şi fără drept de apel.

Delicateţea şi cultura americanilor sînt cîteodată îndoielnice. Un incident de aceeaşi factură s-a petrecut anul trecut, în 1972. John Kalb, care încerca şi el să facă arheologie, a confundat un mormînt afar cu un tumul neolitic : după ce a dat la o parte cîteva blocuri, a scotocit în mijlocul tumulului cu ciocanul lui de geolog şi a scos zdrenţe de pînză de bumbac şi un os de păstor tînăr pe care-l agita în aer, fălos, crezînd că a făcut o descoperire de importanţă fundamentală pentru ştiinţă. Greşise doar epoca şi locul !

Ce-ar face guarzii americani dacă un tînăr etiopian le-ar scormoni mormintele din cimitirul de la Arlington ?

Este de necrezut cum oameni de ştiinţă se pot duce în expediţii la nişte popoare necunoscute fără să aibă nici cele mai elementare noţiuni asupra culturii şi tradiţiei indigenilor. Fără îndoială, se credeau turişti care pot să facă şi să-şi permită orice ! Un sociolog sau un etnolog ar avea multe de spus în legătură cu acest incident, dar, şi fără să fii specialist, poţi afirma că un popor care se îngrijeşte de îngroparea morţilor săi asociază o conotaţie de cultură şi de tradiţie. Profanarea unui mormînt reprezintă într-un asemenea caz un act de agresiune culturală. În cazul masailor din Tanzania nu ar fi fost nici o pro-

blemă, căci acest neam nu-şi îngroapă morţii. Tribul lasă cadavrul pradă hienelor, rămăşiţele umane neavînd pentru indigeni nici o valoare. Fără jenă, deci, antropologul „poate să-şi ia piciorul dorit cu genunchi cu tot", dacă mă pot pronunţa astfel. După ce lucrurile au revenit la normal, hotărîm să nu mai vorbim de această chestiune.

În urma acestei profanări, s-a stabilit faptul că era vorba de un australopitec, dar ar fi putut să mai aştepte pînă la reîntoarcerea noastră la Addis Abeba.

Ştiinţă fără de conştiinţă...

Donald Johanson va fi deci celebru şi i se vor da noi subvenţii. Va avea parte de onoruri din partea televiziunii, a facultăţii şi a presei scrise. Pentru a se bucura pe deplin de succesul său, încercase chiar — după spusele lui John Kalb — să ne ascundă descoperirea sa.

A doua zi după ce a ajuns la această concluzie, îi rămînea să reaşeze osul în contextul geologic al aşezării 129, la piciorul unei movile de vreo 20 de metri înălţime. Trebuia început procesul unei încercări de datare. Mă duc la locul cu pricina şi stabilesc cu uşurinţă un record între această movilă şi cele înconjurătoare, pentru că toate se află pe un strat de cenuşi vulcanice albe, numit de mine S.H.T. Nu se putea spune din ce strat proveneau femurul şi tibia, pentru că acestea, aşezate direct pe sol, fuseseră curăţate de gangă. Fuseseră ele oare răzuite de către antropologi ? Aceste piese nu aveau decît o urmă nesemnificativă de calcar.

Nu se va putea propune niciodată vreo datare precisă. Oricum, avea cu certitudine în jur de trei milioane de ani. Acesta va fi primul hominid de la Hadar, foarte incomplet desigur, fiind lipsit de craniu, cît şi de dinţi. Descoperirea era totuşi fundamentală pentru că aducea dovada existenţei unei bipedii stricte acum trei miloane de ani. O bucăţică de os temporal nu va indica nimic în plus. Acesta provine, de altfel, dintr-o aşezare învecinată şi,

după cum aprecia Johanson la acea dată, părea să fi aparținut unui *robustus*.

După terminarea expediției, revin în Franța pentru a-mi definitiva teza, Donald Johanson fiind cel care va face comunicarea către presa etiopiană și către agențiile de presă de la Addis Abeba. Odată aceste formalități glorioase încheiate, Donald și Tom se duc în Kenya, la Nairobi, pentru a se întîlni cu Mary și Richard Leakey, cu care doreau să vorbească despre ceea ce tocmai se descoperise la Hadar. De aici, de la Nairobi, Donald va lua avionul pentru a veni să se întîlnească cu mine la Paris.

În Ajunul Crăciunului, în 1973, mă duc să-l iau de la Orly cu încărcătura lui prețioasă. Îmi povestește în detaliu tot ce a făcut de cînd ne-am despărțit la Hadar cu două săptămîni în urmă. În special, îmi spune că a anunțat la o stație de radio locală că a făcut — grație faimosului genunchi articulat — o descoperire dovedind existența poziției erecte acum trei milioane de ani și mai bine. Ne angajăm într-o discuție asupra datării așezării 129, aceea din care provenea genunchiul. Ceea ce îmi reține atenția este bazaltul intercalat între straturi. Trebuie totuși menționat că bazaltul nostru, elementul cheie al datării, se află la 5 kilometri vest de această așezare, unde formează podișul Kadada-Moumou. Acesta nu fusese încă datat într-un mod satisfăcător prin metoda potasiu-argon. Se impune de urgență să ne concentrăm din nou atenția asupra datării bazaltului sau, dacă nu se poate, asupra uneia din cenușile vulcanice, ca de pildă S.H.T., față de care făcusem toate măsurătorile așezării 129.

În profil lateral, stratul de cenușă S.H.T. se îngroașă într-un rîu străvechi unde s-au concentrat cioburi de sticlă vulcanică mai grosolane decît cenușile din locul unde planșeta lui Pierre Planques a fost folosită pentru măsurători.

Pe de altă parte, mă sîcîie o altă problemă. E vorba de poziția bazaltului față de această localitate. Ceea ce este sigur e că acesta se afla deasupra nivelului localității, dar cu cîți metri ? Habar nu avem și această lacună trebuie lămurită dacă vrem să cunoaștem cînd a apărut poziția bipedă. O bună rezolvare a acestor probleme ne-ar permite avansarea unei datări mai exacte.

Citind aceste rînduri, lumea s-ar putea întreba pe bună dreptate de ce era atît de urgent să se rezolve aceste probleme. Era urgent, căci conferința de presă a lui Johanson era un fapt împlinit și acum va trebui să răspundem întrebărilor oamenilor de știință, iar aceste întrebări vor fi mult mai precise decît cele pe care le pot pune ziariștii, oricît de specializați ar fi ei.

Cei de la „Le Monde" i-au adresat întrebări deja lui Yves Coppens, care ne aștepta pentru a le răspunde.

Asupra poziției verticale nu erau dubii ; data era incertă, în jurul a trei milioane de ani. Captivat de subiect, mă hotărăsc să amîn puțin data susținerii tezei mele, adică pînă la începutul lui 1974.

Preocuparea mea era să scriu un articol științific pentru Academia de Științe și, în acest scop, îmi era necesară descrierea genunchiului, a unui alt femur găsit, precum și să precizez stratigrafia cronologică a așezării. Am ajuns la concluzia că bazaltul se află la o cotă mai înaltă decît așezarea în care se găsiseră hominizi, dar poziția precisă va fi indicată cu un semn de întrebare.

Ne ducem să-l vedem pe profesorul Piveteau, membru al Academiei de Științe, șeful catedrei de paleontologie umană de la Universitatea Jussieu de la Paris. Îi prezentăm piesele însoțite de un articol de patru pagini dactilografiate pentru a fi prezentate Academiei de Științe. Găsește totul extraordinar și va face prezentarea două săptămîni mai tîrziu. Peste șase luni, articolul va fi publicat în volumele verzi oficiale. Din acel moment fața științei este salvată și noi putem înfrunta oamenii de știință. Doamna

Yvonne Ribeyrol va publica un articol în „Le Monde", anunţînd că poziţia verticală a omului datează de trei milioane de ani. Convenţia semnată în 1972 a fost respectată şi Yves Coppens, care nu a putut din nefericire să participe la această primă campanie internaţională se va vedea angajat în cercetarea obiectului hominid propriu-zis.

Donald părăseşte Parisul pentru a se reîntoarce în laboratorul său de la Universitatea din Cleveland. Este clar că, atunci cînd nişte cercetători au avut un copil în comun, legăturile rămîn strînse. Acest lucru a fost valabil nu doar pentru noi doi, ci şi, în egală măsură, pentru cele două comunităţi ştiinţifice aflate de o parte şi de alta a Atlanticului. S-au pus pe picioare schimburi de vizite la care au participat diverşi specialişti din laboratoarele din cele două ţări şi graţie unor subvenţii mai substanţiale oferite lui Johanson (din partea unor instituţii particulare) şi mie (C.N.R.S.) am putut să pregătesc mai bine misiunea din 1974.

Pentru campania următoare, Yves Coppens şi cu mine hotărîm să luăm cu noi pe teren, în afara participanţilor obişnuiţi, şi alţi paleontologi şi specialişti în preistorie, şi anume :

— Michel Beden, din Poitiers, specialist în elefanţi ;

— Germaine Petter, şefa unui colectiv de cercetare la C.N.R.S., specialistă în carnivore ;

— Herbert Thomas, cercetător la Muzeul de Istorie Naturală de la Paris, doctorand, specialist în bovide ;

— Hélène Roche, în curs de a-şi elabora teza pentru al doilea doctorat la Institutul de paleontologie din Paris, se va ocupa de preistorie împreună cu Gudrum Corvinus, specialistă germană în preistorie, cercetător asociat al C.N.R.S. la Meudon-Bellevue.

Donald Johanson nu-şi va mai lua alţi paleontologi. Totuşi, o va include în echipă şi pe Barbara Brown, fiică de bancher şi pasionată de antropologie, precum şi pe

Jim Aronson, specialist în cronologia izotopică a rocilor vulcanice, care va veni la sfîrşitul campaniei.

Începutul anului 1974. Îmi susţin, în sfîrşit, lucrarea de doctorat şi două zile mai tîrziu plec în Statele Unite, la Cleveland, unde sînt invitat să particip la nişte simpozioane despre Afar. Donald Johanson se pronunţase deja pe larg asupra lucrului nostru în diverse conferinţe. Din fericire, publicarea într-o formă ştiinţifică a descoperirilor noastre fusese făcută, ceea ce marca „adevărul ştiinţific" la un moment dat, fără de care totul s-ar fi transformat într-un roman. În realitate, fusese o nebunie din partea mea să accept să mă adresez în limba engleză colegilor mei americani. Engleza mea de atunci era cum nu se poate mai mizerabilă. Prezentarea unor clişee şi a numeroase diapozitive au fost o adevărată salvare, ajutîndu-mă să nu mă fac de rîs. Această experienţă a fost foarte fructuoasă, fiind de natură să mă stimuleze să învăţ mai bine limba engleză. Din păcate, şi asupra acestui lucru vom mai reveni, limba engleză se foloseşte din ce în ce mai mult pe plan universal, mai ales în lumea ştiinţei.*

Donald avea ceva noţiuni de franceză. Jim Aronson avea un deosebit respect pentru limba noastră şi făcea adesea eforturi lăudabile pentru a-mi face plăcere. Fusese însărcinat să dateze faimosul nostru bazalt prin metoda radioactivă pe bază de potasiu-argon, cu ajutorul unui spectrometru de masă. Se descurca foarte bine, pentru că mai lucrase cu lavele din Islanda şi din insulele din Pacific, ţinînd deci de vulcanismele recente. Îl vom asocia activităţii noastre şi va veni pe teren, dar din păcate nu îndeajuns de des, soţia sa neprivind cu ochi buni despărţirile. Colaborarea lui ne va fi cu toate acestea foarte preţioasă.

Jim este o persoană agreabilă şi ştie să pună pe primul plan ştiinţa, chiar dacă e în defavoarea personalităţii sale, ceea ce nu este un lucru prea obişnuit la americani. De-

zinteresat, neorbit de succes, el doreşte să înţeleagă în profunzime geologia Afarului, să ştie cum se structurează problemele plăcii arabice care, în deriva ei, antrenează partea orientală a Africii şi provoacă zonele de prăbuşire în care au apărut lacurile şi apele curgătoare. Şi-a dat seama că toate acestea constituiau prima schiţă a reconstituirii geografice a aşezării unde trăiseră australopitecii.

Am luat cu mine în America un film super-8 de douăzeci şi cinci de minute, fără nici un fel de pretenţii, avînd însă avantajul de a prezenta într-un mod viu formaţiunea de la Hadar. Acest film, făcut de Jean Mauduit, permitea geologilor care nu cunoşteau regiunea să vizualizeze corect localitatea 129. Stratigrafia Hadarului este aici perfect demonstrată.

Donald făcuse o reclamă enormă înainte de sosirea mea, astfel încît la expunerile mele asista un auditoriu destul de numeros. Făcea atîta vîlvă în jurul acestei probleme pentru că dorea să obţină un post de conservator la Muzeul de Istorie Naturală din Cleveland, care, eliberîndu-l de povara învăţămîntului, îi dădea mai multă libertate. Această acţiune constituia, în realitate, primul pas în căutarea de mijloace logistice necesare expediţiei din 1974. Trebuia să ne facem cunoscuţi dacă doream să obţinem credite din partea unor fundaţii particulare. Oamenii de ştiinţă erau entuziasmaţi, presa era prezentă, totul mergea ca pe roate.

Un bogat bancher american, domnul Brown, îl ajutase foarte mult pe Donald Johanson la organizarea conferinţei de presă. În plus, acest bancher era şi preşedintele unei fundaţii americane. Ne-a promis, în această calitate, să facă un efort pentru campaniile viitoare. Pe domnul şi pe doamna Brown i-am întîlnit prima oară în centrul oraşului Cleveland, într-un club privat, Union Club, clubul americanilor celor mai bogaţi, unde se discută marile afaceri ale oligarhiei capitalului. Pentru acest dejun a

trebuit chiar să mă îmbrac în costum şi să-mi pun o cravată, ţinuta mea neglijentă obişnuită fiind necorespunzătoare. Sînt cazuri în viaţă cînd trebuie să pari un om bine, un costum burghez te face burghez. Şi aşa am devenit eu un conviv convenabil indivizilor de acolo. Union Club îşi desfăşura activitatea într-o clădire seculară, mărturie a splendorii marilor companii care au dus la înflorirea Clevelandului, înainte de cea a oraşului New York. Restaurantul era perfect, după toate tradiţiile, manierele erau alese, chelnerii negri.

Pe vremea aceea, nu ajunsesem încă să înţeleg sistemul american de căutare de subvenţii particulare pentru organizarea unei campanii ştiinţifice. La noi, sînt desigur mai subţirele, dar treaba este clară. Cînd plecăm în misiune, ne păstrăm salariul şi primim o subvenţie alocată misiunii respective. În Statele Unite, lucrurile sînt fundamental deosebite pentru că cercetătorul nu mai primeşte salariul pe timpul misiunii. Trebuie deci să cerşească finanţe particulare prin acţiuni succesive de seducţie a fundaţiilor bogate pentru a dispune de fondurile necesare. Americanii bogaţi, marile societăţi şi marile trusturi care dau banii au un interes fiscal pentru că toate aceste donaţii le asigură o reducere a impozitelor cu 150 la sută. În Franţa, nimic din toate acestea, dacă nu avem în vedere Fondation de France. În Statele Unite, trebuie să te ai întotdeauna bine cu miliardarii.

M-am decis în cele din urmă să admit că spectacolul nostru în doi avea doar ambiţii ştiinţifice imediate. Astfel, numărul de participanţi la următoarea campanie avea să fie hotărît pînă la urmă, la acest Union Club.

Îmi potrivesc deci cravata şi arborez zîmbete.

La Club, a sosit momentul desertului. Sîntem cu burţile pline şi avem certitudinea că domnul Brown va finanţa misiunea următoare în Afar. La aceasta se adaugă o subvenţie din partea N.S.F. obţinută de Donald pe doi ani.

Din partea americană, este clar chiar de pe acum că finanțarea este asigurată. Rolul meu este să găsesc fonduri pentru echipa franceză, lucru nu tot atît de ușor, ținînd seama de numărul de paleontologi pe care Yves Coppens vrea să-i aducă pe șantier. Johanson nu are intenția să-și mărească chiar atît de mult echipa. Își concentrează toată atenția asupra omului. Asta este tot ce caută. Predecesorii noștri de acum peste 3 milioane de ani trebuie să facă din el un egal al soților Leakey. Este sigur că va găsi cu această ocazie și alte depozite cu hominizi.

Știm că Hadarul este potențial bogat și că ne va furniza negreșit ceea ce îi cerem. Stabilim lista participanților cu bugete cu tot și programul științific înainte de întoarcerea mea în Franța.

Din partea franceză, precizez că-i voi cere lui Yves Coppens să facă un efort, prin intermediul fundației Singer-Polignac, pentru paleontologii noștri. Iar în privința logisticii, mă voi adresa C.N.R.S.-ului, imediat ce mă voi reîntoarce.

În momentul plecării mele din Statele Unite, problema nu-mi era deci în întregime rezolvată. De remarcat că Donald Johanson are un anumit simț al fair-play-ului, din moment ce îmi propune să ne ținem finanțele în comun. Banii obținuți de la Brown vor servi tuturor participanților. Măsura se va dovedi de altfel justă și era bine că era așa, întrucît nici nu se punea problema că aș putea obține tot atîția bani ca el.

În total, vom fi patru americani, opt francezi, și o nemțoaică, bursieră a C.N.R.S.

Înțelegerea din 1972 va fi respectată, întrucît toate mijloacele noastre vor fi ținute în comun. În plus, paleontologii noștri nu-i vor deranja pe americani care-și concentrează toate eforturile asupra antropologiei. A fost nevoie de o întrunire de o jumătate de zi în scopul stabilirii programului pentru fiecare participant și al întoc-

mirii cererii oficiale adresate etiopienilor, al cărei te definitivat de şeful misiunii arheologice franceze, detaşat pe lîngă autorităţile etiopiene, a fost redactat după cum urmează :

FORMALITĂŢI CE TREBUIE ÎNDEPLINITE DE CĂTRE CERCETĂTORII CARE DORESC SĂ EFECTUEZE MISIUNI DE CERCETARE ARHEOLOGICĂ ŞI PALEONTOLOGICĂ ÎN ETIOPIA

„În conformitate cu deciziile luate în cadrul comisiilor mixte franco-etiopiene, orice cercetător care doreşte să îndeplinească o misiune ştiinţifică în Etiopia trebuie să trimită Ministerului etiopian al Culturii, *prin intermediul şi sub garanţia* Serviciului cultural şi de cooperare tehnică al Ambasadei Franţei în Etiopia, cu *două luni şi jumătate* înainte de data prevăzută pentru începerea misiunii sale, un dosar complet, conţinînd :

1. Cererea de autorizare a misiunii, în trei exemplare, semnate corespunzător (disponibile la cerere la Serviciul cultural şi de cooperare tehnică al Ambasadei Franţei în Etiopia) ;

2. Trei formulare ale reglementării Organizaţiei pentru conservarea patrimoniului cultural de pe lîngă Ministerul Culturii, semnate corespunzător (disponibile la cerere la Serviciul cultural...). În conformitate cu această reglementare, şefului misiunii îi revin următoarele obligaţiuni :

— să depună o cauţiune în valoare de 6 000 de franci care va fi restituită la încheierea campaniei (cea depusă de I.A.R.E. nu a fost niciodată rambursată) ;

— să fie însoţit de către un comisar etiopian, ale cărui cheltuieli vor fi acoperite în întregime de misiune. Indemnizaţia, în valoare de cca 10 000 de franci, va fi plătită la începutul misiunii ;

— comunicările cercetătorilor vor fi supuse atenției autorităților etiopiene înainte de a fi trimise revistelor de specialitate.

3. Programul detaliat al misiunii.

4. Lista exactă și *definitivă* a membrilor acestei misiuni, cu mențiunea titlurilor și mandatului oficial primit din partea organismului aparținător (C.N.R.S. — Universitate...), și seriei și numărului pașaportului.

5. Un document desemnînd pe conducătorul misiunii, care va trebui să se angajeze să fie prezent, personal, pe teren, pe toată durata misiunii.

6. Cercetătorii sînt rugați insistent să nu vină în Etiopia înainte de primirea autorizației oficiale din partea Ministerului Culturii, ce le va fi remisă prin intermediul Serviciului cultural și de cooperare tehnică al Ambasadei Franței în Etiopia. Serviciul cultural și de cooperare tehnică al Ambasadei Franței în Etiopia va confirma primirea dosarelor îndată ce acestea îi vor parveni. Adresa :

Ambasada Franței în Etiopia
Serviciul cultural și de cooperare tehnică
c/o Serviciul Curieri diplomatici
37, Quai d'Orsay-Paris-7e
sau prin poștă recomandată
Căsuța poștală 5554
Addis Abeba-Etiopia.

Se poate remarca că acest regulament nu prevede obligația de a forma cercetători etiopieni. Această cerere trebuia să cuprindă pe de o parte un imprimat cu lista participanților și detalii asupra bugetului, iar pe de altă parte să furnizeze programul științific în amănunțime și calendarul campaniei următoare, proiectată pentru luna octombrie 1974.

În cerere va figura și numele lui Yves Coppens, deși participarea sa nu era sigură.

Călătoria în Statele Unite se încheie cu un cocteil, organizat de către directorul Muzeului din Cleveland care ține,

împreună cu numeroase personalităţi ale muzeului, să ne adreseze o avalanşă de încurajări pentru următoarea campanie. În tot cursul şederii mele în Statele Unite, Donald Johanson a fost plin de solicitudine faţă de mine. Pentru ca lucrurile să fie clare între noi în ceea ce priveşte portofelul comun, ţin să precizez chiar din acest moment că dacă americanii au o mulţime de bani, noi aducem o serioasă contribuţie financiară indirectă, cercetătorii noştri fiind şi rămînînd salariaţi pe tot parcursul misiunii.

Discuţia, la acea dată, nu s-a referit niciodată la probleme financiare, pentru că domnul Brown însuşi a precizat că banii erau acordaţi pentru misiune, indiferent cine erau participanţii, fapt care nu comporta nici o ambiguitate.

Odată toate aceste detalii puse la punct, mă întorc în Franţa pentru a face pregătirile concrete. Ne aflăm la sfîrşitul lui iulie, iar timpul trece. Nu-mi mai rămîne decît să aştept acordul etiopienilor, acord care îmi va fi comunicat în timpul vacanţei mele în Normandia, întreruptă foarte frecvent de apelurile telefonice de la Paris sau din Statele Unite, anunţîndu-mă ceea ce se întîmpla, pe măsura sosirii veştilor, ca de pildă, că fondurile C.N.R.S. erau bine stabilite, că transferurile de bani efectuate de Donald Johanson îşi urmau bine cursul din bancă în bancă, că la locul de destinaţie vehiculele se aflau la dispoziţia noastră etc.

Înainte de a pleca în Normandia, am avut timp pe parcursul unei săptămîni să plasez comenzile pentru produsele necesare expediţiei, cum ar fi pastile pentru purificarea apei, alaunul pentru decantarea ei, tolbele de apă, paturile de campanie, seturile de fotografii aeriene, trusele medicale etc. În august a trebuit să mă duc la Paris de vreo trei sau patru ori, spre marea exasperare a familiei mele. Trebuia să clarific la laborator unele detalii esenţiale. Cred sincer că trebuie să fie foarte greu să fii

soţia sau copilul unui cercetător vagabond ca mine, viaţa de familie fiind adesea dată la o parte din cauza muncii.

Timp de cîteva săptămîni, au apărut o grămadă de probleme ca de exemplu faptul că participanţii francezi nu puteau ajunge în acelaşi timp în Etiopia, ceea ce atrăgea după sine mai multe deplasări din teren la Addis Abeba şi înapoi. Coordonarea acestor deplasări a fost o bătaie de cap nemaipomenită. Cît îi priveşte pe americani, Donald Johanson şi cei trei colegi ai săi au putut să se sincronizeze, cu excepţia lui Aronson care va sosi mai tîrziu. Aceeaşi problemă s-a pus şi la întoarcere.

Primul grup de francezi era constituit din Page, Taïeb, Planques şi Guillemot.

Trebuia să mă asigur, pe deasupra, de venirea lui Yves Coppens pentru că, dacă eu aveam conducerea acestei misiuni, Yves Coppens şi Donald Johanson erau codirectorii ei. Insist în mod deosebit pe lîngă Yves Coppens pentru ca să vină, întrucît el este acela care trebuie să se ocupe de problema hominizilor din partea franceză. Obţin acordul său, dar el nu va putea veni decît pentru o singură săptămînă, în luna septembrie, pentru a ne ajuta să punem expediţia pe roate.

Sosesc la Addis Abeba la data de 12 septembrie în acelaşi timp cu Donald Johanson şi echipa sa. Sînt singur, pentru că am hotărît ca primul contingent francez să nu sosească decît în ultimul moment pentru a evita cheltuieli suplimentare de cazare la hotel. Să nu uităm că turismul nu intră în calcul. Trebuie ca, în limitele bugetului nostru, să ne dovedim eficacitatea şi productivitatea, deoarece rentabilitatea temei noastre de cercetare nu este evidentă pentru toată lumea.

La Addis Abeba, ce schimbare în comparaţie cu anii anteriori ! Etiopia, după şaizeci de ani de domnie a regelui regilor, o ia pe calea revoluţiei. Armata controlează toate edificiile administrative. Împăratul este ţinut sub

supraveghere la domiciliu. Își mai trăiește în palatul său ultimele zile de domnie. Militarii îi mai lasă încă iluzia că guvernează. Dar prim-ministrul său și alți circa cincizeci de demnitari vor fi executați dintr-un moment într-altul, acuzați de corupție și de toate relele. Hailé Sélassié a organizat, în ultimele două decenii, un sistem de educație liberal, cel care a dat naștere revoluției. Incapacitatea sa de a înțelege că feudalismul este revolut nu i-a permis să modernizeze sistemul de stat. Și astfel a dispărut unul din ultimele imperii.

O săptămînă îmi este suficientă pentru îndeplinirea ultimelor formalități, dar am totuși presentimentul că noul climat revoluționar ne va crea probleme atît din punct de vedere oficial, cît și practic. Donald și cu mine ne prezentăm la Ministerul Culturii pentru a ne întîlni cu cel ce răspunde de eliberarea permiselor pentru străini. Ne întîmpină cu răceală, anunțîndu-ne că sînt unele probleme ; așa cum se întîmplă întotdeauna, este vorba de cu totul altceva decît ne așteptăm noi.

— Permisul este cel care pune probleme, spune funcționarul.

— Permisul ? ? ?

— Da, permisul ! Kalb este cel care a primit permisul !

— ... ! ? ... ? ... ! ... ? ? ?

Muțenia dată de stupefacție nu durează mult timp ; frînturile explicaților sale, întretăiate de vociferările noastre, ne fac totuși să înțelegem această nouă ispravă a corupției. Geologul John Kalb, atașat pe lîngă Ministerul etiopian al Minelor, a participat la lucrările de anul trecut de la Hadar. El ne-o ia înainte cerînd un permis de cercetare, cerere sprijinită, se pare, prin diferite mijloace mai mult sau mai puțin suspecte. Se acordă permis și lui și nouă, dar teritoriul este tăiat în două. Lui i se atribuie zona de la nord de Hadar, iar nouă sudul regiunii Wollo.

Întrucît limita administrativă nu are nici în clin nici în mînecă cu geologia, această măsură este de-a dreptul stupidă. Ar trebui să ne putem mişca în toată regiunea pentru a face corelările necesare. Caraghioslîcului situaţiei nu-i putem opune decît ţinuta unei întruniri între oameni serioşi. Întrunirea are loc la ora 10 dimineaţa şi participă un consilier al Ambasadei Statelor Unite, consilierul francez detaşat pentru studiile istorice de la Aksoum, expert în arheologie, un responsabil administrativ etiopian, John Kalb, Donald Johanson, Yves Coppens şi cu mine. Revenim la acordurile din 1972 acceptate de ministru. Acesta din urmă nu mai este în funcţie datorită tulburărilor politice. Ministrul adjunct, avînd împuternicire, i-a acordat permisul lui Kalb, un permis foarte oficial şi chiar mult mai oficial decît al nostru, pentru că John Kalb a avut timpul necesar, fiind la faţa locului, să facă să i se semneze şi să i se ştampileze hîrtia de către o întreagă ierarhie administrativă etiopiană. O adevărată capodoperă !

Dincolo de ambiţia, arivismul şi jocul de intrigi ale numitului Kalb, se poate întrevedea spiritul tentacular american care doreşte să organizeze o altă echipă, eminamente americană, care încearcă să mănînce castanele pe care ceilalţi le-au prăjit cu atîta osteneală. Ţi-ai putea închipui — dacă ai un spirit malefic — că în unele cazuri este vorba de un şir de paraziţi, sau în alte cazuri de saprofiţi care trăiesc ca un parazit pe seama parazitului parazitului ce trăieşte pe seama parazitului parazitului sau care trăiesc în corpuri ce se descompun în alţi saprofiţi din alţi saprofiţi ş.a.m.d.

Să-ţi însuşeşti munca altora este un sport care se apropie de pancraţiu în care orice lovitură este permisă. Nu este exclusiv specialitatea americanilor. Dar cel mai mult sîntem surprinşi cînd ne dăm seama de realitatea că în permisul acordat lui Kalb nu există nici o etică şi că, printre participanţii la negocierile care s-au purtat

pentru obținerea acestui document, atașatul Ambasadei americane s-a folosit de toată greutatea poziției sale asupra unui guvern încă nesigur, dar deja marxizant.

La 23 septembrie, după cîteva zile și nopți grele de muncă, într-o cameră de la Ethiopia Hotel, Coppens, Johanson și cu mine redactăm un document ce îl vom remite ministrului etiopian al Culturii.

Nu putem decît să recuzăm noua limită administrativă fixată. Într-adevăr, datoria noastră este să apărăm știința și, pentru moment, această știință în domeniul geologiei impune un studiu pe un teritoriu din cele mai întinse spre deosebire de o disciplină cum ar fi arheologia care se poate practica pe o suprafață restrînsă. Straturile de depuneri sedimentare sînt filonul nostru de exploatare. Pentru a explica datarea trebuie să ne concentrăm asupra unor fenomene geologice cum ar fi vulcanismul, ce s-a manifestat vreme de milioane de ani pe teritorii gigantice. Cu ocazia unei erupții vulcanice, cenușile vulcanice se pot depune — în cantități substanțiale — pe suprafețe cu o rază mai mare de 1 000 de kilometri. Trebuie deci să avem acces liber la întreg perimetrul care ne este util.

Înaintăm Ministerului Culturii documentul semnat Taïeb, Coppens și Johanson, însoțit de noile clauze referitoare la I.A.R.E. (International Afar Research Expedition), aducînd precizări în legătură cu admiterea de noi specialiști. În rest, și anume direcțiile și atribuirea responsabilităților, acestea rămîn identice cu cele specificate în înțelegerea din 1972.

Localizarea oricărei așezări noi de hominizi trebuie să fie în întregime documentată și supusă controlului nostru, al celor trei, în următoarele condițiuni :

„Toți participanții trebuie să informeze șefii expediției asupra oricărei descoperiri noi și trebuie să lase specimenele la locul descoperirii pentru ca diverși specialiști să le poată racorda întregului complex. Toți hominizii fosili sînt «proprietatea» expediției și vor fi inventariați

într-un catalog, cu precizarea situării lor geografice, notată pe hartă și pe fotografiile aeriene. Cercetătorii din cadrul expediției pot întreprinde și alte studii pentru a aduce informații suplimentare asupra altor elemente privind mediul înconjurător. Studiile de preistorie vor fi făcute sub conducerea cercetătoarei germane G. Corvinus, asistată de cercetătoarea franceză Hélène Roche. În directă legătură cu studiile geologice, R. Bonnefille vă răspunde în continuare de aspectele legate de paleobotanică și paleopolenuri.

Toate rezultatele științifice revin tuturor participanților. Aceștia vor trebui să accepte de comun acord să nu se interfereze în cererile de subvenții făcute de șefii expediției dacă nu au fost solicitați oficial.

Banii obținuți vor servi tuturor.

Semnatarii înțelegerilor din 1972 și din 1974 poartă întreaga răspundere pentru obținerea fondurilor necesare atît pentru ei, cît și pentru echipa lor. Șefului expediției îi revine întreaga răspundere a bugetului pentru echipă în ansamblul ei. Domnul Taïeb va fi șeful expediției, domnii Coppens și Johanson conduc lucrările de paleontologie și-și păstrează libertatea, însă sub controlul domnului Taïeb în chestiuni de coordonare.

Orice publicitate în legătură cu o nouă descoperire va fi supusă șefului expediției pentru stabilirea cît mai adecvată a ordinii în care vor fi menționați autorii publicației în funcție de contribuția fiecăruia dintre ei."

Pe plan internațional, această precizare este importantă, întrucît semnatarului unui articol i se pot atribui și contabiliza în contul său anumite elemente în cazul în care este citat într-o revistă științifică internațională bine cotată. Este de dorit, bineînțeles, ca să se discute valoarea acestui indice care-l transformă pe cercetător într-o hîrtie de valoare al cărei preț urcă și coboară ca și cel al oricărui alt efect de bursă în Wall Street. E

adevărat, dar ce alt sistem mai realist şi mai sigur s-ar putea imagina pentru alcătuirea unui clasament ?

Acest lucru se poate discuta cu atît mai mult cu cît numeroase publicaţii stabilind asemenea ierarhii nu au, riguros vorbind, nici un interes faţă de comunitatea ştiinţifică mondială. Chiar este nevoie de un clasament ?

Să revenim la textul nostru : „Echipamentul este proprietatea I.A.R.E. Acesta nu poate fi utilizat decît cu acordul factorilor de decizie, după ce li se va fi precizat genul de activitate şi programul detaliat cu suficient timp înainte. Dacă apar probleme în cadrul echipei, acestea vor trebui să fie rezolvate prin votul a trei semnatari, iar în cazul în care nu se găseşte o soluţie pe această cale, se vor supune discutării şi votului tuturor membrilor expediţiei".

Nu se va face uz niciodată de această ultimă precauţiune. Pînă să se ajungă la o înţelegere se vor purta nenumărate discuţii între autorităţile etiopiene şi noi, fiecare detaliu avînd importanţa care trebuie să i se acorde.

În cele din urmă, vom obţine o autorizaţie temporară pentru campania din 1974, permiţîndu-ne să lucrăm la Hadar şi în zonele limitrofe, 10 kilometri către sud şi 10 kilometri spre nord, în direcţia est-vest, de la Milé la Eloa, la poalele pantei.

Pe această suprafaţă convenabilă pot fi rezolvate problemele geologice specifice regiunii Hadar, dar, din păcate, zona este prea mică pentru a permite eventuala rezolvare a problemei umplerii depresiunii din sudul Afarului văzută în ansamblul ei geologic.

Regiunea Hadar propriu-zisă are aproximativ 80 de kilometri pătraţi, permisul autorizîndu-ne cercetarea pe o suprafaţă de 1 000 de kilometri pătraţi. Limita administrativă va fi respectată.

S-a scurs deja o săptămînă ! Yves Coppens ne părăsește după tratative. Îl așteaptă o muncă importantă la Muzeul Omului. Nici anul acesta nu va veni pe șantier.

După încheierea acestei noi înțelegeri vor mai trebui îndeplinite demersurile administrative legate nemijlocit de campanie. Sarcina devenind din acest moment prea importantă, hotărăsc să-mi asigur concursul primului grup din echipa mea, căruia îi cer telegrafic să mi se alăture.

Expediția se dovedește a fi foarte greu de urnit din punct de vedere material, pentru că se preconizează să cuprindă, cu totul, 15 oameni de știință, 20 de muncitori etiopieni, precum și un comisar al guvernului, Alemayu Aswaf, care se presupune că ne va ajuta în demersurile noastre administrative.

Totul se face anevoie, administrația este perturbată în întregime, iar piața este dezorganizată. Lipsurile însă au rămas aceleași. Ne sînt necesare cuverturi pentru toți, cel puțin vreo patruzeci. Pe piață nu se găsesc. Guvernul ni le poate furniza, dar trebuie să completăm formulare adresate mai multor ministere : nu mai puțin de șase.

Alt exemplu : Johanson a cumpărat de la un turist englez un Land Rover cu șase cilindri. Trebuie plătită vama, înmatriculată mașina, achitată taxa de înmatriculare, reglementată problema asigurării, totul cu prețul a nenumărate demersuri. Va merge mai simplu cu cele două automobile de teren ale C.N.R.S. deja înmatriculate, dar obținerea timbrului fiscal etiopian este condiționată de starea perfectă a vehiculelor. Va trebui să le facem revizia înainte de a se solicita timbrele fiscale. Din păcate, în acel moment, Donald era indisponibil, fiind în plină criză de paludism. Ca să obținem cele opt ștampile necesare înaintării cererii de înmatriculare pentru Land Roverul său a trebuit să ne zbatem o săptămînă întreagă.

Mă întreb dacă să mai menţionez toate scrisorile adresate Ministerului Culturii şi Ministerului Agriculturii pentru a obţine hrană, în cantităţi mari, ca de pildă 400 de kilograme de zahăr, untdelemn, făină etc. Mărfurile mai greu de obţinut pe cale administrativă sau din comerţ n-am reuşit să le cumpărăm decît de abia după o săptămînă de bătut drumul pe la diverse ministere.

Infernală a fost, de asemenea, cursa pentru obţinerea celor 5 000 de litri de benzină pentru cele patru Land Roveruri. Cereri scrise, cópii la Ministerul Culturii, care face o adresă Ministerului Carburanţilor. Penuria se adaugă birocraţiei. Trebuie să aştepţi la o coadă de cinci sute de persoane ca să-l vezi pe omul cu ştampila şi apoi să te întorci ca să obţii eventualul acord. Nu ni se aprobă decît 3 000 de litri şi ni se stabileşte o staţie de benzină anume care are dreptul să ne livreze aurul negru.

Noroc că eram destul de mulţi ca să facem toate astea, altfel ar fi fost o adevărată catastrofă.

Pentru aprovizionarea pe teren, un avion Cesna va trebui să ne asigure legătura cu Addis Abeba. Dar, din nou, pentru obţinerea acestui serviciu, vor fi necesare din partea noastră o energie şi încăpăţînare de nedescris, aşa că mă hotărăsc să nu mai merg mai departe.

Cînd, în sfîrşit, avem în buzunar toate hîrţoagele, trebuie trecut la fapte, adică la cumpărături şi, în acest sens, Guillemot s-a dovedit de o eficacitate miraculoasă. În fiecare dimineaţă, în grădina hotelului, facem planul tactic pentru ziua în curs şi seara se încheie cu altă întrunire de bilanţ. Trebuie pierdut cît mai puţin timp posibil pentru că, contrar celor ce ar putea să creadă nişte indivizi neavizaţi, cercetarea noastră nu are în vedere, la urma urmelor, acest aspect material, ci munca ştiinţifică la Hadar. Găsirea a o sută de cutii de sos de roşii pentru tocăniţele noastre viitoare de capră, cu garnitură de spaghete, nu este o treabă uşoară. Din fericire, primim apro-

barea să facem unele cumpărături la un magazin rezervat corpului diplomatic.

Putem să le stocăm într-un depozit al Ambasadei Franței. Odată strîns totul, trebuie să găsim un camion cu remorcă pentru a ne transporta respectiva grămadă de bunuri în teren.

La piața din Addis Abeba am cumpărat la un preț exorbitant cincisprezece butoaie dintre care unele erau găurite. Le-am dres cu săpun și cu pînză de sac. Am putut, astfel, să ne procurăm dintr-o dată cele trei mii de litri de benzină. De treaba asta s-au ocupat Guillemot și Planques. Introducerea în Etiopia a materialului topografic a necesitat, de asemenea, demersuri greoaie.

Eu am adus din Franța un așa-numit cort geologic. Tom Gray are misiunea să comande la Addis Abeba alte trei copertine din pînză de cort ce ne vor fi indispensabile în teren. Are, de asemenea, misiunea să pregătească cîte trei mese pentru fiecare cort. În fapt, asta înseamnă să se taie douăsprezece foi groase de placaj. Picioarele se vor confecționa la fața locului din trunchiuri de eucalipți tineri ce vor fi înfipți pe jumătate în pămînt.

E 28 septembrie 1974 și ne aflăm încă la Addis Abeba. A doua zi va sosi și Bobbie Brown. Este la prima sa experiență africană.

Nu s-a rezolvat încă totul și a trebuit să apelez la ajutorul unei vechi cunoștințe, foarte serviabile, și anume părintele Gouin, directorul observatorului de geofizică din Addis Abeba. Ne va acorda un sprijin foarte activ și ne va împrumuta materiale de negăsit la Addis Abeba: un cablu de remorcare, lopeți, hîrlețe, un topor, o canistră și chiar o butelie de aragaz. Găsisem la piață trei bidoane de plastic avînd capacitatea de 100 de litri fiecare. Acestea ne vor servi la purificarea și decantarea apei din Awash. Tolbele de apă provin de la Paris.

Autonomia noastră trebuie să fie totală, pentru că, de data aceasta, ţinînd seama de numărul de participanţi, nu mai pot conta pe sprijinul logistic al Companiei Trapp, care este pe punctul să-şi termine treburile pe şantier.

Duminică, 6 octombrie 1974, părăsim Addis Abeba cu un oftat de mare uşurare. Dacă n-am spus nici un cuvînt despre aspectele medicale, aceasta se datoreşte faptului că nu avem medic. Farmacia noastră este sumară şi are în vedere, în special, holera care bîntuia pe atunci făcînd ravagii.

Drumul spre Milé este asfaltat în întregime şi podul de la 270 este terminat. Prietenul meu Ephraim, cel care ţinea birtul la 270, şi-a mutat prăvălia la Milé. Ajungem acolo spre ora 16. Angajăm pe loc 12 muncitori, paznici afari, precum şi pe Joanes şi Melissa, cunoştinţe vechi, din 1973.

Acolo mă copleşeşte o mare tristeţe aflînd că prietenul meu credincios, Ali Aksinoum, s-a prăpădit de tuberculoză şi foame, după ce şi-a pierdut turma de capre ca urmare a secetei din 1973.

De la sine înţeles, corupţia instituţionalizată sub regimul regelui regilor nu a permis ca ajutoarele trimise de Banca Mondială să ajungă la populaţiile muribunde din Wollo. În schimb, noul regim s-a grăbit, în măsura posibilităţilor sale, să aducă ajutoare sanitare şi hrană. Vărul lui Ali, Mohammed Arab, îmi povesteşte toate aceste evenimente triste care s-au abătut asupra lor. Îmi cere de lucru. Îl iau pe loc cu noi !

Angajarea muncitorilor se face cu ajutorul lui Alemayu Asfaw şi al şefului poliţiei locale. Se semnează contractele. Vor primi un pachet de ţigări Nyala la fiecare două zile. Li se va asigura hrana şi vor cîştiga, în funcţie de calificarea fiecăruia, de la 3 la 12 birri pe zi adică de trei ori mai mult decît salariile practicate pe plan local (1 birr=2 franci în 1974 şi 4 franci în 1984). Un săpător va primi 3 birri, bucătarul 10 birri, iar Melissa.

care este un bun căutător, 8 birri. La cererea sa, el va fi căutător şef. Mohammed Gaufri, reprezentantul afarilor din regiune, ne va cere 10 birri. Va trebui de la început să le dăm avansuri, astfel ca muncitorii să poată lăsa familiilor lor o sumă de bani din care să trăiască.

Alemayu Asfaw ridică o nouă problemă. Noi nu am încheiat nici un fel de asigurare pentru angajaţi în caz de accident de muncă. Din fericire, sîntem încă la Milé şi acolo mai era telefon. După două ore de aşteptare lîngă telefon, corespondentul nostru englez, Richard Wilding, profesor la Addis Abeba, acceptă să ne rezolve problema.

Acest demers ne mănîncă o jumătate de zi, ceea ce nu este pe placul camionagiului pe care îl angajasem doar pentru trei zile. Voia să plece înaintea noastră, însoţit de un Land Rover, dar n-am putut fi de acord, încărcătura fiind deosebit de preţioasă. Două butoaie de benzină curg iar şi, aşa cum se întîmplă întotdeauna, sînt cele de la fund. Trebuie să descărcăm tot şi să le dregem cît se poate de repede, căci căldura este puternică şi, în consecinţă, riscul unei explozii nu este deloc neglijabil. Trebuie să angajăm în plus trei muncitori ca să ne ajute. Vor rămîne la Milé după ce îşi vor termina treaba. Nu avem mijloacele necesare să-i păstrăm pe durata întregii misiuni.

În fine, părăsim în convoi localitatea Milé.

Avem de parcurs 30 de kilometri. Ne oprim în fiecare sat ca să controlăm dacă totul merge bine şi ca să ne regrupăm. În două ore am parcurs 25 de kilometri. De aici încolo, apucăm pe ultima porţiune a drumului, făcută de afari peste colinele pietroase. Acesta duce pînă la Ascoma, movila roşie îmbrăţişată de valea seacă a rîului Lédi pe care trebuie să o traversăm. În cîmpie, chiar înaintea sosirii noastre, autorităţile etiopiene adunaseră nişte crescători de vite afari pentru a-i iniţia în cultura porumbului. Se afla la faţa locului un şef local şi un şef guvernamental. Delegatul nostru trebuie să le explice

că noi nu le-am adus nimic și că noi vom face cercetări ceva mai încolo. În ciuda uimirii lor, rămînem în relații bune cu ei. De altfel, unii dintre ei ni se vor alătura pentru a-și paște vitele sub protecția noastră pe malul Awashului.

Prima dificultate este trecerea uedului secat Lédi, autocamionul nostru neavînd două diferențiale. Sătenii ne indică cel mai bun loc de trecere și, procedînd la cîteva amenajări ale terenului, totul trece cu bine. Ajungem deci fără dificultăți la cîmpia mîloasă și mai mult sau mai puțin înierbită a Ascomei și cale de 5 kilometri înaintăm foarte repede. Poți atinge chiar 100 de kilometri pe oră, dacă vrei. Acolo ne stabilim „aeroportul". Mai tîrziu îl vom baliza pentru a permite aterizarea avionului Cesna al companiei de stat Aksoum Air. Avem de traversat un mic talveg (al unei albii de 3 metri lățime). Trebuie să sfărîmăm malurile și să umplem gropile de pe fund cît putem de repede. Camionul trece cu bine. Restul drumului trebuie făcut peste colinele de pietriș pe care le știu perfect. Ajungem în partea de sus a Hadarului și șoferul refuză să coboare panta care duce pînă la Awash, cu o denivelare de teren de 30 de metri, de teamă că nu va mai avea destulă forță să urce înapoi. Descărcăm camionul acolo sus și facem naveta cu Land Roverurile pînă la poale. Din acest moment, Kebede, bucătarul, se agită la popotă. Este un obișnuit al safariurilor, și-și face treaba cu multă promptitudine.

Cobor imediat cu Guillemot pe malul Awashului pentru a repera locul precis în care ne vom instala tabăra. Acesta nu va mai fi același de anul trecut. Întrucît numărul participanților a crescut substanțial, avem nevoie de o suprafață mai întinsă. Vom trăi aici, la 630 de kilometri de Addis Abeba, timp de trei luni, în locul denumit Sidi Hakoma, lîngă malul apei. A doua zi va trece în întregime cu descărcarea celor trei auto-